

מסכת יבמות

פרק רביעי החולץ ליבמתו

החליצה לא היתה עומדת להיות זקוקה, וחליצה שחלצה, אז אינה מועילה לה.¹

ואף הכתוב מלמד שבעודה מעוברת אינה זקוקה לחליצה, שנאמר בענין היבום, "כי יִשְׁבוּ אֲחִים יָחַד וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֶשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עִלְיָה וְלִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה" (דברים כ"ה ה'), לומר, עיין עליו אם יש לו איזהו זרע, והעובר גם כן נחשב זרעו,² ואם כן כשהיא מעוברת אינה זקוקה, וחליצה שחלצה, לא עולה לה.

החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת וילדה

[רישא של משנתנו]

מת בלא בנים, והניח אשה, וחלצה³ האשה לאחי המת, ולאחר מכן נמצאת מעוברת.⁴

אם ילדה מאותו הריון בן של קיימא, מאחר שנולד בן למת, **נתברר** שששתו לא היתה זקוקה לחליצה כלל, וחליצה שחלצה אינה כלום, והרי היא כמי שלא חלצה לאח. ולפיכך **אח המת מותר בקרובותיה** [שהיו נאסרות לו אם היתה חלוצתו]. **והיא מותרת בקרוביו** [שהיו נאסרים לה אם היתה חלוצתו]. **ואינה נפסלת מן הכהונה**, שאינה נחשבת חלוצה.

ואם לא היה הוולד של קיימא, שהיה נפל, מאחר שאין למת בנים, **נתברר** שששתו זקוקה לחליצה. ולפיכך אחי המת שחלצה לו **נאסר בקרובותיה** [שהן אצלו קרובות חלוצתו]. **והיא אסורה בקרוביו** [כדין חלוצתו]. **ונפסלת מן הכהונה כדין חלוצה**.

לדעת רבי יוחנן – הסיבה לכך שהוא נאסר בקרובותיה, והיא נאסרת בקרוביו, ונפסלת מן הכהונה, **כי חליצת מעוברת חליצה גמורה היא**, ומאחר שנתברר שהיה הוולד נפל, והיתה זקוקה לחליצה, חליצה שחלצה עלתה לה, **והרי היא**

¹ לשון הגמרא הוא תגלוי מילתא למפרע לא אמרינן וכך הוא ביאור הגמרא לפי חלק מהמפרשים. ותוסי' כתבו אף על גב דלקמן, גבי ספקות, שקידש אחת משתי אחיות, חשבינן לה בת חליצה ויבום, כיון דאם יבוא אליהו ויאמר דהא קדיש, לא דמי, דהכא אין זה ספק ראוי להתברר עכשיו, שאי אפשר לידע העתידות, אבל התם אין צריך לידע אלא מה שבאותה שעה. ואם תאמר, לריש לקיש, הכונס יבמתו מעוברת והפילה, אמאי פטור מן הקרבן, כיון דביאת מעוברת לא שמה ביאה, אם כן אשת אח שלא במקום מצוה היא. ואומר ר"י, דאפילו הכי לא מחייב, מידי דהוה אקטן שבא על יבמתו גדולה, דאמר לקמן דתגדלנו. [תוס'].

² הואיל ובאותה שעה היה ראוי להתקיים. ואם תאמר אם כן תפטר לשוק בלא חליצה, כמו בזרע פסול ... ואמאי נמי אמרינן לקמן דולד אינו פטור עד שיצא לאויר העולם. ויש לומר דאמרינן נמי עיין עליו שלא תחלוץ ולא תנשא כל זמן שעומדת בספק. [תוס'].

³ בתוך שלושה חדשים איירי, דומיא דסיפא דהכונס יבמתו דאיירי תוך שלושה, דאי לאחר שלושה אמאי חייב קרבן, כיון דרוב נשים עוברין ניכר לשליש, וזו הואיל ולא הוכר עוברת, מאי הוה ליה למיעבד אנוס הוא ... ואם תאמר אם כן אם אין הולד של קיימא, אמאי אסור בקרובותיה, דתוך שלושה חדשים לאו חליצה היא, דהא תנן לקמן היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיהיו לה שלושה חדשים ומפרש בגמרא טעמא, דכיון דאינה עולה ליבום, אינה עולה לחליצה. ואומר ר"י, דנהי דלאו חליצה היא, מכל מקום אסור בקרובותיה, כיון דמדאורייתא הויה חליצה. ועוד דדיעבד, אם חלצה, אפילו מדרבנן אינה צריכה חליצה אחרת ... [תוס'].

⁴ רבותא היא, דאף על גב דלא היה עוברת ניכר בשעת חליצה, ונראית חליצה מעולה, אפילו הכי לא פסלה בזמן שהולד של קיימא. ובגמרא נקט נמי החולץ למעוברת, לרבותא דאף על פי שהוכר עוברת, כיון שהפילה, חליצה מעלייתא היא. אי"נ נקט נמצאת, משום סיפא, דהתם לא מצי למיתני הכונס ליבמתו מעוברת, דאם כן מזיד הוא, ולא מחייב קרבן, דלא שב מידיעתו הוא. [תוס'].

דף ל"ה

חליצת מעוברת וביאת מעוברת

א. דעת רבי יוחנן.

מי שמת בלא בנים, והניח אשה מעוברת, אם חלצה האשה הזו לאחד מהאחים בעודה מעוברת, ואחר כך הפילה את הוולד, ונתברר שאכן היא זקוקה לייבום או חליצה, חליצה שחלצה בעודה מעוברת עלתה לה, ואינה צריכה חליצה אחרת, שחליצת מעוברת שמה חליצה, וכמו כן **ביאת מעוברת שמה ביאה**.

וענין זה שהחליצה עולה למעוברת, למדו רבי יוחנן מסברא ומהמקרא.

הסברא אומרת, שאף בעודה מעוברת, אם היה בא אליה ומנבא, שעתידיה היא להפיל, וודאי כבר באותה שעה היתה נחשבת זקוקה לייבום או חליצה, ואם כן, כשלאחר מכן הפילה, נתברר הדבר שכן היה מצבה בשעת החליצה, שהיתה עתידיה להפיל, ואם כן היתה זקוקה לחליצה, וכשחלצה עלתה לה החליצה.

ואף הכתוב מלמד שבעודה מעוברת היא זקוקה לחליצה שנאמר בענין היבום, "כי יִשְׁבוּ אֲחִים יָחַד וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֶשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עִלְיָה וְלִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָה" (דברים כ"ה ה'), ובעודה מעוברת, עדיין לא היה לו בן, ואם כן היא זקוקה לחליצה, וחליצה עולה לה.⁵

ב. דעת ריש לקיש.

מי שמת בלא בנים, והניח אשה מעוברת, אם חלצה האשה הזו לאחד מהאחים בעודה מעוברת, ואחר כך הפילה את הוולד, אף שלבסוף נתברר, שהיא זקוקה לייבום או חליצה, חליצה שחלצה בעודה מעוברת אינה עולה לה, וצריכה חליצה אחרת, שחליצת מעוברת לא שמה חליצה, וכמו כן **ביאת מעוברת לא שמה ביאה**.⁶

וענין זה שהחליצה אינה עולה למעוברת, למדו ריש לקיש מסברא ומהמקרא.

הסברא אומרת, שאף אם לבסוף הפילה, אין ללמוד מכך שבזה נתברר שכבר בשעת חליצה היתה עומדת להפיל, שכן אפשר, שבשעה שחלצה היה הוולד ראוי להתקיים, ורק אחר כך ארע בו מקרה, שגרם לה להפילו, ואם כן, בשעת

⁵ כן כתבתי מתחילה. אולם תוסי' כתבו שנחשב כמי שאין לו בן כיון דהפילה לבסוף. אבל בר קיימא לא. אי"נ כשהוא בר קיימא נפקא לן מ"להקים שם" ו"מלא ימחה" פרט לזה שאין שמו מחוי'. [תוס'].

⁶ ובדף ל"ו יתבאר בעזה"י, שכשנאחת היבמות מעוברת, אין חליצה ולא ביאה גם לשאר היבמות.

לידת המעוברת.

ומתחילה היה נראה, שאם המעוברת עתידה לילד בן של קיימא, נתברר שיש למת זרע, ושתי הנשים אינן זקוקות ליבום כלל, וזו שאינה מעוברת מותרת להינשא לאחרים מיד³, אלא שאנו חוששים, שמא ימות הוולד, ויתברר שלא היה למת זרע, ושתי הנשים כן היו זקוקות ליבום, ואף על פי שהמעוברת כבר נתייבמה, עדיין הן זקוקות ליבום, משום שכשנתייבמה היתה מעוברת, וביאת מעוברת אינה ביאה, ומכאן ראה לדברי ריש לקיש.

ומחמת הקושיה הזו אמר אביי, שלדברי הכל ביאת מעוברת אינה ביאה, ולא נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש אלא בחליצת מעוברת, אם נחשבת חליצה.

אולם רבא לא הסכים עמו, כי כלל בדינו, כל שאינה ראויה ליבום, אינה ראויה לחליצה⁷, ואם המעוברת אינה ראויה ליבום, כי ביאתה אינה ביאה, גם לחליצה אינה ראויה, ואם אמר רבי יוחנן שחליצת מעוברת שמה חליצה, על כרחך דעתו שגם ביאת מעוברת שמה ביאה.

דף ל"ו

ואמר רבא ליישב את דין הברייתא כדעת רבי יוחנן, ואמר, שאם המעוברת עתידה להפיל, ונמצא שהיו הנשים זקוקות ליבום או חליצה, מאחר שנתייבמה האחת, אף על פי שהיתה מעוברת, ביאתה ביאה, כדברי רבי יוחנן, וצרתה מותרת מיד, להינשא למי שתרצה. אלא שאנו חוששים, שמא תלד המעוברת בן של קיימא, ומחמת הבן אין כאן דין יבום, ושתייהן מותרות להינשא לאחרים, והבן אינו פוטר מייבום אלא כשיצא לאויר העולם, ולכן על כרחך צריכה הצרה להמתין עד לידת המעוברת, ולא תהא מותרת קודם לכן.

נשוי שתי נשים והלך עם אחת למדינת הים ומת שם

לראובן לא היו בנים, והוא נשוי שתי נשים, לאה ורחל. הלך ראובן עם רחל למדינת הים, ולאחא כאן, ובאו ואמרו לה, מת בעליך.

מתחילה היה נראה, שבאופן הזה שנינו בפרק אחרון, שכל זמן שיש לחוש, שמא מעוברת היא רחל שהלכה למדינת הים, לאה שבכאן לא תינשא לאחרים, אפילו על ידי חליצה לייבם שבכאן, וגם לא תתייבם לו.

ואמר רבי אלעזר, שמכאן ראה לדברי ריש לקיש, שחליצת מעוברת אינה חליצה, שכן הסיבה לכך שהיא אסורה להתייבם, משום שמא היתה צרתה מעוברת, וילדה בן, ואינן זקוקות ליבום, והרי היא אסורה לייבם באיסור אשת אח שלא במקום מצווה, אבל בחליצה אין שום איסור, ולמה לא תחלוץ לייבם להיות מותרת לאחרים? על כרחך הטעם לכך הוא, כי אם צרתה מעוברת, אין החליצה מועילה לזו, כי אין החליצה מועילה כשאחת הייבמות מעוברת, כדברי ריש לקיש.

אולם דחו ראה זו, שכן אם הטעם לכך שאינה חולצת, הוא משום שאם צרתה מעוברת אין החליצה עולה לה, מדוע אינה חולצת לעולם, תמתין

[תוס'].

³ כן היה נראה מתחילת הסוגיה, אולם במסקנה מבואר שאם היה הוולד של קיימא, גם כן אינה מותרת מיד, כי גם לדעת ריש לקיש, הוולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם.

⁷ דכתיב "אם לא יחפוץ האיש לקחת יבמתו וחלצה" אבל כשאינו ראויה ליבום אינה חולצת. [עיי רשיינ].

כשאר חלוצות, שקרובותיהן נאסרות לנחלץ, והיא נאסרת לקרוביו, ואסורה לכהונה, ואינה צריכה חליצה נוספת. והסיבה שבמשנה הזכירו רק את הדברים שהיא נאסרת מחמת החליצה, ולא הזכירו שהחליצה עולה לה, כי במשנה יש שני אופנים, האופן הראשון הוא, כשהיה הוולד של קיימא ואין כאן חליצה, והאופן השני כשלא היה הוולד של קיימא ויש כאן חליצה, והזכירו בשני האופנים, את הדינים שישנם בזה ובזה, כאן להקל וכאן להחמיר.

ולדעת ריש לקיש – חליצת מעוברת אינה חליצה, ואם כן מאחר שחלצה בעודה מעוברת, אין החליצה עולה לה, וצריכה חליצה אחרת. ומעיקר הדין, אם חלצה חליצה שניה לאח אחר, לא נאסר הראשון בקרובותיה, ולא היא בקרוביו, כי אינה חלוצתו של ראשון, וכמו כן אם מתו היבמים קודם חליצה שניה, אינה נחשבת חלוצה, ומותרת לכהונה. אבל חכמים החמירו עליה, שמאחר שחלצה, אף על פי שהיתה החליצה בעודה מעוברת, ואינה עולה לה לפטרה, להחמיר היא תחשב כחלוצה, והנחלץ נאסר בקרובותיה, והיא נאסרת בקרוביו, ונפסלת מהכהונה, והסיבה שהחמירו עליה בדברים אלו, שאם היו מתירים לה, היו טועים לומר שחלוצה מותרת לכהונה.

הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה

[סיפא של משנתנו]

מת בלא בנים, והניח אשה, וייבם אותה אחי המת, ולאחר מכן נמצאת מעוברת.

אם ילדה מאותו הריון בן של קיימא, מאחר שנוולד בן למת, נתברר שאשתו לא היתה זקוקה ליבום כלל, והרי היא אסורה לאחי המת כדין אשת אח שיש לו בנים, ולפיכך אסור לו לקיים את האשה אצלו⁸, ושניהם חייבים חטאת, על ביאה של איסור, שבא על אשת אחיו שלא במקום מצוות יבום.

ואם לא היה הוולד של קיימא, שהיה נפל, מאחר שאין למת בנים, נתברר שאשתו זקוקה ליבום, ולפיכך הייבם, מקיים את היבמה אצלו.

לדעת רבי יוחנן – מאחר שביאת מעוברת שמה ביאה, באותה ביאה שבא עליה כשהיתה מעוברת, קנאה כבר להיות כאשתו לכל דבר, ומעתה אם בא להוציאה, מוציאה בגט, ומה ששנינו יקיים, הכוונה שרשאי לקיימה בביתו, שהרי היא אשתו כדין.

ולדעת ריש לקיש – מאחר שביאת מעוברת לא שמה ביאה, באותה ביאה שבא עליה כשהיתה מעוברת לא קנאה, ולפיכך אם רוצה לייבמה שתהא אשתו, עליו לבעול עכשיו פעם אחרת, ומה ששנינו יקיים, הכוונה שכדי לכונסה להיות אשתו, עליו לקיימה, כלומר לבעול.

כנס יבמה אחת ונמצאת מעוברת צרתה לא תנשא

שנינו בברייתא, שכשמת אחד בלא בנים, והניח שתי נשים, וכנס אחי המת את אחת הנשים ליבמה, ונמצאת מעוברת, צרתה² לא תינשא לאחרים, עד אחר

⁸ לשון המשנה "ויוציא", שמשמעו שהוא מוציא אותה בגט, אולם לכאורה אין הדבר כן, שהרי היא אסורה לו איסור כרת, ואין קידושין תופסים בהם, ואם כן אינה אשתו כלל. ויל"ע למה נקטו לשון "ויוציא".

² כל שכן היא שלא תנשא ושלא תבעל, אלא צרתה איצטריך, שלא תאמר תנשא ממה נפשך.

תשעה חודשים אחר מות הבעל, שאז גם אם היתה צרתה מעוברת, כבר ילדה, ואינה מעוברת, ועתה **תחלוץ**, ותהא מותרת, שאין זו חליצת מעוברת.

ואפשר שחליצת מעוברת חליצה היא, ואם תחלוץ אחר תשעה חודשים, תהא מותרת ממה נפשך, [שאם לא היתה צרתה מעוברת או היתה מעוברת וילדה וולד שאינו של קיימא הותרה בחליצה ואם היתה צרתה מעוברת וילדה בן של קיימא הותרה בשעת הלידה], **ומכל מקום חכמים תקנו שלא תחלוץ**, כסברת אביי בר אבא ורב חננאל בר אביי, שמא היתה צרתה מעוברת, וילדה וולד של קיימא, ונמצא שלא היו זקוקות לייבום, וחליצה שחלצה זו אינה כלום, והיא מותרת לכהונה, ויהיה עלינו להכריז עליה, שאף שחלצה, אין חליצתה כלום, והיא מותרת לכהונה^א, ואין אנו רוצים להגיע להכרזה, כי יתכן שיהיו ששמעו שחלצה, ולא ישמעו ההכרזה, וכשיראו שנישאת לכהן, יאמרו חלוצה נישאת לכהן^ב.

ואביי אמר, שחכמים לא תקנו כלל שלא תחלוץ, ומאחר שחליצת מעוברת חליצה היא, מותרת לחלוץ לכתחילה [ותהא מותרת אחר תשעה חודשים], ומה ששינוי שאסורה להינשא, היינו כל זמן שלא תחלוץ, שלא תאמר, מן הסתם ילדה צרתי לבעלי, שהרי רוב נשים יולדות, ומותרת אני בלא כלום, אלא טעונה חליצה.

הלכה כריש לקיש

נתבאר, שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, אם חליצת מעוברת שמה חליצה, ואם ביאת מעוברת שמה ביאה, וריש לקיש אמר, שלא שמה חליצה, ולא שמה ביאה. ושינוי ברייתא כדעת ריש לקיש, "החולץ למעוברת והפילה צריכה חליצה מן האחים"^א. ואמר רבא, שמכל המחלוקות שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, הלכה כריש לקיש בשלוש מחלוקות^ב, וזו אחת מהן. ולהלן יתבאר שתי המחלוקות הנוספות שבהן הלכה כריש לקיש.

המחלק נכסיו על פיו

מדין תורה, כל בני המת יורשים את נכסיו בשווה, חוץ מהבכור, שנוטל פי שנים משאר אחיו.

והרוצה לחלק את נכסיו באופן שונה, להרבות חלקו של בן זה, ולהמעיט חלקו של בן זה, או להשוות להם את הבכור.

אם אמר דבריו בלשון מתנה, כגון, לפלוני אני נותן כך וכך, ולפלוני כך וכך,

^א ודוקא בשאר נשים, דלאו גרושות איירי ... [תוס'].

^ב הנה מחמת החשש הזה אמרו, שלא תחלוץ כלל, ותהא אסורה להינשא לגמרי, ואף שהיו יכולים להתירה להינשא על ידי חליצה, ולומר שלא תינשא לכהנים. ומבואר שטוב לנו לעכב עליה לגמרי, כדי שאם יתברר הדבר לאחר זמן, תהא מותרת לכל, ולא תהא מותרת מיד, לישראל ולא לכהנים.

^ג לאו דוקא מן האחין, דהוא הדין דלא פקעה זיקת החולץ. אי נמי מן האחין של מת קאמר. [תוס'].

^ד [א] הא דפליגי בפרק שני דחולין, גבי ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף, לא חשיב הכא, אף על גב דסבירא ליה כוותיה ... משום דריש לקיש משמיה דלוי סבא אמרה. [ב] ותימה דלא חשיב הא דפרק קמא דמסכת עבודה זרה, דתניא כותיה דריש לקיש, דנשא ונתן מותר, כיון דחשיב הכא מידי דתניא כוותיה. ואומר ר"י, דמכל מקום התם הלכתא כרבי יוחנן ... [ג] ובפרק קמא דסנהדרין, גבי זאב וארי דתניא כוותיה דריש לקיש התם פליגי אליבא דרבי אליעזר, ולא סבירא להו כוותיה. [תוס'].

דבריו קיימים, שאינם מקבלים את הנכסים אחר מותו כירשים, אלא מקבלים ממנו מתנות בחייו, ובחייו רשאי אדם לתת נכסיו במתנה למי שירצה.

אבל אם אמר דבריו בלשון ירושה, כגון פלוני יירש כך וכך, ופלוני יירש כך וכך, **אין דבריו קיימים**, כי התנה על הכתוב בתורה, שמדין תורה כולם יורשים בשווה, והבכור פי שנים, ואינו יכול לבטל דין התורה^א.

ומבואר שאם כתב להם הנכסים בלשון מתנה עם לשון ירושה, בין שכתב לשון מתנה תחילה, כגון תנתן שדה זו לפלוני ויירשה, ובין שכתב לשון מתנה באמצע, כגון יירש פלוני שדה זו ותנתן לו ויירשה, ובין שכתב לשון מתנה בסוף, כגון יירש שזה זו ותנתן לו, בכל האופנים הללו, **דינו כנותן מתנה, ודבריו קיימים**.

ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, מה הדין כשחלקם כתב לשון ירושה, ולחלקם כתב לשון מתנה, כגון פלוני יירש שדה זו, ולפלוני תנתן שדה זו.

לדעת רבי יוחנן – מאחר שנזכר לשון מתנה בשר, **דבריו קיימים** גם אצל זה שנכתב לו בלשון ירושה.

ולדעת ריש לקיש – **כל שנכתב לו בלשון ירושה לבד, לא זכה**.

ואמר רבא, שגם מחלוקת זו, היא משלוש המחלוקות, שבהם הלכה כריש לקיש^א מרבי יוחנן.

הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו

הכותב נכסיו לבנו, שיהיו קנוים לו מהיום ולאחר מיתת האב, **כוונתו להקנות לבנו את גוף הקרקע משעת הקניין, ולהשאיר לעצמו את פירות הקרקע עד יום מותו, ואם כן גוף הקרקע שייך לבן, ולאב יש בקרקע קניין פירות.**

ומאחר שאין הקרקע בשלמות ביד אף אחד מהם, אף אחד מהם אינו יכול למכור את הקרקע מכירה גמורה.

כשהאב מכר את חלקו, הלוקח אוכל את פירות השדה עד יום מותו של האב, שזהו חלקו של האב ויכול למוכרו.

וכשהבן מכר חלקו, נחלקו חכמים היאך חלה המכירה הזו.

לדעת רבי יוחנן – **קנין פירות שיש לאב בשדה, הרי הוא כקנין הגוף^א**, וכל זמן

^א ומשמע מפירוש רש"י, שאם חילק להם הנכסים בשווה, אבל קבע לכל אחד חלקו, כגון, זה יירש שדה פלונית, וזה שדה פלונית, דבריו קיימים, שלא ביטל דברי התורה.

^ב טעמא מפרש התם במתניתין, לפי שהתנה על מה שכתוב בתורה. ורבי יוחנן בן ברוקה פליג בפרק יש נוחלין, ואמר, דאם אמר על מי שראוי ליורשו, דבריו קיימים. וטעמא מפרש התם, משום דכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו", התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה. והא דכתיב "לא יוכל לבכר", היינו דוקא חלק בכורה, אבל חלק פשיטות יכול. ורבנן "ביום הנחילו את בניו" מוקמי לדרשא אחרית, ו"לא יוכל לבכר" איצטריך, משום דהורע כמו שאין נוטל בראוי כבמוחזק, וסלקא דעתך דהורע כמו נמי בהא. א"נ איצטריך דסלקא דעתך, כיון דשנואה שנואה בנישואיה, דיכול לבכר. [תוס'].

^ג אף על גב דרבא גופיה קאמר ביש נוחלין, דהלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, מכל מקום נפקא מינה דהלכה כריש לקיש לענין אחר שאין ראוי ליורשו. [תוס'].

^ד (א) מה שהתקינו באושא, דאשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה, דהבעל מוציא מיד הלוקחות, לרבי יוחנן לא איצטריך ... (ב) א"נ קנין הגוף דאשה עדיף, שאין לבעל פירות אלא מכחה. (ג) ועוד דאין לבעל פירות אלא בתקנתא דרבנן. (ד) וה"ר יעקב דאורלייניש תירץ,

סברות רבי אליעזר ורבי מאיר

נתבאר, שלדעת רבי אליעזר, מי שכנס את יבמתו ונמצאת מעוברת, אף אם לבסוף לא היה הוולד של קיימא, מאחר שמתחילה עשה שלא כדיו, והכניס עצמו לספק איסור אשת אח, קנסו אותו, שאף אחר כך, כשנתברר ההיתר, עליו להוציאה.

וכמו כן נתבאר, שלדעת רבי מאיר, מי שכנס מעוברת ומינקת, מאחר שמתחילה כנס אותה כשהיא אסורה להינשא, קנסו אותו שלא יחזירנה גם אחר כך, כשהיא מותרת להינשא.

ואמר על כך רבא, שסברה אחת היא דברי רבי אליעזר ודברי רבי מאיר, והולכים שניהם בשיטה אחת, שמי שמתחילה עשה דבר שאסור לעשותו, קנסו אותו, שיהיה אסור גם אחר כך, כשהדבר כבר הותר.

ואביי אמר, שיש לחלק בין סברת רבי אליעזר לסברת רבי מאיר, ואפשר שאינם מודים זה לזה.

אפשר שלדעת רבי אליעזר לא קנסו אלא במקום שהכניס עצמו לספק איסור תורה, של בעילת אשת אח שלא במקום מצווה, אבל הכונס מעוברת או מינקת, שאין כאן איסור תורה, לא החמירו לקונסו, שלא יכנס לעולם.

ואפשר שלדעת רבי מאיר לא קנסו אלא את הכונס מעוברת או מינקת, שעבר על איסור מדברי חכמים, מאחר שאינו איסור חמור, הוצרכו חכמים לעשות לו חיזוק יותר משל תורה¹, וקנסו את העובר עליו, אבל זה שהכניס עצמו לספק איסור תורה, לא הוצרכו לקונסו, שהכל בדלים מאיסורי תורה, ואינם צריכים חיזוק.

בן קיימא וספק בן קיימא

רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל וולד אדם² ששהה אחר לידתו שלושים יום, אפילו מת מעצמו אחר שלושים יום, הרי זה בחזקת בן קיימא, ואינו נפל, ופוטר את אמו מן החליצה³.

וכל וולד אדם שלא שהה אחר לידתו שלושים יום, הרי זה ספק⁴ נפל ספק בן קיימא, ולפיכך אמו חולצת ולא מתייבמת⁵.

¹ והיה זה דהנהב, גבי חמשה חומשין, דלא עשו אלא כשל תורה, משום דלא איצטריך [לחיזוק]. והכא גבי איסורא הוא דקניס רבי מאיר, אבל גבי ממונא, כגון כתובה, לא עשו חיזוק אפילו כשל תורה ... וקצת תימה אי רבנן דהכא היינו רבי יהודה, הא סבירא ליה גבי כתובה דעשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. ויש לומר דבמילתא דשכיחא עבדו חיזוק, אבל הכא מילתא דלא שכיחא היא שישא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו. [תוס'].

² להכי נקט באדם, דתני סיפא ובבהמה שמונה ימים. [רש"י].

³ כשמת אחר מיתת האב.

⁴ לא כמו שפירש הקונטרס, דבפיהק ומת ולד איירי, [דבהא] אפילו רבנן מודו, בפיהק ומת דנפל הוא, אלא כשנפל מן הגג או אכלו ארי איירי ... והתם פסקינן כרבן שמעון בן גמליאל. ואם תאמר, ואמאי לא אזלינן בטר רוב נשים דולד מעליא ילדן. ואומר ר"י, דחיישינן למיעוט מצוי ... ומחמירינן נמי שלא לאכול בהמה תוך שמונה ימים ... ומיהו לענין אבילות לא החמירו, שיש להקל באבילות ... והא דתנן במסכת שמחות, הספקות אוננים ומתאבלים עליהם, נראה דבספק בן תשעה לראשון או שבעה לאחרון איירי, דגנאי הדבר שלא יתאבלו לא זה ולא זה, מאחר שודאי קרוב לאחד. [תוס'].

⁵ ודוקא אי מספקא לן אי כלו לו חדשיו אי לא, אבל אי קים לן דכלו לו חדשיו, תנן במסכת נדה, תינק בן יומו פוטר מן הייבום. [רש"י].

שהאב חי, הרי זה כמו שאין לבן בשדה כלום, ומכירה שמכר הבן אינה מועילה באותה שעה כלום, אלא שאם מת האב תחילה, ונתקיימה המתנה לבן, מאחר שכבר מכר הבן לקונה את כוחו בשדה, נכנס הקונה תחת הבן, וזכה בשדה, אבל כשהבן מת קודם האב, מאחר שהבן לא זכה בשדה מעולם, לא זכה בה הקונה מכוח הבן, וגם אחר מות האב אינה של הקונה⁶.

ולדעת ריש לקיש – קנין פירות שיש לאב בשדה, אינו כקנין הגוף, ומשעה שהאב נתן לבן את גוף השדה, הרי היא של הבן, ויכול למוכרה, והמכירה חלה מיד, אלא שבזמן שהאב חי, האב אוכל פירות, אבל כשמת האב, הקונה זוכה גם בפירות, ואפילו אם הבן מת קודם לאב.

ואמר רבא, שגם מחלוקת זו, היא משלוש המחלוקות, שבהם הלכה כריש לקיש מרבי יוחנן.

כנס את יבמתו ונמצאת מעוברת וולד שאינו של קיימא

בדף ל"ה נתבאר, שלדעת התנא של משנתנו, אם כנס הייבם את הייבמה, ולאחר מכן נמצאת מעוברת, אבל לא היה הוולד של קיימא, מאחר שנתברר שבאמת היא זקוקה לייבום, הייבם רשאי לקיימה.

ובברייתא מבואר, שרבי אליעזר חולק על כך, ואומר, מאחר שכנס את יבמתו קודם שבירר אם היא מעוברת או לא, ובכך נכנס לספק איסור אשת אח, [שכן אם היא מעוברת וולד של קיימא, היא אסורה לן], לפיכך קנסו אותו חכמים, ואמרו, שעליו לגרשה⁷.

הנושא מעוברת או מינקת

אשה שמת בעלה או נתגרשה, והיא מעוברת או מינקת, אסורה להינשא לאיש אחר, עד שיהיה הוולד בן עשרים וארבעה חודשים, שזהו הזמן שהתינוק יונק [וטעם האיסור יתבאר בעזה"י בדף מ"ב]. ונחלקו חכמים מה דינו אם עברו על האיסור הזה, ונישאה האשה לאיש אחר בתוך הזמן.

לדעת רבי מאיר – מוציא את האשה הזו בגט, וקנסו אותו שיהיה אסור להחזירה לעולם.

ולדעת חכמים – אמנם עכשיו הוא מחויב להוציא את האשה הזו בגט, אבל אחרי שיעבור הזמן, כלומר כשהיה הוולד בן עשרים וארבעה חודש, הוא מותר להחזירה. ולא חילקו בדין זה בין ישראל לכהן, לומר הכהן, מאחר שאסור בגרושה, לא יוציא, כי אם יוציא לא יוכל להחזיר, ודי להפרישה ממנו בלבד בלא גט, אלא אפילו היה כהן, מאחר שכנס מעוברת ומניקה באיסור, מחויב להוציא בגט.

דאיצטריך תקנתא דאושא, להיכא דכתב לה דין ודברים אין לי בפירות נכסייך. [תוס'].

⁶ ואם תאמר, לרבי יוחנן אפילו לא מת הבן בחי האב, נמי לא ליקני, דהוי כמו מה שאירש מאבא מכור לך, כיון דאלימ קנין פירות קנין הגוף. ויש לומר דלגבי הכי לא אלימ קנין פירות לבטל לגמרי קנין הגוף דבן, וכיון דלבסוף אתיא שדה לידו דבן, חשיב מכר. [תוס'].

⁷ לשון רש"י, "קנסין ליה דיוציא בגט, משום דנכנס לספק איסור אשת אח, ואף על גב דהשתא איגלאי מילתא דייבום מעליא הואי, ומיהו בגט בלא חליצה סגי", ומשמע מפירושו, שבייבום שייבם כשהיתה מעוברת קנאה, כדעת רבי יוחנן, ולעיל פסק רבא כריש לקיש. ויל"ע בדבר. ושוב הראוני שכן הקשה בתר"י.

ילדה ספק בן קיימא ונישאת לאחרים

נתבאר, שוולד אדם שלא שהה שלושים יום, הרי זה ספק נפל, וכשקודם לכן מת האב בלא בנים, אמו ספק זקוקה, ומחמת הספק היא חולצת ולא מתייבמת. ונחלקו חכמים מה הדין אם עמדה האם ונתקדשה לאחרים בלא חליצה.

לדברי רבינא, רבא חילק בדין זה בין הנישאת לישראל לבין הנישאת לכהן, הנישאת לישראל תחלוץ להפקיע זיקתה, שהרי אינה נאסרת בכך לבעלה. אבל הנישאת לכהן, מאחר שהוא אסור בחלוצה, אם תחלוץ, תאסר בבעלה, ולכן אינה חולצת, וסומכים על הוולד, לומר שהיה בן קיימא, ופטורה מחליצה. והסיבה לכך, כי סמכו בזה על דעת חכמים, החולקים על רבן שמעון בן גמליאל, ואומרים, שהוולד, אף אם לא שהה שלושים יום, אינו ספק נפל, אלא ודאי בן קיימא.

ולדברי רב משרשיא, רבא לא חילק בדין זה בין הנישאת לישראל לבין הנישאת לכהן, אלא אמר שזו וזו צריכות לחלוץ, שמא היה הוולד נפל וזקוקות לייבם.

דף ל"ז

ורבינא אמר למשרשיא, שאמנם בערב רבא אמר כדברי רב משרשיא, שזו וזו חולצת, אולם למחרת בבקר חזר בו, ואמר כדברי רבינא, שהנשואה לכהן לא תחלוץ. השיב לו רב משרשיא, התרתם דבר זה, יהי רצון שתתירו גם חלב.

קדש בתוך שלושה חדשים

נתבאר שאלמנה או גרושה אסורה להינשא שלושה חדשים אחר הבעל הראשון, שמא נתעברה ממנו, ויש להבחין אם הוולד הוא זרעו של ראשון או של שני. והעובר על כך ומקדש בתוך שלושה חדשים כופים אותו להוציא.

ונחלקו רב אחא ורפרם מה דינו, כשקידש וברח, שבכך הראה שאינו מתכוון לכנוס בתוך שלושה חדשים. אחד מהם אומר, שמנדים, על שקידש בתוך שלושה חדשים. ואחד מהם אומר, דיו בבריחתו, שבכך מראה שאין כוונתו לכנוס בתוך שלושה.

וכשארע מעשה באחד שקידש בתוך שלושה, וברח, הורה רפרם שאין צריך לנדותו, ודיו בבריחתו.

ייבם בתוך שלושה ונולד בן לסוף שבעה

מת בלא בנים, ובא אחיו וייבם את אשתו בתוך שלושה חדשים, וילדה לסוף שבעה חדשים מהיבום, **הבן הנולד הוא ספק בנו של מת, שנולד לו לתשעה חודשי הריון, ספק בנו של ייבם, שנולד לו לשבעה חודשי הריון.**

והנה אם הבן הוא בנו של מת, נמצא שהיה לו זרע, ואין אשתו זקוקה לייבום, ואסורה לייבם משום אשת אח שלא במקום מצווה.

ואין לומר, בן זה וודאי בנו של ראשון, שהרי רוב נשים יולדות לתשעה חודשים^נ. והסיבה שאין לומר כן, כי רוב נשים שיוולדות לתשעה חודשים,

^נ ואם תאמר מה מועיל המתנת שלושה חדשים משום הבחנה, אכתי יכול לבא לידי ספק, אם תנשא מיד, ותלד לששה חדשים ויום אחד, או אפילו שלושה ימים, דיש להסתפק אם הוא בנו של

עוברן ניכר בשליש ימי הריון, וזו מאחר שלא ניכר עובר, הדבר מוציא אותה מכלל רוב נשים, ולכן הבן הנולד הוא ספק בן תשעה לראשון, ספק בן שבעה לאחרון.

ומחמת הספק הזה, הייבם מוציא את היבמה [בגט], וחייבים שניהם אשם תלוי, שהרי בביאה עברו בספק על איסור אשת אח^ז.

דין הוולד

נתבאר, כשכנס זה את יבמתו בתוך שלושה, וילדה בן בסוף שבעה, הבן הזה הוא ספק בנו של ראשון, ספק בנו של שני. אכן ממה נפשך הבן הזה כשר, שכן אם הוא בנו של ראשון, בן כשר הוא לו, ואם הוא בנו של שני, לא היה לראשון בנים, ואשתו היתה זקוקה לייבום, ואם כן הבן הנולד לשני מהייבום, בן כשר הוא לו. ולפיכך, אם היה כהן ראוי הוא להיות אפילו כהן גדול^ח.

דין וולד שני

נתבאר, כשכנס זה את יבמתו בתוך שלושה, וילדה בן בסוף שבעה, יש להסתפק אם הבן הוא בנו של ראשון, ואם כן הייבמה אסורה לייבם, כי היה לבעלה בן, או שהבן הוא בנו של שני, ואם כן היבמה מותרת לייבם, כי למת לא היו בנים.

ומחמת הספק הזה, אם לאחר לידת הוולד הראשון בא הייבם על היבמה, וילדה בן שני, מאחר שספק אם היבמה מותרת ליבם, או אסורה לו משום אשת אח שלא במקום מצווה, הבן הזה הנולד להם, הוא ספק ממזר.

לדברי אביי, חכמים אומרים, שמאחר שהוא ספק ממזר, אסור בישראלית ואסור בממזרת. ורבי אליעזר בן יעקב אומר, שספק ממזר דינו כממזר גמור, ומותר בממזרת.

ולדברי רבא, חכמים אומרים שספק ממזר דינו כממזר גמור, ומותר בממזרת. ורבי אליעזר בן יעקב אומר, שמאחר שהוא ספק ממזר, אסור בישראלית ואסור בממזרת.

דין ממזר ודאי וממזר ספק לנישואין

נאמר "לא יבא מְמִזְרָה בְּקֶהֱל ה' " (דברים כ"ג ג') ללמד שממזר אסור לישא ישראלית.

ולדעת רבי אלעזר, ממזר ודאי מותר בממזרת ודאית, אבל ספק ממזר אסור בממזרת ודאי, וכן ממזר ודאי אסור בספק ממזרת, שמא הספק כשר, וכמו כן ספק ממזר אסור בספק ממזרת, שמא זה כשר וזה פסול.

ובכלל ספק ממזר, (א) שתוקי, [שיודע מי אמו, ואינו יודע מי אביו, וכשקורא

ראשון, ולא נקלט הזרע עד יום שלישי, או הוא בנו של שני, דיולדת לשבעה יולדת למקוטעים ... ויש לומר דכל כך לא היה משתהא הכרת העובר של ראשון עד שלישי ימיה מן השני. [תוס'].

^ז תימה, דאמאי לא מוקמינן לה בחזקת היתר ליבם, ולא יתחייב באשם תלוי, ויהא נמי ולד שני כשר, דסמוך מיעוט יולדת לשבעה אחזקה, ואיתרע ליה רובא, ונסמוך ארובא דעוברא ניכר לשלש ימיה ... [תוס'].

^ח והא דאמר בפרק קמא דכתובות, גבי עשרה כהנים שפירש אחד מהן ובעל, הולד שתוקי, שמשתיקין אותו מדין כהונה, דבעינן זרעו מיוחס אחריו. לקמן בפרק נושאים פריך לה, ומשני זרעו מיוחס אחריו דרבנן, וכי גזור רבנן בזנות, בנישואין לא גזור. [תוס'].

בשני מקומות שונים, ולכן לדעתו, לא ישא אדם אשה במדינה זו, וילך וישא אשה במדינה אחרת, שמא יזדווגו בנה של זו עם בתה של זו, ולא ידעו שהם אחים, ונמצא אח נושא את אחותו.

אכן איסור זה נאמר ברוב בני אדם, שאינם מפורסמים, וכשיהיו לו בן במקום אחד ובת במקום אחרת, פעמים לא ידעו שהם אחים בני אב אחד, אבל החכמים, שהם מפורסמים [=פקיע שמייהו], וקוראים לבניהם על שמם, מותרים לשאת שתי נשים בשני מקומות, ואין לחוש שלא ידעו בניהם משני המקומות שהם אחים.²

דס חימוד

אמר רבא, אשה שבקשו ממנה להינשא, והסכימה [=תבעוה לינשא ונתייסייה], יש לחוש שמא בשעת שנתרצתה, פרסה נדה מחמת חימוד, ולפיכך צריכה לשבת שבעה נקיים.

מאן הוא ליומא

כשרב היה מזדמן למקום הנקרא דרדשיר, היה מכריז ואומר, מי חפצה להינשא לי, לימים שאתעכב כאן. וכן רב נחמן, כשהיה מזדמן למקום הנקרא שכנציב, היה מכריז ואומר, מי חפצה להינשא לי לימים שאתעכב כאן.

ואף שהיו להם נשים במקומם, לא היו אסורים לשאת אשה במקום אחר, כי היו מפורסמים, ולא היה חשש שיזדווגו בניהם משתי המקומות, ולא ידעו שהם בני אב אחד.

ולתירוץ הראשון בגמרא, היו הנשים הללו נבעלות להם באותם ימים, שהיו שולחים דבריהם לאותם מקומות שבעה ימים קודם ביאתם לשם, באופן שהאשה המתרצה, כבר היתה יושבת שבעה נקיים.

ולתירוץ שני, לא היו שולחים דבריהם לאותם מקומות מראש, ואם כן היו אסורים לבעול את האשה שהייתה מתרצה להם, שהרי היה לה לשבת שבעה נקיים, אלא שדי היה להם בכך שיש באותו מקום אשה המיועדת להם³, אף על פי שאסורים לבעול, שכן שנינו, אינו דומה מי שיש לו פת בסלו, למי שאין לו פת בסלו.⁴

הנושא אשה ודעתו לגרשה

רבי אליעזר בן יעקב אומר, לא ישא אדם אשתו, ודעתו לגרשה, משום שנאמר, "אל תחרש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך" (משלי ג' כ"ט)

² אפשר שהיתר זה נאמר רק לפי התירוץ הראשון בגמרא.

³ לשון הגמרא "יחודי בעלמא הוּ מייחדי" והיינו סבור שהכוונה לכך שהיו מיוחדות ומיועדות להם אבל לא היו מתייחדים כי היו נידות. אולם התוס' כתבו שבכך יש כאן פת בסלו, כיון שאם היה רוצה, היה בא עליה, וכיון שפעמים לא היה בא עליה, לא מיחמדא, ולא חזיא, דאי לא תימא הכי, גם להתיחד הוה אסור ... ומשום נושא אשה במדינה אחרת, נמי ליכא למיחש, שאם היה אירע שבא עליה, ונתעברה ממנו, היה מוליכה עמו לעירו. [תוס']

⁴ לפי תירוץ זה, אין קושיה היאך היו נושאים שתי נשים בשני מקומות, שהרי לא היו בועלים, ואין ללמוד מכאן שחכמים מפורסמים מותרים לשאת שתי נשים בשני מקומות. וילייע בדבר. וראה הערה קודמת.

"אבא", אמו משתקתו, ויש לחוש שנתעברה מפסול לה. (ב) אסופי, [שנאסף מן השוק, ואינו יודע מי אביו ומי אמו, ויש לחוש שהם פסולים]. (ג) כותי, [שאינם מקפידים על קידושי כסף ושטר הלמדים מגזרה שווה, וכשאחד מהם מקדש בכסף או שטר, האשה הולכת ומתקדשת לאחר בלא גט מהראשון, והוולד ממזר].

ואמר רב יהודה אמר רב, הלכה כרבי אלעזר. וכן דעת רבא, ולכן לעיל העמיד את דברי רבי אליעזר בן יעקב שהלכה כמותו⁵, כדברי רבי אלעזר.

וכשרב יהודה אמר לפני שמואל, שהלכה כרבי אלעזר, הקשה לו שמואל, הלא הלל שנה, עשרה יוחסין עלו מבבל, (א) כהנים. (ב) לוויים. (ג) ישראלים. (ד) חללים. (ה) גרים. (ו) משוחררים. (ז) ממזרים. (ח) נתינים, [הם גבעונים שנתגיירו בימי יהושע בערמה, ונחשבים קצת כעבדים, כמו שנאמר, "וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדָם הַיּוֹשֵׁעַ בְּיוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׁאֲבֵי מִים לְעֵזֶה וּלְמִזְבַּח ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֶל הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר יְבָרַךְ" (יהושע ט' כ"ז)]. (ט) שתוקי. (י) אסופי. ואמר עליהם הלל, שכולם מותרים לבוא זה בזה, כלומר כל אחד מהיוחסין הללו, לא רק עם עצמו מותר לבוא, אלא אף עם אחרים, הסמוכים לו בסדר שהם מנויים, כגון, כהנים לוויים וישראלים מותרים לבוא זה בזה. וכן לוויים ישראלים חללים גרים משוחררים מותרים לבוא זה בזה. וכמו כן גרים משוחררים ממזרים ונתינים שתוקי ואסופי מותרים לבוא זה בזה [שקהל גרים אינו נקרא קהל ומותר בממזרים]. וזה יתכן אם ספק ממזר מותר בממזר ודאי אבל אם ספק ממזר אסור בממזר וודאי ובספק ממזר שתוקי ואסופי אסורים בממזרים וזה בזה. ולדעת שמואל הלכה כהלל, וספק ממזרים מותרים בוודאי ממזרים ובספק ממזרים. וכן דעת אביי, ולכן לעיל העמיד את דברי רבי אליעזר בן יעקב שהלכה כמותו, כדברי הלל.

דברי רבי אליעזר בן יעקב בברייתא

רבי אליעזר בן יעקב אומר, הרי שבא על נשים הרבה, ואין יודע על איזו מהן בא, וכן היא שבאו עליה אנשים הרבה, ואינה יודעת מאיזה מהן קבלה [=נתעברה], נמצא אב נושא את בתו, ואח נושא את אחותו, ונתמלא כל העולם כולו ממזרים, ועל זה נאמר "וּמְלֵאָה הָאָרֶץ זָמָּה" (ויקרא י"ט כ"ט), כלומר על ידי זנות, שבא על נשים הרבה, ויולדות לו זו בן וזו בת, ואינם יודעים שהם בני אב אחד, גורם שאח נושא אחותו וממלא את הארץ ממזרים.

ואף שאין זה וודאי שיארע כן, שאח ישא אחותו, אלא ספק בלבד, אמר על כך רבי אליעזר בן יעקב, שהוא ממלא את הארץ ממזרים. ומכאן למד אביי, שלדעת רבי אליעזר בן יעקב, ספק ממזרים דינם כממזרים ודאים, ומותרים ספקות בוודאות.

ורבא אמר שלכך נקט רבי אליעזר את הפסוק "וּמְלֵאָה הָאָרֶץ זָמָּה" שהמילה "זָמָּה" היא נוטריקון "זו מה היא", לומר, אין אלו ממזרים וודאי, אלא ספק, וספק אינו כוודאי.

נשיאת שתי נשים בשתי מקומות

נתבאר שלדעת רבי אליעזר בן יעקב, הבא בזנות על שתי נשים, גורם למלא הארץ ממזרים, שכל אחת יולדת לו, זו בן וזו בת, ואינם יודעים שהם אחים, ואח נושא אחותו.

והוסיף רבי אליעזר בן יעקב, שלא רק בזנות יש לחוש לכך, אלא אף בנישואין

⁵ דקיימא לך, משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. [רש"י].

ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי המת

מת זה בלא בנים, וייבם אחיו את אשת המת, ונמצאת מעוברת, הבן הנולד לה, ספק בנו של מת, ספק בנו של ייבם, כפי שנתבאר. ויש לדון מי יורש את נכסי המת.

הבן הנולד אומר, אני בנו של המת, ולכן אני יורש את נכסיו. והייבם אומר לו, אתה בני, ולמת לא היו בנים, ואני ייבמתי את אשתו, ולכן אני יורש את נכסיו.

מאחר שאין אחד מוחזק בנכסים יותר מחבירו, לומר לו המוציא מחברו עליו הראיה, וספק שקול הוא, אם הנכסים של זה או של זה, **חולקים את הנכסים בשווה**, כדין ממון המוטל בספק^א.

ספק בין תשעה לראשון ספק בין שבעה לאחרון

מי שמת בעלה, ונישאת לאחר בתוך שלושה חדשים, וילדה בסוף שבעה חודשים, הבן הזה הוא ספק בנו של ראשון הנולד לו לתשעה חודשי הריון, ספק בנו של שני הנולד לו לשבעה חודשי הריון.

ומאחר שספק הוא, אם הוא בנו של זה או בנו של זה, **אינו יורש את אחד מהם, כי שאר בנים של כל אחד מהם אומרים לו, אנו בניו של מוריש זה, ואתה אינו בנו, ומטענת ספק, שמא הוא בנו, אינו מוציא מהם, שהם וודאי בניו.**

ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי המת

נתבאר לעיל, שכשספק וייבם עצמו, באים לחלוק בנכסי המת, הם חולקים אותם בשווה, כי שניהם מוחזקים בהם בשווה, זה אומר אני בנו של מת, ואני יורשו, וזה אומר אתה בני, ואני ייבם, ויורש את המת.

ולהלך יתבאר בעזה"י מה הדין, כשמת הייבם, ובאים בני ייבם לחלוק את נכסי המת [הראשון], עם הספק.

הספק אומר, אני בנו של מת, וכל הנכסים שלי. ובני ייבם אומרים, אתה בנו של אבינו, שהוא ייבם את אשת המת הראשון, וירש את נכסיו, וכולנו, אנחנו ואתה, בניו של ייבם, ועלינו לחלוק בשווה, את נכסי המת.

והחכמים היו סבורים, שדין זה דומה לדין המבואר לעיל, שכן הספק וודאי יורש את המת, שהרי או שהוא בנו, או שהוא בן אחיו היורשו, אבל בני יבם הוודאים אינם יורשים את המת בוודאי, שכן אם הספק הוא בנו של מת, הוא לבדו יורשו, ואם כן הספק שהוא ודאי נוטל את כל הנכסים, שאין ספק מוציא מידי ודאי.

אולם רב מרשיא אמר להם, שאין הנידון דומה לראיה, כשהוא ספק בן תשעה לראשון ספק בן שבעה לאחרון, בני כל אחד מהם יודעים בוודאי שירשימו את אביהם כבנים, והספק ספק. אבל כאן, כשספק ובני יבם באים לירש את נכסי המת, אין הספק יורשו בוודאי כבן, אלא ספק בן ספק בן את, ומאחר שבא לירש מספק, וכוחו כספק מועיל לו לזכות רק בחצי נכסי המת [כמבואר לעיל בדין ספק וייבם עצמו הבאים לחלוק נכסי המת], לפיכך הספק לא יוכל לירש הכל, אלא חצי.

ומתחילה כתבתי, שלכן הספק נוטל מחצית נכסי המת, ובני יבם הוודאים חולקים ביניהם את המחצית השניה של נכסי המת. אולם רש"י פירש, שמאחר שגם לטענת בני הייבם הספק מקבל חלק כמותם, תחילה הוא נוטל את החלק שהם מודים לו שהוא שלו, ובכל שאר הנכסים, הספק נוטל חצי, וכל בני ייבם נוטלים חצי.

ספק ובני ייבם שבאו לחלוק בנכסי ייבם

מת זה בלא בנים, וייבם אחיו את אשת המת, ונמצאת מעוברת, הבן הנולד לה, ספק בנו של מת, ספק בנו של ייבם, כפי שנתבאר, מת הייבם, והיו לו בנים אחרים שהם וודאי בניו.

בני ייבם הוודאים, חולקים את נכסי הייבם ביניהם, וזה שהוא ספק בנו של ייבם, אינו חולק עימהם, כי הם אומרים לו, אנו בני הייבם בוודאי, ואתה ספק בנו של ייבם, ואין ספק מוציא מידי וודאי.

ודין זה דומה לדין ספק בן תשעה לראשון ספק בן שבעה לאחרון, שאלו ואלו דוחים אותו, כמבואר לעיל, משום שאין ספק מוציא מידי וודאי.

הלך למדינת הים ואבדה דרך שדה

היתה לו שדה המוקפת שדות אחרים מארבע רוחותיה, והיתה לו דרך באחת מהשדות המקיפות, ללכת בה לשדהו, והלך למדינת הים, ואבדה דרכו, ונשכח היכן היתה.

א. אם כל השדות המקיפות את השדה הפנימית היו מתחילה של אדם אחד, ועדיין הן של אדם אחד, בין שהוא הראשון, ובין שהוא אחר שקנה מהראשון ובא מכוחו, מאחר שיש לפנימי דרך בשדות של החיצון, החיצון מחויב לתת לפנימי דרך, לעבור בה לשדהו, אלא שבידו לתת לו איזו דרך שירצה, כגון את הקצרה ביותר, שבה הוא מפסיד את ההפסד המועט ביותר.

ב. ואם היו השדות המקיפות את השדה הפנימי של ארבעה בני אדם, בין כשכך היו קודם שאבדה הדרך, ובין כשמתחילה היו של אדם אחד, והוא מכר את השדות לארבעה בני אדם, מאחר שאין ידוע באיזו שדה היתה דרכו של פנימי, אינו יכול להוציא דרך משום אחד מהם, שכל אחד אומר לו, לא אצלי היתה דרכך, אלא אצל האחרים, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואם כן, או יקנה לו דרך באחת מהשדות בכל סכום שידרש ממנו [=אפילו במאה מנה^א], או יפרח באויר^ב.

ג. ואם מתחילה היו השדות המקיפות את השדה הפנימית של ארבעה בני אדם, וכולם מכרו את השדות לאדם אחד, ועתה כל השדות של אדם אחד, בזה נחלקו אדמון וחכמים.

לדעת אדמון – מאחר שעכשיו כל השדות של אדם אחד, ממה נפשך באחת משדותיו היה לפנימי דרך, ולכן על החיצון לתת לפנימי דרך בשדותיו, אלא שבידו לתת לו איזו דרך שירצה, כגון את הקצרה ביותר, שבה הוא מפסיד את ההפסד המועט ביותר.

ולדעת חכמים – החיצון יכול לדחות את הפנימי, שלא לתת לו דרך בשדהו, על

^א יל"ע אם למדנו מכאן, שאין הונאה בקרקעות, אף ביותר מכפליים.

^ב יל"ע אם למדנו מכאן, שמותר לאדם לפרוח באויר מעל רשות חבירו, ואין חבירו רשאי לעכב.

^א אפילו רבנן דסומכוס מודו הכא, דלא שייך כאן המוציא מחבירו עליו הראיה, שאין זה מוחזק יותר מזה, והוי כמו הללו באין לירש והללו באין לירש, דאמר במי שמת דיחלוקו. [תוס'].

ידי שיחזיר את שטרי המכר למוכרים, ושוב יהיו השדות של ארבעה בני אדם, שאין הפנימי יכול להוציא דרך מאחד מהם, **ולפיכך או** שהפנימי יקנה מהחיצון דרך בתשלום מלא, **ככל אשר יושת עליו, או יפרח באויר.**

ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם אחרי שחלק בנכסי המת

נתבאר לעיל, שכשספק ובני יבם באים לחלוק את נכסי הייבם, בני הייבם דוחים את הספק, משום שאין ספק מוציא מידי וודאי.

אכן כל זה כשלא קדם הייבם וחלק עם הספק את נכסי המת הראשון, אבל אם קדם הייבם וחלק עם הספק את נכסי המת הראשון [שכן דינם כמבואר לעיל], אפשר שמעתה לא יוכלו בני ייבם לדחות את הספק מכל הנכסים שהשאיר אחריו הייבם, כי אם יאמרו לספק, אתה בנו של המת הראשון, ואינך נוטל כלום בירושת יבם, יאמר להם, אם כן תנו לי מה שנטל אביכם מחצית ירושת המת הראשון, שהרי אתם אומרים שאני בנו, ולא היה לאביכם לחלוק עמי בנכסיו, ואם אינכם מחזירים לי את מה שנטל אביכם מירושת אבי, כי אפשר שאני בנו של אביכם הייבם, אם כן תנו לי חלק שווה עימכם, בכל נכסי אביכם הייבם. ונחלקו חכמים בדבר.

לדעת רבי אבא – קם דינא, כלומר, אחרי שנעשה דין בנכסי המת, אין זה יכול לחזור ולערער עליהם, לבטל הדין הראשון. וכשעכשיו באין לדון, יכולים לומר לו, הבא ראיה שאתה בנו של אבינו, וחלוק עימנו, וכל זמן שלא תביא ראיה שאתה בנו של ייבם, אין ספק מוציא מידי וודאי.

ודעת רבי ירמיה – הדר דינא, כלומר, אם רוצים לדחותו, שלא יחלוק עימם, בטענה שאינו בנו של יבם אלא בנו של מת ראשון, עליהם להחזיר לו כל מה שנטל אביהם מנכסי הראשון, או יחלוק עימם בכל הנכסים בשווה.

מתחילה רצו לומר, שדברי רבי אבא הם כדעת חכמים בענין אחד הבא מכח ארבעה, ומקיף את הפנימי, שאף על פי שהאמת עם הפנימי, שיש לו דרך אצל החיצון, אינו זוכה בה, משום שהחיצון אומר לו, בא אני מכח ארבעה. וכמו כן, אף על פי שהאמת עם הספק, שאם אינו יורש עם בני יבם בנכסי ייבם, עליו לקבל כל נכסי המת הראשון, אף על פי כן אינו חולק עימם, שאת נכסי המת כבר ירשו מכח אביהם.

ולבסוף אמרו, שדברי רבי אבא הם גם כדעת אדמו"ן, האומר, שמאחר שהאמת עם המוקף, הוא נוטל דרך אצל החיצון. שאפשר שדווקא בכגון זה, שהמוקף בא בטענת בריא, שהרי וודאי הוא שיש לו דרך באחת השדות החיצונות, לכן הוא נוטל, אבל הספק, אינו יודע בעצמו אם דינו לרשת את נכסי המת הראשון או לחלוק עם בני ייבם בכל הנכסים, ומאחר שהוא ספק, יכולים לדחותו כאן וכאן.

וכמו כן מתחילה רצו לומר, שדברי רבי ירמיה הם כדעת אדמו"ן בענין אחד הבא מכח ארבעה, ומקיף את הפנימי, שמאחר שעל כרחק יש לו דרך אצל החיצון הוא נוטל דרך. וכמו כן, מאחר שהאמת עם הספק, שאם אינו יורש עם בני יבם בנכסי ייבם, עליו לקבל כל נכסי המת הראשון, מאחר שאינו חולק עימם בנכסי ייבם נוטל כל נכסי המת הראשון.

ולבסוף אמרו, שדברי רבי ירמיה הם גם כדעת חכמים, האומרים, שאין

למוקף דרך אצל החיצון. משום שדווקא חיצון, טענתו טענה טובה, שהרי יכול להחזיר את השדות למוכרים, ולא יוכל המוקף לטעון כנגדם כלום, אבל בני יבם, אין להם טענה טובה, שאין להם דרך להחזיר את המעשה, לאופן שלא יוכל הספק לטעון כנגדם, ולכן מודים חכמים, שאם הספק אינו חולק עם בני היבם בנכסי יבם, הוא נוטל מהם כל מה שנטל היבם מנכסי המת הראשון.

דף ל"ח

ספק וייבם שבאו לחלוק בנכסי סבא

מת זה בלא בניס, וייבם אחיו את אשת המת, ונמצאת מעוברת, הבן הנוולד לה, ספק בנו של מת, ספק בנו של ייבם, כפי שנתבאר.

מת אבי המת והייבם, והספק והייבם באים לדון על ירושתו, הספק אומר, אני בנו של המת הראשון, ואם כן, יש לי ליטול חלק אבי בירושת אבי האב, והייבם אומר, אתה בני, ואני לבדי נשארתי בן יורש לאבי, ליטול כל נכסיו.

מאחר שהייבם וודאי יורש את אביו, והספק ספק אם יורש אותו, אין ספק מוציא מידי ודאי, והייבם נוטל כל ירושת אביו.

ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי סבא

נתבאר שכשספק וייבם באים לחלוק נכסי אבי הייבם, הייבם נוטל הכל, כי הוא וודאי וספק ספק.

אמנם אם מת ייבם, ובאים ספק ובני ייבם לחלוק בנכסי סבא, כולם וודאי יורשי הסבא, שכן בני הייבם הם בני הייבם בן הסבא, והספק הוא גם כן בן בנו של הסבא, אלא שאין אנו יודעים אם הוא בנו של המת הראשון או של הייבם.

הספק אומר אני בנו של המת הראשון, שהיה לו ליטול לבדו חצי מנכסי הסבא, ואני אטול ירושת אבי חצי מנכסי הסבא, ואתם תטלו כולכם יחד מחצית שניה של נכסי הסבא שהיה לאביכם לרשת.

ובני ייבם אומרים לו, אתה אחינו, ולא תיטול לבדך חצי מנכסי הסבא, אלא תחלוק עמנו בשווה את נכסי הסבא ואם היו בני הייבם שנים יחלקו עמו את הנכסים לשלושה חלקים שווים.

שליש נכסים שיש לספק ליטול גם לפי טענת בני ייבם, הוא נוטל לבדו. **ומחצית נכסים שיש לבני ייבם ליטול גם לפי טענת הספק**, הם נוטלים [וחולקים ביניהם, רביע נכסים לזה, ורביע נכסים לזה]. **ושישית הנותרת מהנכסים, היא ספק של ספק**, ספק של בני ייבם, וחולקים ביניהם, **ספק נוטל מחצה מהששית, ובני ייבם נוטלים מחצה מהשישית**. [נמצא שהספק נוטל 5/12 מהנכסים. ובני ייבם נוטלים 7/12 מהנכסים. וחולקים זאת ביניהם, זה נוטל 7/24 מהנכסים, וזה נוטל 7/24 מהנכסים].

סבא ויבם בנכסי ספק

מת זה בלא בניס, וייבם אחיו את אשת המת, ונמצאת מעוברת, הבן הנוולד לה,

* פירש בקונטרס ... דקרי ודאי, מה שודאי נוטל חלק בנכסים ... ואין נראה כלל, דאטו מפני שהוא ודאי במקצת הנכסים, יחא ודאי בכלל ... אלא הא דקרי הכא יבם ודאי, היינו משום שהיבם הוא ודאי יורשו של סבא, אבל ספק הוא ספק אם הוא יורשו כלל ... [תוס'].

נכסי שומרת יבם מן הנישואין

נתבאר, שנשואה גמורה, נכסיה ברשות בעלה, ולדברי הכל, אם מכרה את נכסיה, הבעל מוציא את הפירות מיד הלקוחות, ואם מתה הוא יורש את גוף הקרקע. ולהלן יתבאר בעזה"י דין נכסי שומרת יבם מן הנישואין.

(א) לדברי עולא, מי שמת בעלה מן הנישואין, והיא שומרת יבם, כל זמן שלא נתייבמה, אינה נחשבת כנשואה לייבם, אלא כספק נשואה לו [=זיקת נשואה עושה ספק נשואה], ואם כן יש להסתפק בחזקת מי הנכסים שזכתה בהם באותה שעה שהיא שומרת יבם, האם ברשותה או ברשות הייבם, וכמו כן יש להסתפק מה הדין כשמתה, מי יורש את נכסיה, האם הייבם יורש אותם, כדין נשואה, או אביה יורש אותם, כדין פנויה.

ונחלקו בית שמאי ובית הלל כיצד יעשו בספק זה. לדעת בית שמאי, אביה והייבם חולקים את נכסיה בשווה, וכמו כן בחייה, היא והייבם חולקים בפירות, ואינה מוכרת את הנכסים. ולדעת בית הלל, מעמידים את נכסיה בחזקת משפחתה, ואביה יורש אותה, וכמו כן בחייה, היא לבדה אוכלת הפירות, ומוכרת את נכסיה לכתחילה². [וזהו דין הסיפא של משנתנו, שיש בשומרת יבם מן הנישואין].

(ב) ולדברי רבה, יש חילוק בין זמן שהיא קיימת, לבין זמן שהיא מתה.

לאחר מותה מאחר שיש ספק מי יורש את נכסיה, הייבם או אביה, אמרו בית הלל להעמידם בחזקת אביה, ובית שמאי אמרו שיחלקו את הנכסים בשווה. [וזהו דין הסיפא של משנתנו, שיש להעמידו בשומרת יבם מן הנישואין].

אבל בחייה, שהיא עצמה קיימת, וגוף הנכסים ודאי שלה הם, והספק הוא אם היא נשואה והבעל אוכל פירות, או אינה נשואה והיא אוכלת פירות, מודים בית שמאי שחזקתה שלה עדיפה, ואין הייבם מוציא ממנה את הפירות, ומוכרת את הנכסים לאחרים אף לכתחילה. [וזהו דין הרישא של משנתנו, שגם אותו יש להעמידו בשומרת יבם מן הנישואין].

(ג) ולדברי אביי, יש חילוק בין נכסים שהיו לה מאז היה בעלה חי, לבין נכסים שזכתה בהם כשהיא שומרת ייבם.

נכסים שנפלו לה עכשיו כשהיא שומרת ייבם, הרי הם בחזקתה בלבד, כי מה שהיא זקוקה לייבם אינו עושה אותה כנשואה, להיות נכסים ברשות ייבם, ולכן היא אוכלת פירות, ומוכרת אותם, ואם מתה, אביה יורשה. [וזהו דין הרישא של משנתנו, שהוא מדבר בנכסים שנפלו לה עכשיו].

אבל נכסים שהיו לה מאז היתה נשואה לבעלה, בהם נחלקו בית שמאי ובית הלל מה דינם עכשיו. לדעת בית שמאי, בעל גמור, ידו וכוחו בנכסים הללו עדיפה על כוח האשה, וכשמת הבעל, כוחו של ייבם נגרע, ונעשה ככוחה שלה, ולכן הם חולקים בנכסים. ולדעת בית הלל, בעל גמור, ידו וכוחו בנכסים הללו שווה לכוח האשה, וכשמת הבעל, כוחו של ייבם נגרע, ונעשה פחות מכוחה שלה, ולכן בחייה היא נוטלת את הנכסים, וכשמתה אביה יורש אותם. [וזהו דין הסיפא של משנתנו, שהוא מדבר בנכסים שנפלו כשהיא בעלה חי].

ספק בנו של מת, ספק בנו של ייבם, כפי שנתבאר.

וכשמת הספק הזה, והייבם וגם אבי הייבם עדיין חיים, לשניהם יש לטעון שהם יורשי הספק, לטוב יש לטעון, הספק בנו של בני המת, ואני יורשו, [שהאיש יורש את יוצאי חלציו], ולייבם יש לטעון, הספק בני שלי, ואני יורשו.

ומאחר שאין אחד מהם מוחזק יותר מהשני, והספק שקול, הרי זה ממנו המוטל בספק, וחולקים אותו ביניהם בשווה.

סבא וספק בנכסי יבם

מת זה בלא בנים, וייבם אחיו את אשת המת, ונמצאת מעוברת, הבן הנוולד לה, ספק בנו של מת, ספק בנו של ייבם, כפי שנתבאר.

וכשמת הייבם הזה בלא בנים, והספק וגם אבי הייבם עדיין חיים, לשניהם יש לטעון שהם יורשי הייבם, לטוב יש לטעון, הספק בנו של בני המת, ולבני הייבם לא היו בנים ואני יורשו, ולספק יש לטעון, אני בנו של ייבם, ואני יורשו.

ומאחר שאין אחד מהם מוחזק יותר מהשני, והספק שקול, הרי זה ממנו המוטל בספק, וחולקים אותו ביניהם בשווה.

נכסי ארוסה ונשואה

ארוסה שיש לה נכסים, הכל מודים שהיא אוכלת פירותיהם, ולא בעלה. ומשעה שנישאת, בעלה אוכל את הפירות, עד שתצא ממנו במיתתו או בגט.

ולענין מכירת הנכסים, גם כן יש חילוק בין ארוסה לנשואה.

לענין נכסי ארוסה, אף על פי שעתידים הם להיכנס לבעל לאכילת פירות, הכל מודים, שאם קדמה ומכרה את הנכסים קודם הנישואין, הנכסים מכורים, ולא יזכה הבעל בפירותיהם. לדעת בית שמאי, מותרת אף לכתחילה למכור את נכסיה לאחרים. ולדעת בית הלל, לכתחילה לא תמכרם, אבל אם מכרה מכורים.

ולענין נכסי נשואה, שהבעל כבר אוכל פירותיהם, הכל מודים שאין מכירתה מפקיעה מהבעל את זכותו בהם, ולכן הבעל מוציא את הפירות מיד הלקוחות, ואם מתה, הבעל יורש את הנכסים, כדין בעל היורש את נכסי אשתו, ואין המכירה מפקיעה את זכותו בהם.

נכסי שומרת יבם מן האירוסין

נתבאר, שארוסה גמורה, נכסיה ברשותה, ולדברי הכל, אם מכרה את נכסיה הם מכורים, ושוב לא יאכל הבעל פירותיהם, אף כשתינשא לו, אלא שלדעת בית הלל לכתחילה לא תמכור.

ולדברי עולא, כן הדין בארוסה ממש, אבל אם מת בעלה מן האירוסין, והיא שומרת יבם [כלומר ממתנה לייבום], כל זמן שלא נתייבמה, אינה נחשבת כארוסה לייבם, אלא כספק ארוסה לו [=זיקת ארוסה עושה ספק ארוסה²], ובה גם בית הלל מודים, שמוכרת את נכסיה אף לכתחילה, ושוב לא יאכל הבעל פירותיהם אף כשתייבם לו. [וזהו דין הרישא של משנתנו, שיש להעמידו בשומרת יבם מן האירוסין].

² לבית שמאי חלוקה עדיפה, דאין לה בהם חזקה יותר ממנו, וידו כידה. ולבית הלל חזקה עדיפה, דאין ידו כידה, הואיל ולא נפלו לה כשהיא תחת הבעל. [רש"י].

² ואף על גב דלגבי נכסים אין לו שום כח בהן, ונמצא זיקת ארוסה אינה כלום, קרי לה ספק ארוסה, דלא מצי למימר קסבר עולא זיקת ארוסה אינה כלום, דהא בעיא חליצה. [רש"י].

ובדף ל"ט מבואר שכדברי אביי כן אמר רבי יוסי ברבי חנינא.

ואמר רב פפא [בדף ל"ט], שמלשון משנתנו משמע כדברי אביי, שהנכסים הללו נקראים במשנתנו "נכנסים ויוצאים עמה", ואם כן אלו נכסים שהיו לה כבר, ונכנסו עמה לבעלה, ויצאו עמה מבעלה^א. אמנם מצד שני יש גם קצת קושיה על דברי אביי ממשנתנו, מדוע הביאה את הדין הזה באופן שמתה, ולא נקטה שבחיה הם חולקים בפירות.

(ד) ורבא [בדף ל"ט] **חולק על אביי, ואומר, שנכסים שהיו לה מאז היה בעלה חי, הכל מודים בהם שהיא חולקת אותם עם הייבם, בחייה חולקת עמו בפירות, וכשמתה אביה והייבם חולקים אותם ביניהם. והסיבה לכך כי לדברי הכל, בעל גמור, ידו וכוחו בנכסים עדיף על כוחה שלה, וכשמת הבעל, כוחו של ייבם נגרע, ונעשה שווה לכוחה שלה.**

ובנכסים שנפלו לה כשהיא שומרת ייבם, יש חילוק בין אם עשה בה ייבם מאמר או לא עשה בה ייבם מאמר.

כשלא עשה בה ייבם מאמר, כל הנכסים הנופלים לה הם בחזקתה בלבד, כי מה שהיא זקוקה לייבם בלבד אינו עושה אותה כנשואה, להיות נכסים ברשות ייבם, ולכן היא אוכלת פירות, ומוכרת אותם, ואם מתה, אביה יורשה. [וזהו דין הרישא של משנתנו, שהוא מדבר בנכסים שנפלו לה עכשיו].

וכשעשה בה ייבם מאמר, בזה נחלקו בית שמאי ובית הלל, מה דין הנכסים הנופלים לה. לדעת בית שמאי, מאמר מועיל לקנות בה קנין גמור, להיותה כארוסה לו בוודאי [לדחות צרתה], וכספק נשואה לזכות בנכסיה, ומאחר שהיא כספק נשואה, אם מתה, אביה והייבם חולקים את הנכסים^ב. ולדעת בית הלל, מאמר אינו מועיל לקנות בה, והרי היא כשאר שומרת ייבם, שלא נעשה בה מאמר, ולכן היא אוכלת פירות, ומוכרת הנכסים, ואם מתה אביה יורשה. [וזהו דין הסיפא של משנתנו, שהוא מדבר בנכסים שנפלו כשהיא בעלה חי].

ובדף ל"ט מבואר, שכדברי רבא, כן אמר רבי אלעזר.

וכל המבואר הוא לענין נכסי מלוג, אבל בכתובתה, כלומר מנה ומאמנים שהבעל מתחייב לאשתו, הכל מודים שהיא בחזקת הבעל, ויורשי האב אינם חולקים בזה כלל.

נפל הבית עליו ועל אביו

היה זה חייב ממון לאחרים, כגון שלווה מהם בשטר, או גירש אשה ונתחייב לה כתובתה, ולא היו לו נכסים לגבות מהם, ולאביו היו נכסים, ונפל הבית עליו ועל אביו, ומתו שניהם.

הרי זה ספק למי הנכסים, שכן אם האב מת ראשון, הבן ירש את נכסי האב, ויש לבעלי חובו לגבות מהם את החוב, ואם הבן מת ראשון, מעולם לא באו נכסי האב לרשות הבן, ואין בעלי חובו רשאים לגבות מהם את חובם. ונחלקו חכמים בדין זה [במסכת בבא בתרא, בסדר נזיקין הנקרא סדר ישועות].

^א בהלכות פסוקות דרב יודאי גאון פסיק כאביי, דרב פפא בתראה קאי כוותיה. והא דלא חשיב ביע"ל קג"ם, משום דאירי בה אמוראי. [תוס'].

^ב דוקא לאחר מיתה מהני מאמר לחלוק בנכסים, אבל מחיים לא, דהויה לה איהי ודאי ואינה ספק. [תוס'].

לדעת בית שמאי – מאחר שיש ספק אם זכו בעלי החובות לגבות מהנכסים, או שירשי האב זכו בנכסים, **חולקים את הנכסים** בין יורשי האב לבין בעלי חובו של הבן.

ולדעת בית הלל – **מעמידים את הנכסים בחזקת יורשי האב**, שהיו הנכסים בחזקתו עד שנולד הספק.

והנה לעיל נתבאר, שלדברי רבה, מודים בית שמאי ששומרת ייבם מן הנישואין, אוכלת פירות נכסיה, אף על פי שיש ספק שמא דינה כנשואה, ויש ליבם לאכול פירות, וטעמם כי היא וודאי מוחזקת בנכסים ואין ספק מוציא מידי וודאי.

ואביי הקשה על דברי רבה אלו, שהרי נתבאר, שכשיש ספק למי הנכסים, אם ליורשי האב או לבעלי חובו של בן, דעת בית שמאי, שהם חולקים את הנכסים. והלא לכאורה יורשי האב מוחזקים בהם בוודאי, שהם באים מכח ירושה ודאית^א, ובעלי חובו של בן הם ספק^ב, ובא הספק וחולק עם הוודאי, ולא אומרים אין ספק מוציא מידי ודאי.

ותירצו, שלדברי רבה, דעת בית שמאי, ששטר העומד לגבות כגבוי דמי, כלומר גדול כח השטר, וכשעתידים לגבות בו נכסים, אותם נכסים נחשבים כבר עכשיו כמוחזקים בידי בעל השטר, ואם כן, על ידי השטר נכנסים בעלי חובו של בן להיות תחתיו, שאם הוא זכה בנכסים בעלי חובו מוחזקים בהם, ואם כן ספק שקול יש כאן, שאם מת האב תחילה, זכה הבן בנכסיו, והם תחת הבן, ואם הבן מת תחילה, זכו בנכסים שאר יורשי האב. ומאחר שהספק שקול, חולקים את הנכסים ביניהם. ולהלן תתבאר בעזה"י ראייה, שכן היא דעת בית שמאי, ששטר העומד לגבות כגבוי דמי.

סוטה שמת בעלה קודם שהשקו אותה מים המרים

אשה שקינא לה בעלה, שאמר לה אל תסתרי עם איש פלוני, והלכה ונסתרה עמו, נאסרת לבעלה, עד שתשתה מים המרים. אמנם אם מת בעלה קודם שתשתה, אינה שותה, שנאמר בענין, "וְהִבִּיא הָאִשׁ אֶת אֲשֶׁתוֹ אֶל הַכֹּהֵן וְהִבִּיא אֶת קֶרְבָּנָהּ עֲלֶיהָ עֲשִׂירֵת הָאִפִּיקָה קִמּוֹחַ שְׁעִירִים לֹא יֵצֵק עָלָיו וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לִבְנֵהּ כִּי מִנְחַת קִנְיָתָהּ הִיא מִנְחַת זָכְרוֹן מִזְכָּרֵת עֲוֹן" (במדבר ה' ט"ו), וכל שאי אפשר לקיים, "וְהִבִּיא הָאִשׁ אֶת אֲשֶׁתוֹ", אין מקיימים את השקאתה.

והנה זו שמת בעלה, מאחר שאין לנו אפשרות לברר אם זנתה או לא, הדבר בספק, ומעתה יש להסתפק אם היא נוטלת כתובה או לא, שכן אשה שזנתה מפסידה כתובתה, וזו ספק אם זינתה. ונחלקו חכמים בדבר.

לדעת בית הלל – מאחר שספק הוא אם יש לה כתובה או לא, **מספק לא תגבה כתובתה**. ולכן, כל זמן שלא שתתה ולא נתברר הספק אין לה כתובה.

ולדעת בית שמאי – **אף על פי שאינה שותה, ולא נתברר הספק אם זינתה או לא, היא נוטלת כתובתה**. והטעם לכך, כי לדעת בית שמאי, שטר העומד לגבות כגבוי דמי, ואם כן היא מוחזקת בנכסים הכתובים בכתובתה, ומספק

^א שאפילו האב מת ראשון, נכסי הבן מסתמא נופלים לפני יורשין, דאילו בעל חובו מיחסר גוביינא, עד שיחזיקוהו ב"ד בהם. [רש"י].

^ב דלא הוהזק שטרו עליהן. [רש"י].

שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

מצוות יבום קודמת למצוות חליצה

מצוות יבום קודמת למצוות חליצה, שנאמר, "וְאִם לֹא יִפְּצֵה הָאִישׁ לְקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ ... וְחָלְצָה נְעֻלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ", משמע רק אם אינו רוצה לייבם, אז יחלוץ, אבל אם רוצה לייבם, ייבם ולא יחלוץ, כי מצוות יבום קודמת.

מצווה בגדול קודם הקטן

מצווה בגדול קודם הקטן, שנאמר, "וְהָיָה הַבְּכוֹר", והכוונה לכך שהבכור יהיה הייבם, כפי שנתבאר בדף י"ט.

ביאת קטן וחליצת גדול

נתבאר, שמצוות יבום קודמת למצוות חליצה, ומצווה בגדול קודם לקטן. ולהלן יתבאר בעזה"י איזו מעלה גדולה יותר, הייבום או מעשה גדול. כגון כשגדול רוצה לחלוץ ולא לייבם, וקטן ממנו¹ רוצה לייבם, האם הגדול קודם אף על פי שרוצה לחלוץ, או הרוצה לייבם קודם, אף על פי שהוא קטן יותר.

ולשון ראשון בגמרא, נחלקו רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי בדבר זה. אחד מהם אומר, שהייבום עדיף על החליצה, אף על פי שהייבום נעשה על ידי הקטן. ואחד מהם אומר, שמעשה הגדול עדיף על מעשה הקטן, אף על פי שהגדול חולץ והקטן רוצה לייבם.

ולשון שני בגמרא, לא נחלקו החכמים הללו בדבר זה, ושניהם מודים, שייבום קודם לחליצה, אף על פי שהייבום על ידי קטן וחליצה על ידי גדול, ולכן כשגדול רוצה לחלוץ וקטן רוצה לייבם, הקטן מייבם.

חליצת גדול וחליצת קטן

נתבאר שמצווה בגדול קודם לקטן ולהלן יתבאר בעזה"י האם דווקא בייבום נאמר דין זה או גם בחליצה כגון שגדול וקטן רוצים לחלוץ.

מהלשון הראשון בגמרא משמע, שהכל מודים, שכשם שגדול קודם לקטן לייבום, כך הגדול קודם לקטן לחליצה.

ולשון שני בגמרא, נחלקו רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי בדבר זה. אחד מהם אומר שגם בחליצה מעשה גדול עדיף על מעשה קטן ממנו. ואחד מהם אומר, שבחליצה כולם שווים ואין אחד קודם על חבירו.

מהלכים על כל האחים

נתבאר שמצווה על הגדול לייבם, ומבואר במשנתנו, שאם לא רצה, מהלכים על כל האחים, ואם לא רצה אחד מהם, חוזרים אצל גדול, ואומרים לו, עליך מצווה או חלוץ או ייבם.

לדעת האומרים שביאת קטן עדיפה על חליצת הגדול, כוונת משנתנו,

¹ והאי קטן לאו קטן ממש הוא, דקטן לאו בר חליצה וייבום הוא, שמא ימצא סריס, ואפילו מאן דלא חייש למיעוט, וקטן מותר לייבם, הכא ודאי סוגיא דשמעתין מוכחא דלאו קטן ממש הוא, מדקפריך לקמן, תלה בקטן עד שיגדיל, ושני ליה שהויי מצוה לא משהינן, אלמא בקטן ממש כולוהו מדו. [רש"י].

לא יוציאו ממנה היורשים את הנכסים². זהו הטעם המבואר בגמרא מדוע האשה הזו גובה כתובתה. אמנם אביי היה סבור, שטעם אחר יש, מדוע האשה הזו גובה כתובתה, והוא משום חינא [=חן], כלומר, כדי שיהיו האנשים נושאים חן בעיני הנשים, ויתרצו להינשא, תיקנו תקנות לצורך הנשים לחזק את כוחן, גם בדבר שמעיקר הדין לא היה ראוי להן, ולכן היא גובה כתובתה אף מספק.

דף ל"ט

הכונס את יבמתו הרי היא כאשתו לכל דבר

הכונס את יבמתו, מאחר שכנסה, הרי היא כאשתו לכל דבר, ובכלל זה לשני דברים הבאים, שאמר רבי יוסי ברבי חנינא, ויש בהם חידוש.

א. מגרשה בגט.

מאחר שנאמר "וּלְקַחְתָּהּ לְאִשְׁתְּךָ וְיָבְמָהּ", היה מקום לומר, גם אחרי שלקחה לאשה, עדיין נקראת יבמה, ואם כן, אם בא להוציאה, מוציאה בחליצה, כיבמה.

ובאמת אין הדבר כן, אלא אשתו היא לגמרי, שנאמר "וּלְקַחְתָּהּ לְאִשְׁתְּךָ" ומוציא אותה בגט ולא בחליצה.

ב. מחזירה.

היה מקום לומר שלא הותרה לו אשת אח אלא כדי לקיים בה מצוות יבום אבל אם יבם אותה וגירשה יהא אסור להחזירה.

ובאמת אין הדבר כן, אלא מאחר שייבמה, אשתו היא כשאר נשים, שנאמר "וּלְקַחְתָּהּ לְאִשְׁתְּךָ", ומותרת לו להחזירה אחר גירושה³.

כתובתה על נכסי בעלה הראשון

נתבאר, שלאחר הייבום, הייבמה היא אשת הייבם לכל דבר כשאר נשים.

אכן בדבר אחד יש הבדל בינה לבין שאר נשים, שכל הנשים, [אם מתגרשות או מת הבעל], גובות כתובה מנכסי הבעל, והייבמה שהיא אשת הייבם, [אם מתגרשת ממנו או מת], אינה גובה כתובתה מנכסיו, אלא מנכסי בעלה הראשון, שהראשון התחייב לה כתובתה, אבל הייבם, אשה הקנו לו מן השמים, והוא לא התחייב לה, ולא שעבד נכסיו לכתובתה⁴.

אמנם אם לא היו נכסים לבעל הראשון, חכמים תקנו לה כתובה מהייבם, כדי

² דאי לא כגבוי דמי, וטעמא משום דאתי ספק ומוציא מידי ודאי הוא, הוה להו למימר יחלוקו, ונשווי ספק כודאי, אבל לעלווי מינה ליכא למאן דאמר. [רש"י].

³ מצי למכתב "ולקחה לה ויבמה", למה לי דכתיב "לאשה", שמע מינה הרי היא כאשתו. והכתוב "ויבמה" מלמד דברים אחרים, או לאסור צרות ועריות כדעת רבי, אי ללמד שמתייבמת על כרחא כדעת חכמים. [ע"י רש"י].

⁴ ואם תאמר, ומה מרויח בכך היבם, כיון דאי לית לה מראשון תקינו לה רבנן משני. וכי תימא, שאם מכר הראשון נכסיו, טרפא מלקוחות, אף על פי שיש בני חורין לשני, אם כן תהא קלה בעיניו להוציאה. ואומר ר"י, דנפקא מינה שיכול היבם למכור שדותיו, ואפילו אשתדוף אחר כך שדות של מת, לא טרפא ממשעבדי, ואם היתה אשתו, טורפת מהן. ומיהו למאי דבעי למימר ... דאי אשתדוף בני חרי לא טרפא ממשעבדי, קשה. ויש לומר דנפקא מינה אם גירשה ואחר כך אשתדוף שדותיו של מת, דלא גביא מבני חרי דשני. [תוס'].

הברייתא, שמתחילה, קודם שנתקדשה למת, היתה מותרת לייבם אף אם היתה כוונתו לכנוסה לשם נוי ולשם אישות, ועכשיו, שהיא מותרת לו משום מצוות ייבום, אינה מותרת לו אלא לשם מצווה, אבל אם בא לכנוס לשם נוי ולשם אישות, היא אסורה לו.

ולדברי רבא, ברייתא זו היא כדעת חכמים, המתירים לכנוס את היבמה גם לשם נוי ולשם אישות, ולא באה הברייתא לומר, שעתה הוא מותר לכנוס רק לשם מצווה, אלא באה ללמד, שעתה הכניסה היא מצווה, שמתחילה, קודם שנתקדשה למת, אף שהיתה מותרת לו, לא היתה לו מצווה לכנוס אותה יותר משאר נשים, ועכשיו שנעשית יבמתו, יש לו מצווה לכנוס אותה, שמצוות ייבום קודמת למצוות חליצה.

דף מ'

המנחה היתה מותרת ונאסרה וחזרה והותרה ולא להיתרה הראשון

בתחילת הברייתא בה נשנה הדין הנ"ל, בענין החילוק בין היתר ראשון להיתר אחרון של יבמה, נשנה דין דומה בענין המנחה הקרבה במזבח. שבתחילה, קודם שהוקדשה להקרבה, היתה בכלל היתר אכילה, וכשהוקדשה, נאסרה באכילה כקדשים, וכשקרב הקומץ, הותרו השיריים לאכילת כהנים, אבל לא חזרו להיות מותרים כבתחילה, שעכשיו יש כאן מצוה באכילה, שנאמר "והניתתם מנחה יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל בְּמִקוֹם קֹדֶשׁ בְּחֶצֶר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ" (ויקרא ו' ט').

ויש לבאר דברים אלו, כמו שנתבאר הדברים האמורים ביבמה. [לדברי רבא, קודם היה רשות, ועכשיו יש מצווה. ולדברי רבי יצחק בר אבדימי, קודם היה ההיתר גדול יותר, ועכשיו ההיתר באופן מצומצם].

לדברי רבא, כך ביאור דין זה, מתחילה, קודם שקדשה המנחה, היה לה היתר אכילה ולא מצווה, שאם היה רוצה היה אוכל, ואם היה רוצה היה מניח, ועכשיו שנעשית שיירי מנחה, לא זו בלבד שמצווה שיאכלום הכהנים, כמו שנאמר, "וְיֹאכְלוּ [הכהנים] אֹתָם [את הקדשים ועל ידי זה] אֶשֶׁר כָּפַר בָּהֶם [כלומר נשלמת הכפרה]" (שמות כ"ט ל"ג), מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, אלא מצווה על המקריב עצמו שיאכל משיירי המנחה, ולא די בכך שיאכלום הכהנים אחרים.¹

ולדברי רבי יצחק בר אבדימי, כך הוא ביאור דין זה,² מתחילה, קודם שקדשה המנחה, היה לה היתר אכילה בין חמץ ובין מצה, ועכשיו שנעשית שיירי מנחה, אין לה היתר אלא מצה ולא חמץ.

ואף שדין זה, ששיירי מנחה נאכלים מצה לבד, כבר למד מהכתוב "לֹא תֵאָפֶה חֶמֶץ חֶלֶקֶם נִתְּתִי אֹתָהּ מֵאֲשֵׁי קֹדֶשׁ קְדָשִׁים הוּא פְחָטָא וְנֶאֱמָר" (ויקרא ו' י'), כמו שדרשו ריש לקיש, אפילו חלקם כלומר שיירי המנחה, לא תאפה חמץ, מכל מקום הוצרך גם הכתוב "מִצּוֹת תֵּאָכַל בְּמִקוֹם קֹדֶשׁ", לשנות את האיסור, וללמד

אמרו שבזמן הזה מצוות חליצה קודמת. אולם לאחר מכן חזרו ואמרו שהלכה כחכמים, שגם כשאין מתכוונים לשם מצווה, מקיימים מצוות יבום, ולפיכך גם בזמן הזה, מצוות ייבום קודמת למצוות חליצה.³ [אבל אין לומר שהכל כאבא שאול, ובתחילה קלקלו לבעול שלא לשם מצווה, ולאחר מכן הוכשרו הדורות לבעול לשם מצווה, כי אין לומר הוכשרו הדורות].

נוסח גט חליצה

זהו נוסח גט חליצה שהתקין רב יהודה: איך פלונית בת פלוני אקרבת [=הקרובה] ית פלוני יבמה קדמנא לבי דינא, ואשתמודעניהו [=והכרנהו] דאחיה דמיתנא מאבא ניהו. ואמרי ליה, אי צבית ליבם, יבם, ואי לא, איטלע לה רגליך דימינא [=צדד לה רגל ימין]. ואיטלע לה רגלא דימינא, ושרת סיניה מעל רגלוהי, וירקת באנפוהי ווקא דמתחזיא לבי דינא⁴ על ארעא⁵. [=אשר פלונית בת פלוני הקרובה את פלוני יבמה לפנינו לבית דין והכרנהו שהוא אחי המת מאביו ואמרנו לו אם תרצה ליבם ייבם ואם לא צדד לה רגליך הימנית וצידד לה רגלו הימנית וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו רוק הנראה לבית דין על הארץ].

ורב חייא בר אויבא היה אומר משמו של רב יהודה שיש לסיים בגט: ואקרינהו מה דכתיב בספר אורייתא דמשה [=והקראנו לו מה שכתוב בספר תורת משה] "לא תפצתי לקחתה".

הכרת היבם בבי"ד

מבואר בנוסח גט חליצה, שקודם שבי"ד אומרים לייבם ייבם או חלוץ, הם צריכים להכירו שהוא אחי המת מאביו. ונחלקו רב אחא ורבינא בדבר זה.

אחד מהם אומר שבי"ד צריכים להכירו על ידי עדים כשרים שיעידו שהוא אחי המת מאביו.

ואחד מהם אומר, שדי בכך שיכירו אותו אף על ידי עדות של קרוב ואפילו אשה. וכן ההלכה, שאין צריך לכך עדות כשרה, וכל שיתברר להם שהוא אחי המת מאביו [=גילוי מילתא בעלמא], דיו.

היבמה היתה מותרת ונאסרה וחזרה והותרה ולא להיתרה הראשון

שנינו בברייתא, בענין היבמה הנופלת לייבום, שבתחילה, קודם שנתקדשה למת, היתה בכלל היתר לייבם, וכשקדשה המת נאסרה לייבם משום אשת האת, וכשמת המת, חזרה היבמה והותרה לייבם, אבל לא חזרה להיות מותרת לו כבתחילה, כמו שהיתה קודם שנתקדשה למת, שעכשיו יש כאן מצוה, שנאמר "וְיִבְמָהּ יָבֵא עִלְיָהּ".

לדברי רבי יצחק בר אבדימי, ברייתא זו היא כדעת אבא שאול, האומר, שאין היבמה מותרת לייבם אלא כשהוא כונס אותה לשם מצווה, וזו כוונת

¹ ואומר רבינו תם דהלכה כאבא שאול כסתם מתניתין דבכורות, ולא כרמי בר חמא דאמר חזרו לומר דמצות ייבום קודמת כרבנן. ועוד דברשי מכילתין אוקי מתניתין ... כאבא שאול. ובפרק בית שמאי תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בחליצה כאבא שאול. וסתמא דגמרא בפרק אף על פי כאבא שאול. ולעיל בשמעתין דמשמע דביאה עדיפא במתכוין לשם מצוה איירי. ור"ח פסק כאן דמצות ייבום קודמת, וחזרו בו בפרק מצות חליצה, ופסק דמצות חליצה קודמת. [תוס'].
² דבענין רוק הנראה לעיניו דיינין בפרק מצות חליצה. [רש"י].
³ נראה דלא גרסינן על ארעא, דלא צריך, כדאמר בפרק מצות חליצה גבי הוא ארוך והיא גוצא וקלטתו הרוח. [תוס'].
⁴ ור"ח פסק כאן דמצות חליצה קודמת. [תוס'].
⁵ דבענין רוק הנראה לעיניו דיינין בפרק מצות חליצה. [רש"י].

¹ והא דדרשינן בקדושין "לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו", היינו של אותו משמר או של אותו בית אב. אי"נ הכא מרובי ילפינן דכהן המקריב צריך שיאכל ממנה ולא כולה. [תוס'].
² ליכא למימר, רצה לשם סעודה אוכלה, רצה לשם מצוה, דאין צריך שיתכוין לשם מצוה, אלא שלא יהא אוכלה אכילה גסה. [תוס'].
³ ור"ח פסק כאן דמצות חליצה קודמת. [תוס'].
⁴ ור"ח פסק כאן דמצות חליצה קודמת. [תוס'].
⁵ דבענין רוק הנראה לעיניו דיינין בפרק מצות חליצה. [רש"י].

שהדבר מעכב^א.

אבל אין לבאר דין זה, ולומר, שמתחילה, קודם שקדשה המנחה, היה לה היתר אכילה, בין באכילה לתיאבון ובין באכילה גסה, ועכשיו שקדשה, לא יאכלה אכילה גסה. כי אף שדין זה אמת הוא, למד הוא כבר מהכתוב "יאכלו אֶהָרֹן וּבְנָיו", שנאמר בכתוב לשון אכילה, ואם כן אין יוצאים באכילה גסה, שאינה נחשבת אכילה, כמאמר ריש לקיש, האוכל אכילה גסה ביום הכפורים, פטור^ב מלא תעונה, [שאף זה עינוי הוא שמויק עצמו].

חלוט ומצה

קמח שחלטו ברותחים, ולאחר מכן אפאו בתנור [או באלפס], נקרא אפוי, ואם לא החמיץ, הרי זה מצה, ונקרא לחם עוני, ואדם **יוצא בו ידי חובת מצה בפסח^ג**.

ירושת מי שמת בלא בנים

מי שיש לו בנים, במותו בניו יורשים את נכסיו. ומי שמת בלא בנים, והיה פנוי, אם יש לו אב ואחים, **האב יורש אותו**, שהאב קודם בירושה לכל יוצאי חלציו, **ואם כבר מת אביו, ויש לו רק אחים, האחים יורשים אותו** בשווה.

ולהלן יתבאר בעזה"י, מי יורש את זה שמת בלא בנים, כשהניח אשה הזקוקה לייבום או חליצה.

א. כשחלצה אשת המת לאחד מהאחים.

מי שמת בלא בנים, וחלצה אשתו לאחד מאחיו, **אין לאותו אח שום עדיפות בירושת המת**, [שלא כייבם שדינו מבואר להלן], **וכמו כן אף שבחליצתו פסל אותה מייבום, לא קנסו אותו שיהיה גרוע מאחיו, והרי הוא שווה לכל האחים.** **ולפיכך אם האב קיים, האב יורש את נכסי המת. ואם האב כבר מת, כל האחים חולקים בנכסי האב המת בשווה.**

ב. כשנתייבמה אשת המת לאחד מהאחים.

מי שמת בלא בנים, ונתייבמה אשתו לאחד מאחיו, **אם אין להם אב, הכל מודים שאותו אח יורש לבדו את כל נכסי המת**, שנאמר, "וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תִּלְדַּךְ יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחָה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל" (דברים כ"ה ו), לומר שהייבום נוהל את המת כפי שנתבאר בדף כ"ד.

ולדעת חכמים, כן הדין גם כשיש להם אב, הייבום נוהל לבדו את נכסי המת.

^א דף דהכא לא הוי כמו שנה עליו הכתוב לעכב דעלמא, דמהיכא תיתי לעכב, דדלמא למצוה הוא דאמר רחמנא דלא ליעבד חלוט, אלא לעכב, כלומר דבעינן מצה מעלייתא ולא חלוט. [תוס'].

^ב ואם תאמר דאמר בפרק מי שאמר הריני נזיר, "כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בס ופושעים יכשלו בס", משל לשני בני אדם שצלו פסחיהן, אחד אכלו לשם פסחו, ואחד אכלו אכילה גסה, ומשמע התם דתרוייהו נפקי, אלמא הויא אכילה. ויש לומר דתרי עיני אכילה גסה הם. [תוס'].

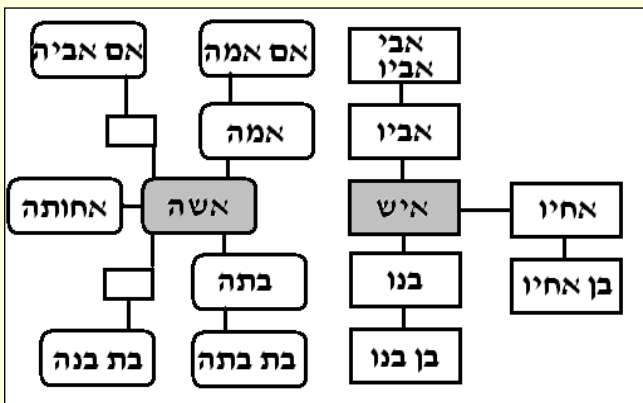
והא דאמר בפרק כל שעה, להם עוני פרט לחלוט ואשישה. (א) אומר רבינו תם, דהתם בלא הדר אפייה^ג בתנור. (ב) ועוד אומר רבינו תם, דהתם בחלוט גדול, דומיא דאשישה, ולא חשיב להם עוני לפי שהוא גדול, ולא משום דחלוט. (ג) א"נ התם בבלייתו קשה, והכא בבלייתו רכה, כגון סופגנין או חלת המשרת דמפרש התם דהיינו חלוט של בעלי בתים דלא מחייב בחלה ולא חשיב להם אלא על ידי אפיה, ולהכי חשיב שפיר להם עוני אף על גב דחלטיה, אבל בלייתו עבה, מיפסל לעשות, דחשיב להם עשירות אפילו לא הדר אפייה. [תוס'].

ולדעת רבי יהודה, אם האב חי, האב יורש את נכסי המת, ולא הייבום. ואמר עולא או רבי יצחק נפחא, שהטעם לכך, כי נקרא הייבום בשם בכור, "וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תִּלְדַּךְ", ללמד, שכשם שאין הבכור נוטל חלק בכורה בחיי האב, כך אין הייבום נוטל חלק האב המת בחיי האב^ד. ואין לומר, שאם כן, כשאין הייבום נוטל חלק המת, לא יהיה דין ייבום, כי דין ייבום אינו תלוי בנחלת המת, אלא דין יבום עומד מחמת עצמו, וכשיש לייבם נחלה לנחול נוהל.

עולא ורבי יצחק נפחא אמרו, שהלכה כרבי יהודה. וכשרבי חנינא קרא ישב לפני רבי ינאי, ואמר, שהלכה כרבי יהודה, לא הסכים עמו **רבי ינאי, ואמר לו, צא וקרא קריאתך לחוץ, הלא אין הלכה כרבי יהודה.** ואחד היה שונה ברייתא לפני רב נחמן, בה נשנית המחלוקת, והיא מסיימת, "אין הלכה כרבי יהודה". והקשה רב נחמן, למה צריך התנא של הברייתא לומר שאין הלכה כרבי יהודה, הלא הדבר פשוט, שהרי יחיד ורבים הלכה כרבים. וחזר רב נחמן וביאר, שבאמת מתחילה היו שונים בברייתא זו הלכה כרבי יהודה, והיה צורך לשנות זאת, ללמד שבזה הלכה כיחיד, אולם השונה התקשה, מדוע תהא הלכה כיחיד, ולפיכך החל לשנות, "ואין הלכה כרבי יהודה", והצדיקו רב נחמן, כי **גם לדעת רב נחמן אין הלכה כרבי יהודה.**

קרובות הנאסרות על ידי אישות

המקדש אשה, אפילו אם גירשה אחר כך, מאחר שהיתה נשואה לו, מדין תורה הוא נאסר בקרובותיה הבאות. (א-ב-ג) באמה, ובאם אמה, ובאם אביה. (ד-ה-ו) בבתה, ובבת בתה, ובבת בנה. (ז) ובאחותה, כל זמן שהיא קיימת. [כל הקרובות הללו אסורות לו מהתורה]. וכמו כן היא נאסרת בקרוביו הבאים. (א-ב) באביו [משום כלתו], ובאביו אביו [משום כלת בנו, וזו אסורה לו מדברי חכמים, שהיא מהשניות לעריות]. (ג-ד) בבנו [משום אשת אב], ובבן בנו [משום אשת אבי אביו, שהיא מהשניות לעריות]. (ה-ו) באחיו [משום אשת אח], ובבן אחיו [משום אשת אחי אביו].

^ד מתוך פירושו רש"י משמע, שלדעת רבי יהודה, אין לייבם עדיפות בירושת נכסי המת שיש למת מחמת עצמו, וכל כוחו הוא רק שנכנס תחת המת בירושת האב. ולכן, כשהאב חי, האב יורש את המת. וכשהאב מת אחרי כן, הייבום ייטול בנכסי האב שני חלקים חלקו וחלקו של האב המת. ולפי זה, אם כבר מת האב קודם האב המת, ובאים לחלוק בנכסי המת, האב יורש אותם בקבר, וחוזר ומחלק לכל הבנים, והייבום נוטל בהם שני חלקים, חלקו וחלקו של מת, אבל אינו נוטל את הכל. אולם בגמרא מבואר שאם כבר מת האב קודם לכן, אין הייבום נוטל פי שנים כלל. ויליע בדבר. וכל זה לדעת רבי יהודה אבל לדעת חכמים, הייבום יורש את נכסי המת שיש למת מחמת עצמו, וכל שיש למת, הייבום יורש, גם כשהאב חי. והעירוני לעי' שוב בפירושו רש"י, שדבריו הם לפי קושיית הגמרא בלבד.

קרובים וקרובות הנאסרות על ידי חליצה

נתבאר, שהמגרש את אשתו, עדיין הוא אסור בקרובותיה, והיא אסורה בקרוביו.

ומבואר במשנתנו, מאחר שהחלוצה דומה לגרושה, כל הקרובות והקרובים המנויים לעיל, האסורים למגרש ולגרושה, אסורים גם כן מדברי חכמים לנחלץ ולחלוצת.

ודווקא הנחלץ עצמו נאסר בקרובות חולצת, אבל שאר אחים, שהיתה זקוקה להם, אינם נאסרים בקרובות החלוצה.

ודווקא בקרובות חלוצה עצמה הנחלץ נאסר, אבל בקרובות צרותיה שהיו זקוקות לו, ונפטרו בחליצתה של זו, אינו נאסר.

שניות בחלוצה

מלבד קרובות אשתו (וגרושתו) האסורות לו מהתורה, שהן מנויות לעיל, אסרו חכמים קרובות נוספות של אשתו (וגרושתו), כגון אם אמה, ואם אביה, והן כל השניות הנזכרות בפרק שני.

ונסתפקו בסוגייתנו, האם דווקא קרובות אשתו וגרושתו, שיש בהן אסורות מהתורה, גזרו חכמים על השניות, אבל קרובות חלוצתו, שעיקר איסורן מדברי חכמים, לא נאסרו אלא אותן האסורות באשתו מהתורה, אבל על השניות לא גזרו בחלוצה. או שלא חילקו בדבר זה, והשוו חלוצה לגרושה לגמרי, וכל הקרובות האסורות לו מחמת גרושתו, אסורות לו מחמת חלוצתו. (ומסקנת הגמרא, שאכן גזרו שניות גם בחלוצה^א).

ומתחילה רצו לפשוט ספק זה ממשנתנו, בה שנינו, שהחולץ ליבמתו, אסור באמה ובאם אמה, ולא שנינו שהוא אסור באם אם אמה, הרי שהוא נאסר רק בקרובות שבגרושה יש בהם איסור תורה, ולא בשניות.

אולם דחו זאת, ואמרו, שאפשר שבאמת הוא אסור גם באם אם אמה, והסיבה שלא שנו זאת, כי סיום הדין הוא, שהאחים מותרים, ואם היו שונים שהחולץ אסור באם אם אמה, היה מקום לטעות, שדווקא בזו האחים מותרים, שהיא מהשניות, אבל אותן שבגרושה אסורות מהתורה, בחלוצה אסורות גם לחולץ וגם לאחים^ב.

אבל הקשו על הדחיה הזו, שכן כדי שלא יטעו בזה, די היה אם היו שונים, "והאחים מותרים בכלן", והיינו יודעים שלא רק בשניות הם מותרים, ואם כן לא היו צריכים להשמיט דין זה, שהחולץ אסור גם באם אם אמה^ג.

עוד ראיה רצו להביא ממשנתנו, בה שנינו, שהחלוצת אסורה באביו של חולץ, ובאביו אביו של חולץ, שאצל אביו היא ככלתו, ואצל אבי אביו היא ככלת בנו, וכלת בנו היא מהשניות, הרי שגם בחלוצת גזרו על השניות.

^א והא דלא תני במתניתין אבי אמו וכן בתו, משום דתנא ושייר. ומיהו רבי חייה דקתני מינא, קשה, דלא א" תנא בן אחותו וכן אחיו מן האם. ויש לומר דלא תנא אלא ארבע כנגד ארבע של דברי תורה. [תוס'].
^ב שהיינו אומרים גזרו עריות בויקה, ואפילו לאחר חליצה, נימא דאיהו שלחותיה עבד. [רש"י].
^ג הא דלא קאמר אלא שמע מינה דלא גזרו שניות בחלוצה, היינו משום דלקמן מסיק דגזרו. ולא שייך לשנויי תנא ושייר, כיון דלא תנא שום שניה, אלא הני דאורייתא לחוד. [תוס'].

אולם דחו ראיה זו, שכן הסיבה שהיא אסורה באביו אביו של החולץ, אינה משום שהיא חלוצת זה שחלץ לה, ומחמתו היא נחשבת אצל אביו אביו כלת בנו, אלא הסיבה שהיא אסורה באביו אביו של חולץ, כי מתחילה היתה אשת המת, ומחמת אישות גמורה שהיתה לה עם המת, היא כלת בנו של אבי אביו, וכשהיא אסורה מחמת אישות גמורה, וודאי הוא שגזרו בה גם משום שניות.

עוד ראיה רצו להביא ממשנתנו, בה שנינו, שהחלוצת אסורה בבנו של חולץ, ובבן בנו של חולץ, שאצל בנו היא כאשת האב, ואצל בן בנו היא כאשת אבי האב, ואשת אבי האב היא מהשניות, הרי שגם בחלוצת גזרו על השניות.

ואמרו לדחות ראיה זו, ולומר, שהסיבה לכך שהיא אסורה בבן בנו, לא משום שהיא חלוצת הנחלץ, אלא משום שהיה לה אישות גמורה עם המת, ומחמת אישות זו נאסרה בבן בנו של נחלץ, שהמת היה אחי אבי אביו, ומחמת אישות שהיה לה עם המת, הרי היא אצלו אשת אחי אבי אביו.

אמנם לפי דעת אמימר אין לקבל דחיה זו, שכן לדעת אמימר, אשת אחי אבי אביו אינה מהשניות, ומותרת היא [כפי שנתבאר בסוף דף כ"א], ואם כן מחמת אישות שהיה לה במת, אינה נאסרת בבן בנו של נחלץ, ואם נאסרת בו, רק מחמת הנחלץ היא נאסרת, שהיא אצלו כאשת אבי האב, הרי שגזרו גם בחלוצה משום שניות.

ואמרו, שגם לדעת אמימר יש לדחות ראיה זו ולומר, שמה ששנינו במשנתנו, שהחלוצת נאסרת בבן בנו, אין הכוונה לבן בנו של נחלץ, שכן אצלו היא שניה ומותרת, אלא הכוונה לבן בנו של סבא הוא אבי הנחלץ והמת, כלומר תחילה אמרו שהיא נאסרת באביו של נחלץ ככלתו, ולאחר מכן אמרו, שהיא נאסרת בבנו של אבי הנחלץ, כלומר באחיו של נחלץ, שמאחר שחלוצה לאחד האחים, מעתה היא אסורה לכולם, שנאמר "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", לומר, כיון שלא בנה, שוב לא יבנה, ומעתה אסורה להתייבם לכולם, וכמו כן היא אסורה לבני האחים הללו, שהיא אצלם כאשת אחי האב.

ואף שלפי זה, מה ששנינו שהיא אסורה לבנו ולבן בנו הכוונה בעצם לאחיו של נחלץ ובן אחיו, וכבר שנינו בפירוש שהיא אסורה לאחיו ובן אחיו, הסיבה שנשנה דין זה בשני אופנים, כדי ללמד שהיא אסורה באחיו ובבניהם, בין כשהם אחים מהאב, ובין כשהם אחים מהאם^א.

שמונה קרובי נחלץ האסורים לחלוצה

רבי חייה מנה שמונה קרובים של נחלץ הנאסרים לחלוצה, ארבעה מדברי תורה, וארבעה מדברי סופרים.

👉 **ואלו הם הארבעה האסורים לה מדברי תורה:**

(א) אביו של נחלץ. אסור בה מהתורה, משום שמתחילה היה לה אישות גמורה עם בנו המת ואם כן כלתו היא.

(ב) בנו של נחלץ. אסור בה מהתורה, משום שמתחילה היה לה אישות גמורה

^א ולא משום חולץ, דאם כן הויה לה שניות בחלוצה, דהא ליתא אלא אשת אחי האב מן האם, והא בשניות תנינן לה, אלא משום מיתנא, דהוי שניה משום ערוה דאורייתא, דאשתו מעלייתא הוה, וכגון שהיו היבם והחולץ אחין מן האב ומן האם, ולשניהם אח מן האם שלא מן האב. [רש"י].

עם אחי אביו שמת ואם כן היא אצלו **אשת אחי האב**.

(ג) **אחיו של נחלץ**. אסור בה מהתורה **משום שנאמר**, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", לומר, כיון שחלץ אחד מהאחים מעתה היא אסורה לכולם.

(ד) **בן אחיו של נחלץ**. אסור בה מהתורה, **משום** שמתחילה היה לה אישות גמורה עם אחי אביו שמת, ואם כן היא אצלו **אשת אחי האב**.

ואלו הם הארבעה האסורים לה מדברי סופרים:

(א) **אבי אביו של נחלץ**. אסור בה מדברי סופרים **שהיא אצלו כלת בנו** שהיא שניה. < ואין ללמוד מכאן, שגזרו שניות בחלוצה, כי אפשר שהסיבה שהחלוצה אסורה באבי אביו של נחלץ, לא מחמת הנחלץ, אלא מחמת המת, שהיה לה עמו אישות גמורה, ומחמת אותה אישות נאסרה גם השניה.

(ב) **אבי אמו של נחלץ**. אסור בה מדברי סופרים **שהיא אצלו כלת בתו** שהיא שניה. < ואין ללמוד מכאן, שגזרו שניות בחלוצה, כי אפשר שהסיבה שהחלוצה אסורה באבי אמו של נחלץ, לא מחמת הנחלץ, אלא מחמת המת [שהיה אחיו של נחלץ מאב ואם], שהיה לה עמו אישות גמורה, ומחמת אותה אישות נאסרה גם השניה.

(ג) **בן בנו של נחלץ**. אסור בה מדברי סופרים **שהיא אצלו אשת אבי האב**, שהיא שניה. < לדעת האומרים שאשת אחי אבי האב היא בכלל השניות האסורות, אין ללמוד מכאן, שגזרו שניות בחלוצה, כי אפשר שהסיבה שהחלוצה אסורה בבן בנו של נחלץ, לא מחמת הנחלץ, אלא מחמת המת, שהיה לה עמו אישות גמורה, ומחמת אותה אישות היא אסורה בבן בנו של נחלץ, שהיא אצלו אשת אחי אבי האב. < אבל לדעת אמרימר, שאמר, שאשת אחי אבי האב אינה בכלל השניות, על כרחך הסיבה לכך שהיא אסורה בבן בנו של נחלץ, מחמת הנחלץ, שהיא אצלו כאשת אבי האב, ואם כן יש ללמוד מכאן, שגם בחלוצה גזרו על השניות, שכן אשת אבי האב היא שניה, ואסורה מחמת החליצה.

(ד) **בן בתו של נחלץ**. אסור בה מדברי סופרים **שהיא אצלו אשת אבי אמו**, שהיא שניה. < לדברי הכל, אשת אחי אבי האב אינה בכלל השניות, ואם כן אין לאסור את החלוצה בבן בתו של נחלץ מחמת המת, ואם היא אסורה על כרחך מחמת הנחלץ היא אסורה, שמחמתו היא אשת אבי אמו, ומכאן יש ללמוד, שגם בחלוצה גזרו על השניות, שכן אשת אבי אמו היא שניה, ואסורה מחמת החליצה.

נחלץ הבא על צרת החלוצה

בדף י' כבר נתבאר, שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין צרת חולצת לנחלץ.

לדעת רבי יוחנן, מאחר שחלצה היבמה לייבם, מעתה היא אסורה לו באיסור לא תעשה בלבד, שנאמר בו, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", ואיסור זה עומד תחת איסור כרת של אשת אח שהיה בה מתחילה. ולא רק חולצת ונחלץ אסורים באיסור לא תעשה זה בלבד, אלא אף שאר אחים, וכן צרות החולצת, כולם זה על זה באיסור לא תעשה בלבד, כי הנחלץ לא בשביל עצמו בלבד נחלץ אלא בשליחות כל האחים, והחולצת לא לעצמה בלבד חלצה אלא בשליחות כל הצרות.

לדעת ריש לקיש, נחלץ ונחלצת בלבד אין בהם איסור כרת של אשת אח, אלא איסור לא תעשה "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו" בלבד, ודווקא אצלם נכנס איסור זה תחת איסור אשת אח, אבל צרות החלוצה, אסורות אצלו ואצל כל האחים איסור כרת של אשת אח שלא במקום מצווה, וכמו כן אצל אחי הנחלץ אסורים החולצת וכל צרותיה באיסור אשת אח. ומבואר בסוגייתנו, שכן אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל, ולכן לדעתו, הבא על צרת חלוצה, הוולד ממזר.

ואמר רב יוסף שממשנתנו יש להביא ראייה לדברי שמואל וריש לקיש, שהנחלץ והחולצת לעצמם חולצים, ואינם עושים בזה שליחות האחים והצרות, שכן מבואר במשנתנו, שהנחלץ נאסר בקרובות החולצת, אבל אינו נאסר בקרובות הצרות, הרי שרק החולצת נחשבת אצלו כגרושה, אבל צרותיה אינן נחשבות אצלו כגרושה, ומכאן שלעצמה חלצה, ולא בשליחות כולן, שאם היתה חולצת בשליחות כולן, יש להחשיב את כולן כחולצות, וקרובות כולן תהיינה אסורות.

ודחו ראייה זו ואמרו, שאם קרובות חלוצה היו אסורות מהתורה, היה מקום לומר שגם קרובות הצרות יהיו אסורות, שגם הן נחשבות כחולצת, אבל אין הדבר כן, וקרובות חלוצה אסורות מדברי סופרים בלבד, משום גזירה, כי החולצת נראית כגרושה, ומאחר שזה הטעם, רק בחולצת עצמה גזרו, כי רק היא שנעשה בה מעשה נראית כגרושה, ולא צרותיה.

קרובות החולצת נעשית כחולצת

נתבאר, שכשאחד האחים חלץ לאחת מנשי המת, היא לבדה נחשבת אצלו כגרושה, לאסור לו קרובותיה, אבל צרותיה, כלומר שאר נשי המת, אינן נחשבות אצלו כגרושותיו, ומותר בקרובותיהן, אבל בהן עצמן אסור שהרי הן נשות אחיו המת.

ואף שעל צרות החלוצה לא גזרו להחשיבן כחלוצה, על קרובות החלוצה גזרו שיחשבו כחלוצה, ולכן הוא נאסר בצרות הקרובות הללו, כדין צרות חלוצה.

והטעם לכך, כי כשהחלוצה באה לבי"ד לחלוץ, היא מביאה עמה את קרובותיה, ואין הכל יודעים מי באה לחלוץ, היא או קרובותיה, ויהיו טועים לומר שהקרובות חלצו לו, ויאמרו, הקרובה וצרותיה היו זקוקות לו, ואם יהיה מותר בצרות הקרובה, יאמרו מותר אדם בצרת חלוצתו, ודבר זה אסור מהתורה, שכן החולץ לאחת מנשי אחיו הזקוקות לו, כולן אסורות לו כפי שנתבאר לעיל, ולכן גזרו על הקרובה שתהא כחולצת ואסרו את צרות הקרובה.^כ

^כ כן פירש בקונטרס, כשלאה חולצת, מוליכה רחל אחותה עמה לבי"ד, ואיכא דסברי שרחל חלצה, ולהכי אסורה גם צרתה, אפילו שתייהן נשואות לנכרי, דאינהו סברי שרחל וצרתה נשי אחיו היו, שהרי חלץ לרחל, וגרסתו "הך דאזלא בהדה לבי דינא". ותימה גדולה פירש, דהא תנן במתניתין, ובאחותה בזמן שהיא קיימת, הא מתה שריא. ותנן נמי לקמן, חלץ לה ומתה מותר באחותה, ואמאי והא סברי שלאחותה חלץ. ועוד דתנן האחין מותרין אף על גב דאזלי בהדיה לבי דינא. ועוד דלא מיתסר צרה אלא דוקא במצוה, כדאמרינן בפרק קמא. ולעיל בריש ארבעה אחין גבי התחיל באחיות מייית לה למתניתין דהכא דהיינו ששניהן נשואות לאחיו. ופירוש הקונטרס יש לישב קצת, בנשואה לאחיו ולא לנכרי. ונראה לרי"י דגרסינן, "הא דאזלא בהדיה לבי דינא", פירוש שהולכת לחלוץ, וכיון דחלצה, דמיא לגרושה טפי, ואסורו גם צרת קרובתה כנשואה לאחין, דדמיא לצרת ערוה, אבל כשהחולצת צרת לאה ולא לאה, לא דמיא לאה לגרושה, ואפילו רחל שהיא קרובת צרת חלוצה שריא. ויש ספרים דלא גרסי לא בהדיה ולא בהדה, אלא הא דאזלא לבי דינא והא דלא אזלא. [תוס']

אבל צרות החולצת אינן באות עמה לבי"ד, ולכן לא גזרו עליהן להיות כחולצת,
לאסור את קרובותיהן.

דף מ"א

אחות חלוצה מדברי סופרים

שלושה אחים, ראובן ושמעון ולוי, מת ראובן בלא בנים, והניח את אשתו לאה.
חלצה לאה ללוי, קרובות לאה נאסרו ללוי, ולא נאסרו לשמעון.

הלך שמעון ונשא את רחל אחות לאה, שהיא מותרת לו, כי לא הוא חלץ ללאה,
ואם כן אצלו רחל אינה אחות חלוצתו, ומת שמעון, ונפלה רחל לפני לוי.

מאחר שרחל אצל לוי אחות לאה חלוצתו, אסור לו לייבם את רחל, אבל
חליצה היא צריכה, כי איסור אחות חלוצה אינו מדברי תורה אלא מדברי
סופרים, ומאחר שמהתורה רחל זקוקה ללוי, אינה נפטרת בלא חליצה.

אחות גרושה מדברי תורה

שני אחים, ראובן ושמעון, נשא שמעון את לאה וגירשה, רחל אחותה אסורה
לו מהתורה, שהיא אחות גרושתו אבל מותרת לראובן.

הלך ראובן ונשא את רחל, ומת ראובן, ונפלה רחל לפני שמעון.

מאחר שרחל אצל שמעון אחות לאה גרושתו, היא אסורה לו מהתורה, ופטורה
לגמרי מהייבום ומהחליצה.

שני הדינים הנ"ל מבוארים במשנתנו, ואמר ריש לקיש, כאן שנה רבי, אחות
גרושה מדברי תורה, אחות חלוצה מדברי סופרים.

המקדש אחות זקוקתו

מת אחד בלא בנים, והניח אשה, הרי היא זקוקה לאחיו לייבום או חליצה, וכל
זמן שהיא זקוקה להם, היא נחשבת אצל כולם כאשה, והם אסורים
בקרובותיה.

יש אומרים, שאם הלך אחד מהאחים, וקידש את אחותה, מאחר שעכשיו
היבמה היא אחות אשתו, והיא אסורה לו, ופקעה זיקתה ממנו, ואחותה
שקידש אינה אחות זקוקתו, ומותר להכניסה.

ומשום רבי יהודה בן בתירא אמרו, שגם אחרי שקידש את אחותה, לא פקעה
ממנו זיקת היבמה, ואחותה אסורה לו, משום שהיא אחות זקוקתו.

ותקנתו להמתין עד שיעשה אחד מאחיו מעשה ביבמה, כלומר יחלוץ או ייבם
לה, ובכך תעקר זיקת היבמה מהמקדש, ושוב לא תהא אשתו אחות זקוקתו,
ויהיה מותר להכניסה.

אופן נוסף שעל ידו תהא אשתו מותרת לו, הוא, אם תמות היבמה, שמאחר
שמתה, שוב אשתו שהיא אחותה אינה אסורה לו, שהרי אפילו אם היה כונס
את היבמה בעצמו, לאחר מותה אחותה מותרת לו.

אבל אם מתו כל אחיו, ואין אחר זולתו שייבם את היבמה, מאחר שזיקת

היבמה עליו, ואין דרך להפקיעה ממנו, אחותה שקידש אסורה לו, ומוציאה
בגט, ואת היבמה מוציא בחליצה, [אבל לייבמה הוא אסור, כי היא אחר שגירש את
אשתו היבמה היא אחות גרושתו].

ואמר שמואל הלכה כדברי רבי יהודה בן בתירא, שזיקת היבמה אוסרת עליו
את אחותה.

המגרש את אשתו והחזירה ומת

כבר נתבאר, שאשת אח שלא במקום מצוות יבום, אסורה לעולם איסור כרת,
גם אם גירש אותה האח, ולפיכך, מי שגירש את אשתו, בשעה שגירשה, היא
אסורה לאחים איסור כרת של אשת אח, ונחלקו חכמים מה הדין אם החזירה
האח, ואחר כך מת בלא בנים.

לדעת רבי אלעזר – מאחר שאותה האשה כבר נאסרה לאחים משום אשת אח
שלא במקום מצווה, הרי היא ערוה אצלם, ואינה נופלת לייבום, שמאחר
שנאסרה שעה אחת, נאסרה לעולם.

ולדעת חכמים – מאחר שבסופו של דבר נפלה לפניהם במיתת האח, כשאר
נשים המתייבמות, במיתת האח הותרה להם לייבום, שכל שנאסרה וחזרה
והותרה מותרת להם.

נשא אחות יבמתו ומתה אשתו

מת זה בלא בנים, והניח אשה, האשה הזו זקוקה לאחי המת לייבום או
חליצה. ואם היה אחד מהאחים נשוי לאחותה, אינה זקוקה לו, כי היא אסורה
לו באיסור כרת של אחות אשה.

וכן הדין אם מתחילה כשמת זה עדיין לא היה אחיו נשוי לאחות היבמה, ואם
כן בשעת נפילת היבמה לייבום היתה זקוקה לכל האחים, אם לאחר מכן
קידש אחד האחים את אחות היבמה, מעתה היבמה נאסרת לו, ואסור
לייבמה.

ונחלקו חכמים מה הדין, אם מתחילה היתה היבמה מותרת לו, ולאחר מכן
קידש את אחותה ונאסרה לו היבמה משום אחות אשה, ולאחר מכן מתה
אשתו.

לדעת רב ורבי חנינא – מאחר שמתה אשתו, פקע מהיבמה איסור אחות אשה,
וחוזרת להיותה הראשון^א. שכן דעת רב כל יבמה שבשעת נפילה היתה מותרת
ונאסרה וחזרה והותרה חוזרת להיותה הראשון. והרי זה כדעת חכמים לעיל.

ולדעת שמואל ורב אסי – מאחר שכשקידש את אחות היבמה נאסרה לו
היבמה, ונעשית אצלו אשת אח שלא במקום מצווה, שוב אין לה היתר. שכן
דעת שמואל כל יבמה שנאסרה שעה אחת אסורה לעולם והרי היא כאשת אח
שיש לו בנים. ולכאורה זה כדעת רבי אלעזר לעיל. אולם מסקנת הגמרא,
שלדעת שמואל ורב אסי, גם חכמים מודים, שבאופן הזה, שלאחר שכבר
נזקקה ליבום נאסרה, אין לה היתר לעולם, ורק כשנאסרה קודם הייבום,
אינה נאסרת לעולם, שאיסור שקודם שעת ייבום, אינו מפקיע מהייבום.

^א ומתניתין דקתני, מתה יבמתו, ולא נקט מתה אשתו, דהוי רבותא טפי, אידי דבעי למיתני מת
היבם, תנא נמי מתה היבמה. [תוס'].

עשה מאמר בזו ונפלה לפניו אחותה ומתה האחות

שלושה אחים, ראובן שמעון ולוי, ראובן ושמעון נשואים שתי אחיות, לאה ורחל, ולוי מופנה.

מת ראובן בלא בנים, ונפלה לאה אשתו לייבום או חליצה לפני לוי, [ולא לפני שמעון, שאצלו היא אחות אשה], ועשה בה לוי מאמר. ואחר כך מת גם שמעון בלא בנים, ונפלה גם רחל אשת שמעון לפני לוי לייבום.

מאחר שלאה ורחל שתי אחיות, ושתיהן זקוקות ללוי, כל אחת מהן היא גם אחות זקוקתו, ולכן שתיהן אסורות ללוי, ואינו יכול לייבם אפילו אחת מהן^א [אלא יש לו לחלוץ לשתייהן].

מתה רחל שהיתה אשת שמעון, אף על פי שעכשיו כשמתה רחל, לאה זו שעשה בה לוי מאמר כבר אינה אחות זקוקתו, אף על פי כן לוי אינו מייבם את לאה, אלא חולץ לה.

הדין הנ"ל מבואר בברייתא, ומברייטא זו רצה רב המנונא להקשות על דברי רב רוב חנינא, ולהביא ראיה לדברי שמואל ורב אסי, שכל שנאסרה שעה אחת להתייבם, שוב אין לה היתר, שאם לא כן, במיתת רחל, יש ללאה לחזור להיתר יבום.

וכששמע הנשאל^ב קושיה זו, שתק, ולא ידע להשיב עליה. אולם לאחר שיצא רב המנונא, אמר הנשאל, היה לי לדחות ראיה זו, ולומר, שברייטא זו היא כדעת רבי אלעזר שאמר סברא זו, שהנאסרת שעה אחת נאסרת לעולם, כמבואר בדף ק"ח שלדעתו כשאחד גירש אשה והחזירה ומת בלא בנים אינה מתייבמת משום שבשעה שגירשה, נאסרה לאחים, כדין אשת אח שלא במקום מצווה, ובכך נאסרה להם לעולם, אולם חכמים חולקים עליו ואומרים שכשחזרה להיתרה היא מותרת.

שוב אמר, שמא יש לחלק בין דינו של רבי אלעזר לנידון זה, שבדינו של רבי אלעזר, כבר קודם נפילה נאסרה לאחים, ולכן אמר רבי אלעזר שהיא נאסרה להם לעולם, אבל כשבשעת נפילה היתה מותרת לאחים, ואחר כך נאסרה והותרה, אפשר שגם לדעת רבי אלעזר, היא חוזרת להיתרה הראשון.

וחזר ואמר, שאין לחלק כן, ולדעת רבי אלעזר, בכל אופן, אם נאסרה שעה אחת נאסרה לעולם, גם כשבשעת נפילה היתה מותרת, שכן שנינו בברייתא, רבי אלעזר אומר, קידש את אחות יבמתו ומתה יבמתו, מותר באשתו, אבל אם מתה אשתו היבמה חולצת ולא מתייבמת שאינה חוזרת להיתרה הראשון.

להמתין שלושה חודשים לייבום או חליצה

מי שמת בלא בנים, ויש לו אשה ואחים, אשתו זקוקה לייבום או חליצה לאחים. ומבואר במשנתנו, שלא תחלוץ ולא תתייבם עד שיהיו לה שלושה חדשים ממיתת הבעל.

והנה הטעם לכך שאסורה להתייבם כל שלושה חודשים מובן, שכן כל שלושה חודשים יש לחוש שמא נתעברה מבעלה סמוך למותו, ועדיין לא הוכר

^א ואף על גב דעבד בלאה מאמר, כדתנן בפרק ארבעה אחין, בית הלל אומרים, אוי לו על אשתו, ואוי לו על אשת אחיו. [רש"י].

^ב יל"ע אם הוא רב או רבי חנינא או רבא שביאר דבריהם.

^א לפי טעם זה לא תחלוץ דמתני' עצה טובה קא משמע לן. [תוס'].

^ב וכמו כן זו, הואיל ואינה עולה לייבום בתוך שלושה, כדאמרן לעיל, שמא יפגע באשת אח, אינה

ספק קידושין מותרת להתייבם

מי שקידש אשה בספק, כגון זרק לה קידושין, ספק קרוב לה, וזכתה בהם להתקדש לו, ספק קרוב לו, ולא נתקדשה לו, ומת בלא בנים [ואין לו אשה אחרת], אותה אשה שהיא ספק מקודשת לו, מותרת להתייבם לאחיו, שכן אצל אחיו היא ספק זקוקה ליבום, ספק נוכריה, וממה נפשך היא מותרת לו.

קידש אחת משתי אחיות חולצות ולא מתייבמות

מי שקידש אשה אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו מהן קידש שתייהן אסורות לו שהרי כל אחת היא ספק אשתו ספק אחות אשתו וכמו כן אם מת בלא בנים נשים אלו אסורות להתייבם לאחיו שכל אחת היא ספק זקוקתו ספק אחות זקוקתו.

ומבואר בברייתא, שאף שאינו יכול לייבם את הנשים הללו, הן טעונות חליצה, ואין אומרים, מאחר שאינן עולות לייבום, לא יעלו לחליצה.

והטעם לכך, כי זו שנתקדשה למת, באמת היא ראויה לייבום ולחליצה, אלא שאין אנו יודעים מי היא, ואם יבוא אליה ויגלה לנו, תהא ראויה לייבום ולחליצה, ומאחר שבאמת היא ראויה, החליצה עולה לה^א.

ודווקא זו, שאינה מתייבמת, כי אין אנו יודעים אם היא המקודשת או אחותה, מועיל בה בירור אליהו, להתירה להתייבם, ולכן עולה לחליצה. אבל לענין המתנה של שלושה חדשים, גם כשיודעים אנו בבירור שלא נתעברה, כגון שיבוא אליה ויאמר שאינה מעוברת, אין הדבר מתיר אותה להתייבם, כי כבר גזרו על כל הנשים להמתין שלושה חדשים, אפילו לא נתעברו בוודאי, ולכן גם קטנות שבוודאי לא נתעברו צריכות המתנה שלושה חדשים^ב, ומאחר שלגמרי אין ראיות להתייבם, גם לחליצה אין עולות^ג.

דין מזונות ליבמה

כל אשה שמת בעלה, [ואינה זקוקה לייבום], מתנאי כתובתה, שתהא ניזונת מנכסיו כל זמן שהיא אלמנה, שכבוד הוא לבעלה שהיא יושבת אלמנה עליו, ומאחר שלכבודו הוא מתעכבת לישב אלמנה, [ואינה נישאת לאחר], היא ניזונת מנכסיו.

וכל זה ברוב נשים, שאינן זקוקות לייבום, אבל הזקוקה לייבום, מאחר שהיא אגודה בייבם, הרי היא כמקודשת לאיש אחר שאינה יושבת אלמנה על בעלה ולפיכך אין לה להיות ניזונת מנכסיו הבעל, ומכל מקום שלושה חודשים ראשונים, מאחר שהיא מתעכבת מחמת הבעל, ואינה יכולה להתייבם, היא ניזונת מנכסיו הבעל, אבל לאחר שלושה חודשים, שכבר יכולה להתייבם, אינה ניזונת מנכסיו הבעל.

עולה השערה לפני הזקנים לחליצה. ולרבי יוחנן לא תיקשי, דאי חלצה ודאי חליצה, דהאי אינה עולה לחליצה לאו חליצה פסולה משמע, שהרי כמה נשים שנינו חולצות ולא מתייבמות היכא דלא אפשר, אלמא חליצה היא, ומיהו היכא דאפשר לאמתוני עד שתראה ליבום משהינן. [רש"י].

^א אבל תוך שלושה חודשים, אם יבא אליה ויאמר לא מיעברא, מי משגיחין ביה ותתיבם? [רש"י].
^ב ואפילו למאן דלא גזר לקמן קטנה אטו גדולה, הני מילי לענין הבחנה בשאר נשים, אבל לענין יבמה מודה. [תוס'].

^ג וכל הנך דאמרו רבנן חולצות ולא מתייבמות, כגון אחות חלוצתו, ואחות זקוקתו, וספק צרת ערוה, התם משום דלא אפשר הוא, דאם כן לעולם תאסר, הלכך כיון דמדאורייתא בת ייבום היא, חלצה, אבל הכא דאפשר לשהוי, משהינן, ויצא הדבר בהיתר. [רש"י].

ולאחר שלושה חודשים, הגם שאינה ניזונת מנכסיו הבעל, גם מנכסיו הייבם אינה ניזונת, שהרי אינה נחשבת כנשואה לו, ורק כשהוא ייבם אותה, היא תהא ניזונת מנכסיו.

עמד בדין וברח

נתבאר שאין הייבם חייב במזונות הייבמה, אלא משעה שהוא כונס אותה, אבל כל זמן שהיא זקוקה לו בלבד, אין לה מזונות ממנו.

ואם תבעה אותו בדין, או ייבם או חלוץ, וברח, קנסו אותו, והיא ניזונת מנכסיו^א.

נפלה לפני ייבם קטן

נתבאר שמשעה שהיבמה ראויה להתייבם, כלומר שעברו שלושה חודשים, שוב אין לה מזונות מנכסיו הבעל, שמעתה אינה מעוכבת בשביל הבעל, אלא בשביל הייבם, וכשיכנס הייבם תהא ניזונת מנכסיו הייבם.

ונחלקו רב אחא ורבינא, מה הדין כשהיה הייבם קטן, ואינו ראוי לייבם עד שיגדיל, האם תהא ניזונת מנכסיו הבעל, כמו שהיא ניזונת מנכסיו תוך שלושה, שאינה ראויה להתייבם, או מאחר שהעיכוב מחמת הייבם, אינה ניזונת מנכסיו הבעל.

וההלכה היא שאינה ניזונת מנכסיו הבעל, והפסד זה שאין לה מזונות, הרי הוא קנס משמים.

דף מ"ב

המתנה לנישואין אחר הגט

להלן יתבאר בעזה"י, שכל אשה היוצאת מבעלה בגט [או במיתתו, והיו לו בנים, ולכן אינה זקוקה לייבם], אסורה להינשא לאיש אחר, עד שיעברו שלושה חודשים, שמא ייוולד לה בן תוך שבעה חודשים מנישואי שני, ולא ידעו אם הוא בנו של ראשון או בנו של אחרון.

וכשיצאה מבעלה בגט, נחלקו חכמים ממתי היא מונה את שלושת החודשים הללו.

לדעת רב – צריכה להמתין שלושה חודשים משעת נתינת הגט, אף על פי שהגט נכתב זמן רב קודם לכן, ומשעת כתיבתו לא נתיחדה עם הבעל^א, [שאם

^א לאו בברח בשבילה איירי, שרוצה לעגנה, ואין רוצה לא לייבם ולא לחלוץ ... אלא בברח מחמת מרדין או מחמת ממון איירי. ולא דוקא ברח, דהוא הדין חלה, דכיון דלא בשבילה ברח, אלא מחמת אונס שאירע לו, מה לי ברח מה לי חלה ... ולא כמו שפירש בקונטרס ... דוקא ברח אבל חלה לא. והא דבעיא בריש כתובות, חלה מאי, היינו שחלה מיד בהגעת זמן, אבל הכא שחלה אחר שעמד בדין, דהוה לו לכונסה לאלתר קודם שאירע לו אונס. ונראה לר"י, דוקא בנדרצה ליבום וברח, אבל אם לא נדרצה אלא לחלוץ, אין נראה שיתקנו לה חכמים מזונות מיבם, כיון דאין סופו לייבם אלא לחלוץ. ודוקא ברח תקנו לה מזונות משלו, אבל לא ברח לא, משום דלא שכיח שיאחר מליבם, כיון דאיתיה קמן ונדרצה, דמשום זמן מועט שרגיל לאחר לא תקנו לה מזונות. ומיהו בפרק ארבעה אחין משמע קצת דכי לא ברח נמי חייב במזונות ... וקצת נראה דמחמת קנס שקנסוהו חכמים שלא כנסה תקנו לה מזונות ... ומיהו אומר ר"י, דלפירוש זה טפי הוי ליה למימר דלא מיחייב במזונותיה. [תוס'].

^ב וטעמא מפרש בפרק שני דגטין, שלא יאמרו שתי נשים בחצר אחת, זו אסורה וזו מותרת,

היתה מתייחדת הגט נפסל].

לדעת שמואל – צריכה להמתין שלושה חודשים משעת כתיבת הגט, שהרי מאותה שעה לא נתייחדה עמו.

המתנה לנישואין אחר חליצה

נתבאר, שהיוצאת מבעלה, אסורה להינשא לאיש אחר עד שיעברו שלושה חדשים. ולדברי הכל, כשמת בעלה, וחלצה לאחד מהאחים, מונה **שלושה חדשים משעת מיתת הבעל, ולא משעת החליצה**^א. ובה גם רב מודה, שלא הצריכו אותה שלושה חדשים אחר החליצה.

ואמר רבא, שהדברים קל וחומר, שכן לייבום היא מותרת אחר שלושה חודשים ממותת הבעל, [אף שלולא הייבום היה בדבר איסור כרת של אשת אח], וכל שכן שעל ידי חליצה יש להתירה לשאר בני אדם אחר שלושה חדשים ממותת הבעל, [שלולא החליצה היה בדבר רק איסור לא תעשה של יבמה לשוק].

המתנה בין בעל ראשון לבעל שני

נתבאר, שהיבמה אסורה להתייבם, עד שיעברו שלושה חדשים ממותת בעלה, שאם תתייבם קודם לכן, ותלד לסוף שבעה חודשים, לא נדע אם הולד הוא בנו של בעלה הראשון, ונולד לו לתשעה חודשים, ונתייבמה באיסור, או שהולד הוא בנו של הייבם, ונולד לו לשבעה חודשים, ונתייבמה בהיתר.

ומבואר במשנתנו, **שלא רק במקום מצוות יבום, שהמתנה נצרכת, כדי לדעת אם היבמה זקוקה לייבם או אסורה לו, הדין כן, אלא בכל אשת איש שיצאה מבעלה הראשון** [במותו או בגט], **אסורה להיות לאיש אחר, עד שיעברו שלושה חודשים**. ונחלקו חכמים בטעם הדבר.

לדעת רב נחמן אמר שמואל – הסיבה לכך, שכל אשה צריכה להמתין שלושה חודשים בין בעל ראשון לבעל שני, כי נאמר "וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ לְדַרְתֶּם לְבָרִית עִוְלָם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֵלִיקִים וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ" (בראשית י"ז ז) **ללמד, שאין השכינה שורה אלא על הוודאים, שזרעו מיוחס אחריו**^ב, ולפיכך צריכים אנו לדעת בכל וולד זרעו של מי הוא, ויש לאשה להמתין בין בעל ראשון לבעל שני, כדי להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני.

וזהו שאמר רב חנינא, שכל איסורים שאסרו חכמים לשאת נשים ולייבם^ג, הוא גדר ערווה, כלומר שלא יעברו באיסור ערווה, וכאן סיבת ההמתנה הזו היא משום תקנת הוולד.

ולדעת רבא – הסיבה לכך, שכל אשה צריכה להמתין שלושה חודשים בין בעל

שהעולם סוברים שכתבת שניהם היתה סמוך לנתינה, ויבא להתיר תוך שלשה. והכא גבי חליצה נמי יסברו ששתיהן סמוך למיתת חלצו, ויבא להתיר תוך שלשה. [ומשני, לאיסור כרת התרת, דאם היה רוצה לייבם אחר שלשה היה מייבם, לאיסור לאו לא כל שכן, דהיאך אפשר לאסרה להנשא לשוק אחר חליצה, שזה דומה לחוכא ואיטולוא, ולא ישמעו לנו העולם על כך. [תוס']].

^א אמר רבינו תם דוקא חלץ, שהחליצה מוכחת שלא בא עליה, כדאמר במאנת, דמאונה מוכיח עליה שהיא קטנה, אבל אם מת היבם לאחר שלושה, צריכה להמתין שלשה חדשים ... [תוס'].

^ב והכי נמי קיימא לן בנדרים "וברותי מכם המורדים והפושעים ביי", אלו בני ערבוביא. [רש"י].

^ג לשון הגמרא "וכולן" וכתבתי למעלה כפירוש רש"י. ותוס' כתבו איבמה לחוד קאי, ונקט לשון כול, משום דאירי בכל יבמות בין ארוסות בין נשואות בין להתייבם או להנשא לשוק, אם חלצה תוך שלושה, כולן צריכות להמתין שלשה חדשים. [תוס'].

ראשון לבעל שני, **כי פעמים כשלא תמתין, ותלד בן שהוא באמת בנו של ראשון, מאחר שנולד וגדל בביתו של שני, הוא סבור שהוא בנו של שני, ועלולות לצאת מזה התקלות הבאות.**

א. ישא הבן את אחותו מאביו. כלומר, מאחר שהוא סבור שהוא בנו של שני, הוא סבור שבת שיש לראשון מאשה אחרת מותרת לו, ויבוא לשאת אותה, ובאמת היא אחותו מאביו.

ב. ייבם אשת אחיו מאמו. כלומר, מאחר שהוא סבור שהוא בנו של שני, אם ייוולד לשני בן נוסף, וימות אותו בן בלא בנים, זה סבור שהוא אחיו של מת מאביו, ויבוא לייבם את אשתו, ובאמת היא אסורה לו, שלא היה המת אחיו מאביו, אלא אחיו מאמו בלבד, והיא אסורה לו איסור כרת.

ג. יוציא את אמו לשוק. כלומר, מאחר שהוא סבור שהוא בנו של שני, אם ימות השני בלא בנים אחרים, מאחר שסבורים שזה בנו של שני, פוטר את אמו מייבום וחליצה, ומותרת להינשא לשוק, ובאמת הוא בנו של ראשון, ולא היה למת בנים, וזה אינו פוטר את אמו ונמצאת נישאת לשוק באיסור יבמה לשוק.

ד. יפטר את יבמתו לשוק. כלומר, מאחר שהוא סבור שהוא בנו של שני, אם היה לו אח מאביו האמיתי ומת בלא בנים הכל סבורים שאין לו אחים ואשתו פטורה מייבום וחליצה ובאמת היא זקוקה לזה שגם הוא בנו של ראשון ואחיו של מת.

ולדברי רבא מה שאמר רב חנינא, שכל איסורים שאסרו חכמים לשאת נשים ולייבם, הוא גדר ערווה, וכאן סיבת ההמתנה הזו היא משום תקנת הוולד, אין הכוונה שאין בזה גדר ערווה, אלא כל האיסורים הם גדר ערווה לבעל עצמו ולאשה עצמה, כלומר שלא יכשל הוא ושלא תכשל היא בערווה, וכאן הוא גדר ערווה לוולד, שלא יכשל הוולד בערווה.

גר וגירות צריכים המתנה שלושה חדשים

גר וגירות שהיו נשואים בגיותם, ונתגייירו יחד^א, צריכים לפרוש זה מזה שלושה חודשים, שאם ייוולד להם בן, ידעו אם נזרע בגיותם או בגירותם.

לפי דעת רב נחמן אמר שמואל, הסיבה לכך היא, כי יש להבחין בין זרע שנזרע בקדושה, לזרע שלא נזרע בקדושה, [אפשר משום שהנזרע בקדושה מתייחס אחר אביו, וזה שלא נזרע בקדושה, אינו מתייחס אחריו].

ולפי דעת רבא, הסיבה לכך, כדי שלא ייבם אשת אחיו מאמו^ב.

מדוע שיעור ההמתנה להבחנה הוא שלושה חודשים

נתבאר, שכדי שלא תלד האשה וולד, שיהיה ספק מבעלה הראשון ספק מבעלה השני, צריכה להמתין בין בעל ראשון לבעל שני שלושה חודשים ולא פחות. ולהלן יתבאר בעזה"י, מדוע לא די בהמתנה של פחות משלושה חודשים.

^א מכאן משמע דגר מותר בגירות, ודלא כאוסרים כשנאשה מקודם, דלא יחזרו לסורם. [תוס'].

^ב שמא מעוברת היתה, וכשתלד סבורה היא שבן שבעה הוא, ובקדושה נזרע, ותחזור ותלד בן אחריו, וישא אשה וימות בלא בנים, וייבם זה את אשתו, שסבור שגם הוא נזרע בקדושה, וכיון שזה נזרע שלא בקדושה, וסתם נוכרית זונה היא, יש לחוש שמא אינו בנו של זה, ונמצא נושא אשת אחיו מאמו. [רש"י]. משמע מפירושו שאם היה בנו של נוכרי מייבם כדן. ויל"ע בדבר, הלא גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואם כן אינו מתייחס כלל אחר אביו.

מעוברת לא תינשא

נתבאר, שהסיבה לכך שיש לאשה להמתין שלושה חודשים בין בעל ראשון לבעל שני, כדי שאם תהא מעוברת, ידעו של מי הוולד.

ולכאורה טעם זה ישנו, כשבשעה שהיא באה להינשא עדיין לא ניכר הריונה, ויש לחוש שתימצא לאחר זמן מעוברת ולא נדע ממי נתעברה, אבל אם באותה שעה שבאה להינשא לשני כבר ניכר הריונה, בידוע שהוולד בנו של בעלה הראשון, ואין כאן ספק.

ומכל מקום מבואר בברייתא, שגם זו לא תינשא, [ולא עוד, אלא שהמעוברת גם אחר שלושה חודשים אסורה להינשא לאיש אחר, עד שתלד, ותגמול בנה מהנקה], שכן שנינו לא ישא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו, ואם נשא, יוציא, ולא יחזיר עולמית. ולהלן יתבאר בעזה"י מדוע המעוברת אסורה להינשא לאחר.

א. מתחילה רצו לומר, שהסיבה לכך שהמעוברת אסורה להינשא, **שמא כשתינשא לאחר תתעבר פעם אחרת, ויהיה עוברת הראשון סנדל**, כלומר ולד שאין לו צורת פנים, שכשהיא מעוברת, וחוזרת ומתעברת, דוחק האחד את חברו, ופוחת צורתו.¹

אולם דחו זאת, שכן אם מהטעם הזה מעוברת אסורה להינשא, גם לבעלה תהא אסורה, ובאמת היא מותרת לבעלה, כמבואר בדף י"ב, או על ידי משמשת במוך, או אף בלא מוך ומן השמים ירחמו, ומהטעמים הללו עצמם, יש לה להיות מותרת גם לבעל שני.

ב. שוב רצו לומר, שהסיבה לכך שהמעוברת אסורה להינשא [משום דחסה, כלומר] **שמא כשתינשא לאחר יתמעך העובר בשעת תשיש**.

אולם דחו זאת, שכן אם מהטעם הזה מעוברת אסורה להינשא, גם לבעלה תהא אסורה, ובאמת היא מותרת לבעלה, כי הוא מרחם על העובר, ומהטעם הזה עצמו, יש לה להיות מותרת גם לבעל שני, כי וודאי גם הוא יהא מרחם על העובר שאין אדם מתכוון להרוג נפש.

ג. ומסקנת הסוגיה, שהסיבה לכך שהמעוברת אסורה להינשא לאיש אחר, משום שסתם מעוברת עומדת להניק את הוולד, ויש לחוש שאם תינשא לאחר, לאחר שתלד את הוולד הזה, תתעבר פעם נוספת, ויהא חלבה עכור, וימות בנה ברעב.²

ודבר זה דווקא בבעל אחר יש לחוש, אבל בבעל ראשון שהיא אביו של בן אין לחוש, כי אם תתעבר וולד אחר, יתן לה להאכיל את הראשון ביצים וחלב, ולא ימות, אבל בעל אחר לא יתן לה להאכילו, שאינו בנו.

ואין לסמוך על כך שתתבע מיורשי הבעל הראשון, שיתנו לה ביצים וחלב להאכיל את בנו, כי אשה בושה לבוא לבי"ד לתבוע את היורשים בשביל בנה.³

¹ ע"י לעיל בדף י"ב.

² רבינו שמשון זקנו של רשב"א היה אומר, דגרשה מינקת מותרת לינשא, משום דלא משעבדא להניק ... ואין נראה לרבינו תם, דהא למאי דהוה בעי למיכר דטעמא משום סנדל או משום דיחסא לא היה חילוק בין אלמנה לגרושה, והוא הדין להאי טעמא, דאינו חוזר בו אלא מהטעם בלבד. ועוד אלמנה גופה אי אמרה איני ניזונית ואיני עושה, או תבעה כתובתה לא משעבדא. וכן פוסק בשאלתות דרב אחאי, דלא שנת גרושה ולא שנת אלמנה. [תוס'].

³ אולי בושתה, משום שבכך מגלה על בעלה האחרון שהוא מקמץ, ואינו נתון לה להאכיל את בנה.

א. אם תמתין שני חודשים, ותינשא, ותלד לסוף שבעה חודשים לנישואין שניים, יש להסתפק בוולד, אם הוא בנו של ראשון, ונולד לתשעה חודשים [שנזרע סמוך למותו של ראשון], או בנו של שני, ונולד לשבעה חודשים [שנזרע בתחילת נישואין של שני].

ב. ואם תמתין חודש אחד, ותינשא, ותלד לסוף שמונה חודשים לנישואין שניים, יש להסתפק בוולד, אם הוא בנו של ראשון, ונולד לתשעה חודשים [שנזרע סמוך למותו של ראשון], או בנו של שני, ונולד לשבעה חודשים [שנזרע חודש אחרי נישואין של שני].

ג. ואם תמתין שני חודשים ומחצה, ותינשא, ותלד לאחר ששה חודשים ומחצה לנישואין שניים, יש להסתפק בוולד, אם הוא בנו של ראשון, ונולד לתשעה חודשים [שנזרע סמוך למותו של ראשון], או בנו של שני, ונולד לששה חודשים ומחצה [שנזרע בתחילת נישואין של שני], שכן היולדת לשבעה, פעמים יולדת גם לפחות משבעה חודשים שלמים, כמו שנאמר בשמואל, "וַיְהִי לְתַקְפוֹת הַיָּמִים וַתֵּהָרַן וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מִה' שְׁאֵלְתִי" (שמואל א' א' כ'), מיעוט תקופות² שנים, מיעוט ימים שנים, הרי ששה חודשים ושני ימים.

המתנה של שבוע או שבועיים ובדיקה

כל המבואר עד עתה, שללא המתנה של שלושה חודשים בין בעל ראשון לבעל שני, אם תינשא לשני בתוך שלושה חודשים ממתת הראשון, ותלד לסוף שבעה חודשים, לא נוכל לדעת אם הוולד בנו של ראשון או בנו של שני, הוא בלא בדיקה בתחילת ימי ההריון, אבל על ידי בדיקה, די אפילו בהמתנה של שבוע או שבועיים³ בין בעל ראשון לבעל שני, כדי שלא יהיה ספק של מי הוולד.

וזמן הבדיקה הוא בסוף שלושה חודשים למיתת הבעל, שכן דרך עובר להיות ניכר בסוף שלושה חודשים, ואם כשיבדקה באותה שעה יהא העובר ניכר, וודאי וולד ראשון הוא, שאם היה וולד שני, לא היה ניכר, ואם באותו הזמן עדיין לא היה העובר ניכר, וודאי וולד שני הוא.

ומכל מקום לא התירו לאשה להינשא בהמתנה מועטת, ולסמוך על הבדיקה, כי הבדיקה היא בודדיה, שבהם ניכר ההריון, ואמר רב ספרא, שאין בודקים את הנשואות, שלא יתגנו על בעליהן.

ואין לומר שיבדקו אותה בהילוכה, שיתנו תחתיה עפר תיחוח, ואם היא מעוברת, פסיעותיה ניכרות ומעמיקות יותר משאר נשים שהוולד מכביד⁴, והסיבה שאין לסמוך על בדיקה זו כמאמר רמי בר חמא שהאשה מחפה על עצמה, שלא תראה מעוברת, כדי שלא יבינו שהוולד בנו של ראשון, ויירש בנכסי בעלה השני.

⁴ והוא הדין נמי דמצי לתרוצי, אי לשבעה ילדה, איכא למימר בר תשעה לקמא הוא, מעיקרא חדש אחד איעברא קודם מיתתו, אלא הואיל ויתרץ למיליתיה בחדא, ואוקי דאכתי איכא ספק, סגי ליה בהכי. [רש"י].

² כל תקופה היא רביע שנה כשלושה חודשים.

³ לשון הגמרא "משהו" ורש"י פירש שבוע או שבועיים ותוס' כתבו לאו דוקא "משהו" שצריכה להמתין שלשה ימים של קליטת הזרע. [ע"י תוס'].

⁴ כך מצאתי בתשובת הגאונים. [רש"י].

אלו נשים צריכות המתנה בין בעל לבעל

א. לדעת תנא קמא של משנתנו, אף על פי שהסיבה לכך שתיקנו חכמים להמתין שלושה חודשים בין בעל לבעל, כדי שידעו אם הוולד הוא בנו של ראשון או בנו של שני, כשתקנו תקנתם אמרו, שבכל אופן תהא האשה צריכה להמתין שלושה חודשים, אף במקום שאין לחוש בו לחשש הזה. ולכן בין אם היתה נשואה לבעל ראשון, וכבר נבעלה לו, ויש לחוש שנתעברה ממנו, ובין שהיתה מאורסת לו בלבד, ועוד לא נבעלה לו, ובין כשיצאה ממנו בגט, ובין כשיצאה ממנו במיתתו, אסורה אפילו להתארס לבעל שני עד שיעברו שלושה חודשים, וכל שכן שאסורה להינשא לבעל השני.

ומבואר, שדעת תנא קמא אינה דעת רבים, אלא דעת יחיד, הוא רבי מאיר, שכן שנינו בברייתא, שרבי מאיר הוא האומר שהאשה צריכה המתנה של שלושה חודשים, גם כשאין לחוש שנתעברה מבעלה הראשון, כגון בכל האופנים הבאים, (א) כגון היתה רדופה ללכת לבית אביה, כלומר רגילה להיות שם, וגם לפני מות בעלה הראשון היתה שם זמן מרובה, ולא שמשה. (ב) או היה לה כעס בבית בעלה, ומחמת הכעס לא שמשה. (ג-ד) או היה בעלה זקן או חולה או היתה היא חולה, ומחמת הדברים הללו לא שמשה. (ו) או הפילה אחר מותר בעלה, ואם כן וודאי עכשיו אינה מעוברת ממנו. (ז-ח-ט-י-יא) או היתה עקרה (שניטל רחמה), או זקנה, או קטנה, או איילונית, או שאינה ראויה לילד מחמת סם או חולי, ואם כן וודאי אינה מעוברת מבעלה הראשון. לדעת רבי מאיר, גם בכל האופנים הללו, צריכה המתנה שלושה חודשים.

ב. ולדעת רבי יהודה, כל שאין לחוש שלא נדע בוולד אם הוא בנו של ראשון או בנו של שני, אינה צריכה להמתין שלושה חודשים, ולכן לא הצריכו המתנה אלא בין נישואין של ראשון לנישואין של שני, וכשהיא ראויה ללדת מזה ומזה, שבאופן הזה בלבד, אם תמצא מעוברת, לא נדע אם נתעברה מראשון או משני. אבל כשהיתה נשואה לראשון, מותרת להתארס לשני בלא המתנה של שלושה חודשים, שהמאורסת אינה נבעלת, ואם תימצא מעוברת, וודאי וולד של ראשון הוא. וכשהיתה מאורסת לראשון, מותרת להינשא לשני בלא המתנה של שלושה חודשים, שהמאורסת אינה נבעלת, ואם תימצא מעוברת, וודאי וולד של שני הוא. כן הדין ברוב המקומות, אולם בארץ יהודה, הצריכו המתנה של שלושה חודשים גם בין אירוסין לאירוסין, משום שבארץ יהודה היו מייחדים את החתן והכלה קודם הנישואין, כדי שיהיה לבו גס בה, (כלומר רגיל ומצחק עמה, שלא יהיו בושים זה מזה בבעילת מצווה), ומאחר שהיו מייחדים אותם, יש לחוש שמא נבעלה אף על פי שעודה מאורסת.

ג. ודעת רבי יוסי כדעת רבי יהודה חוץ מדבר אחד², שלדעת רבי יוסי, אלמנה מהנישואין, אף שאינה צריכה המתנה של שלושה חודשים כדי להתארס, מכל מקום צריכה להתעכב חודש אחד קודם שתתארס, מפני שהיא אבילה על בעלה.

ופעם ארע, שרבי אלעזר לא נכנס לבית המדרש, ופגש את רבי אסי ושאלו, מה אמרו חכמים בבית המדרש, והשיב לו רבי אסי, כך אמר רבי יוחנן, הלכה

² בעירובין פירש בקונטרס, דנחלק בדבר נוסף, והוא, שאפילו ארוסות, דוקא יתארסו, אבל ינשאו לא, דגור רבי יוסי ארוסה אטו נשואה. ואין נראה... ונראה כמו שפירש רש"י כאן, דרבי יוסי שרי נמי ארוסה לינשא, ולא פליג ארבי יהודה אלא באיבול לחודיה... [תוס'].

כרבי יוסי, האומר, שכל שאין לחוש שלא נדע למי הזרע, אינן צריכות המתנה³. והסיבה שכך פסק רבי יוחנן כי דעת תנא קמא היא דעת יחיד כפי שנתבאר ורבים חולקים עליו הם רבי יהודה ורבי יוסי.

ורבי חייא בר אבא אמר, שחזר בו רבי יוחנן, ואמר שכולן צריכות המתנה של שלושה חודשים. ואמר רב יוסף, שרבי יוחנן חזר בו מפני הברייתא, בה שנינו, אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה, (שהיו יושבים שורות שורות כעין הכרם), כולן צריכות להמתין שלשה חדשים.

ובדף מ"ג יתבאר בעזה"י מה מסקנת הסוגיה בדין זה.

סתם גמור או סתם ואחר כך מחלוקת

מבואר בסוגייתנו, שלדעת רבי יוחנן הלכה כסתם משנה, כלומר כל דין שנשנה במשנה בסתם, בלא שנשנה מי אמרו, הלכה כן.

וכשרבי ירמיה שמע, שמתחילה פסק רבי יוחנן כרבי יוסי, הוקשה לו הדבר, הלא אמר רבי יוחנן שהלכה כסתם משנה, והיאך פסק כרבי יוסי.

ביקש רבי ירמיה מרבי זריקא, שישאל זאת מרבי אבהו, והשיב לו, זה שהקשה לך, לא בדק דברים שאמר לך, ולא בירר אותם. שכשאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה, כוונתו היתה למקום שלא הביאה המשנה מחלוקת באותו דין, או שהביאה מחלוקת תחילה ואחר כך הביאה הדין סתם, אז הלכה כסתם⁴. אבל כשמתחילה נאמר הדין בסתם, ואחר כך הביאה המשנה מחלוקת בדבר, חזרה בה מאותו סתם, ואין הלכה כסתם⁵.

כללי ההלכה בדברי התנאים

רבי אבהו היה נסמך על כתפי רבי נחום שמשו, והיו מהלכים, והיה רבי נחום שואל ממנו כללי ההלכה בדברי התנאים.

שאל רבי נחום, מחלוקת ואחר כך סתם מה הדין. והשיב רבי אבהו הלכה כסתם.

שאל רבי נחום, סתם ואחר כך מחלוקת מה הדין. והשיב רבי אבהו אין הלכה כסתם. כלומר אין לומר בזה כלל שהלכה כסתם, אלא יש לדון הדבר כמחלוקת, ולהכריע כמו בשאר מקומות שיש בהם מחלוקת, בלא להתחשב בסתם.

שאל רבי נחום, סתם במשנה ומחלוקת בברייתא, מה הדין. והשיב רבי אבהו הלכה כסתם משנה.

שאל רבי נחום, מחלוקת במשנה וסתם בברייתא, מה הדין. השיב רבי אבהו,

² והא דפסיק רבי יוחנן כרבי יוסי ולא נקט רבי יהודה, כיון דשניהם שוין, (א) משום שבא לפסוק כרבי יוסי גם באיבול. (ב) או נקט רבי יוסי כדפירש בקונטרס, משום דנימוקו עמו... [תוס'].

³ בין שסתם אחריה מיד באחד מהם, בין שסתם אחריה במסכת אחרת באותו הסדר, כגון נתן צמר לצבע, דמחלוקת בבבא קמא בהגזול וסתם בבבא מציעא, כל המשנה ידו על התחנותה, וסתם לך כרבי יהודה דאמר אם השבח יתר על היציאה כו' הלכה כסתם. [רש"י].

⁴ ודאי בסתם ואחר כך מחלוקת מודה רבי יוחנן דאין הלכה כסתם, אבל בתרי מסכתי אית ליה לרבי יוחנן דהלכתא כסתם, וטעמא דרבי יוחנן, משום דמסתמא אית לך למימר דמחלוקת ואחר כך סתם הוא, ולא סתם ואחר כך מחלוקת, דאין לנו לומר שחזר בו רבי מפסקו עד שנראה בפירוש. ומיהו שאר אמוראי אית להו דבתרי מסכתי אין סדר למשנה ואין הלכתא כסתם. [תוס'].

עושים מעשה, כלומר כך ראה מנהג חכמים עושים.

וכן היה רבי אלעזר מלמדנו משום רבי חנינא הגדול, רובו של חודש ראשון, וחודש שני כולו, ורובו של חודש שלישי.

ואמימר התיר לאשה להתארס ביום תשעים מיציאתה מבעל ראשון.

שאל אותו רב אשי, והלא רב ושמואל אמרו שניהם, צריכה להמתין שלושה חדשים חוץ מיום שמת בו, וחוף מיום שנתארכה בו. והשיב לו אמימר דין זה שצריך שיעור המתנה חוץ מיום ראשון ויום אירוסין נאמר לענין מיניקת, שצריכה להמתין עשרים וארבעה חודש, וזמן זה הוא חוץ מיום הלידה ויום האירוסין.

הוסיף רב אשי ושאל, הלא היה אחד שעשה סעודת אירוסין ביום תשעים, ולא הניחו רבא לארס, והפסיד סעודתו, הרי שגם לענין אירוסין צריך להמתין שלושה חודשים. והשיב לו אמימר, לא היה המעשה בסעודת אירוסין, אלא בסעודת נישואין, אבל לארס מותר בתוך שלושה חודשים.

ומסקנת הסוגיה שההלכה היא, **שהמיניקת אסורה להתארס עשרים וארבעה חודש, וזמן זה הוא חוץ מיום שנולד בו התינוק וחוף מיום שמתארסת. וזו שאינה מיניקה אסורה להתארס שלושה חודשים, וזמן זה הוא חוץ מיום המיתה** [או הגט] **וחוף מיום שמתארסת בו לשני.**

שבוע שחל תשעה באב להיות בתוכו

במסכת תענית מבואר, ששבוע שחל תשעה באב להיות בתוכו, **אסורים להסתפר, ואסורים לכבס הבגדים**, [ובחמישי בלבד מותרים מפני כבוד השבת]. ובסוף הסוגיה הובאה ברייתא, בה מבואר, שיש אומרים, שדברים אלו אסורים כבר מתחילת חודש אב.

ובברייתא מבואר שהעם **ממעטים בעסקיהם במשא ובמתן**, וכן **לבנות ולנטוע**², **ולא נושאים נשים**, ולא עושים סעודת אירוסין אבל אירוסין בלא סעודה מותר, שהאירוסין הן מצווה, ובלא סעודה אין כאן שמחה.

ומתחילה אמרו שדברים אלו האמורים בברייתא נאמרו על שבוע שחל בו תשעה באב, ואם כן בשבוע שחל בו תשעה באב **מותר לארס בלא סעודה.**

ולאחר מכן אמרו, שדברים אלו נאמרו על קודם שבוע שחל בו תשעה באב, ואם כן רק קודם אותו שבוע מותר לארס בלא סעודה, אבל בשבוע שחל בו תשעה באב **אסור לארס גם בלא סעודה.**

בירור דעת רבי יוסי

לעיל נתבאר, שכשלא תמתין אשה בין נישואין ראשונים לנישואין שניים, ותלד בסוף שבעה חודשים לנישואין שניים, לא נדע אם הוולד הוא בנו של ראשון או בנו של שני. ומשום כך הכל מודים, שצריכה האשה להמתין שלושה חודשים בין נישואים ראשונים לנישואין שניים. ולדעת תנא קמא שהוא רבי מאיר, גזרו על אירוסין משום נישואין, כלומר אף שאין חשש אלא כשנישאת לשני

מאחר שרבי שסידר את המשנה **לא שנהא**, כלומר לא סתם הדין, אלא הביא מחלוקת בדבר, כי לא רצה להכריע, **רבי חייא** תלמידו, שסידר הברייתא, **מנין לו להכריע כפי שסתם, אלא אין הלכה כסתם.**

דף מ"ג

מסרק של פשתן ומסרק של צמר

כל כלי שנתקלקל באופן שאי אפשר להשתמש בו, בטל מלהיחשב כלי, ואינו מקבל טומאה. ובמשנה שמובאת בסוגייתנו מבואר, באלו אופנים יתקלקל מסרק שסורקים בו פשתן לעבדו, או מסרק שסורקים בו צמר לעבדו, ויבטלו מהיות כלי המקבל טומאה.

מסרק של פשתן שנשארו בו שתי שיניים, עדיין ראוי לסרק בו פשתן, ולפיכך הוא **מקבל טומאה. ואם נשארה בו שן אחת בלבד**, שוב אינו ראוי לסרק בו פשתן, והרי הוא **טהור.**

ומסרק של צמר עדיין ראוי לסרק בו צמר **ומקבל טומאה, כשהיה בו בשיניים האמצעיות שתי שיניים סמוכות**, שהאמצעיות, מאחר שהן כנגד בית יד, אף שנים מהן ראויות לסרק בהן, או **כשהיה בו בשיניים החיצונות שלוש שיניים יחד**, שהן אינן ראויות לסרק בהן אלא כשהיה שלוש, ואין הכוונה **לחיצונות לגמרי, שהחיצונות לגמרי אינו ראויות כלל, כי הן רחבות**³. אבל אם נשארו באמצעיות שן אחת, ובחיצונות שתי שיניים, שוב אינו ראוי לסרק בו והרי הוא **טהור.**

והשיניים הניטלות מהמסרקים הללו, פעמים מקבלות טומאה בלא שום תיקון, ופעמים מקבלות טומאה רק אם יתקנו אותן.

הנוטל שתי שיניים, אם נטל עימיהן **מקצת מהעץ של המסרק להיותן אחוזים יחד, הרי הן ראויות לשמש כמלקט** [=מלקחיים קטנות], **ומקבלות טומאה. וכמו כן הנוטל שן אחת, אם נטל עמה מקצת מהעץ להיות לה כבית יד לאחוז בו, או שהיתה עבה, שניתן לאחוז בה, הרי היא ראויה לנקות בה את הנר, או למתוח בה בגדים, כלומר לתלות בהם בגדים, או לתלות בהן חוט, שעליו תולים בגדים, ולכן היא מקבלת טומאה.**

וכשלא היו השיניים ראויות לתשמישים אלו כמות שניטלו, אינן מקבלות טומאה, עד שיתקן אותן להיות ראויות לכך.

וקבלה בידינו שאין הלכה כמשנה זו, כי אינה שנויה בסתם, שסיום המשנה הוא, "זו דברי רבי שמעון", ודעת יחיד הוא בדינים אלו.

מסקנת הסוגיה בעניין המתנה בין בעל ראשון לבעל שני

שלח רבי חייא בר אבין, מתארסת האשה לבעל שני בתוך שלושה חודשים ליציאתה מבעל ראשון, [כדעת רבי יהודה ורבי יוסי], והוסיף רבי חייא ואמר, שכן

² בפרק בתרא דתענית [בירושלמי] מוקי בבנין ונטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים. וי"מ דמשא ומתן נמי איירי בשל שמחה, כגון צרכי חופה. ואין נראה, דלא אסר אלא סעודה עצמה. ונראה דריבוי משא ומתן קא אסר, שימעטו יותר מבשאר ימים. [תוס'].
³ לשון אחר והוא עיקר, בגווייתא וברייתא, שתי שורות שיניים יש למסרק של צמר, חיצונות ופנימיות, החיצונות עיקר המלאכה תלויה בהן, ופנימיות לקלוט הצמר שלא יפול, והלכך בחיצונות צריך שלוש במקום אחד, והפנימיות דיון בשתיים. [רש"י].

ללמוד בקל וחומר, שבשלושים של אבילות גם כן מותר לארס, כי יש לחלק בין אבילות תשעה באב, שהיא אבילות ישנה ואבילות של רבים, לבין אבילות על מת, שהיא אבילות חדשה ואבילות של יחיד².

ב. כל הנשים ינשאו מיד ואין צריך הבחנה.

מתחילה כשהיו סבורים לדחות את הביאור הנ"ל, אמרו לבאר דברי רבי יוסי באופן אחר, והוא, שרבי יוסי בא לחלוק על רבי יהודה ועל רבי מאיר, ולהקל יותר מכולם, שלדעת רבי יוסי, לא אכפת לנו כלל אם תלד האשה בן, ולא נדע אם הוא בנו של ראשון או בנו של שני, ולכן אפילו היתה נשואה לראשון, מותרת להינשא לשני בלא הבחנת שלושה חודשים³ [אלא שאם יצאה מהראשון במיתתו ולא בגט, מאחר שהיא אבילה עליו, לא תינשא לאחר כל שלושים יום].

והקשו על הביאור הזה, כי לא מסתבר לומר שלדעת רבי יוסי אין צורך בהבחנה. אולם אין זו קושיה שמחמתה יש לדחות את הביאור הזה.

ג. נשואה לא תתארס. וארוסה שמת בעלה יש לה דיני אבילות.

שוב אמרו, שבדיני המתנה בין בעל ראשון לבעל שני, אכן יש חילוק בין דעת

בתוך שלושה לנישואי ראשון, אמרו שאף לא תתארס בתוך שלושה לאירוסי ראשון, שלעולם תמתין שלושה חודשים בין אישות לאישות. ולדעת רבי יהודה, לא חייבו להמתין שלושה חודשים אלא בין נישואין לנישואין, אבל אם לראשון היתה מאורסת, מותרת להיארס ולינשא לשני מיד, ואם לראשון היתה נשואה, מותרת להיארס לשני מיד. ובמשנתנו הביאו גם את דעת רבי יוסי בענין, ולהלן תתבאר דעתו בעזה"י.

א. אסורה להתארס כל שלושים של ימי אבילות.

מתחילה אמרו, שדעת רבי יוסי כדעת רבי יהודה, שבמקום שיש חשש שלא נדע של מי הוולד, כלומר בין נישואין לנישואין, צריכה המתנה שלושה חודשים, ובמקום שאין לחוש לכך, כגון בין אירוסיין לנישואין, או בין נישואין לאירוסיין, או בין אירוסיין לאירוסיין, אינה צריכה להמתין כלל.

אבל יש אופן, שבו, אף שאין צריכה להמתין מחמת הבחנת הוולד, צריכה להמתין חודש אחד מטעם אחר, והוא כשהיתה נשואה לבעל ראשון, ומת בעלה, שהיא אבילה עליו שלושים יום, ומחמת אבילותה אסורה להתארס לאיש אחר כל שלושים יום.

אולם הקשו על הדברים הללו, ואמרו, שיש ללמוד בקל וחומר, שמותר להתארס בתוך שלושים של ימי האבילות.

רב חסדא הקשה, לפי מה שהיו סבורים מתחילה, שבשבוע שחל בו תשעה באב אסורים לכבס ומותרים לארס, שכן הדברים קל וחומר אם בשבוע שחל בו תשעה באב אסורים לכבס בו מותרים לארס בו כל שכן שבשלושים של אבילות שמותרים לכבס⁴ מותרים גם לארס.

וכשדחו ואמרו שבשבוע שחל בו תשעה באב אסורים לארס ורק קודם אותו שבוע מותר לארס הקשה רבא קל וחומר באופן אחר אם קודם שבוע שחל בו תשעה באב שיש למעט בו במשא ומתן מותרים לארס, כל שכן שבשלושים של אבילות שמותרים במשא ומתן מותרים גם לארס.

ומחמת הקושיה הזו ניסו לבאר את דברי רבי יוסי באופנים אחרים [ב' וג'] שיתבארו בעזה"י להלן. וכולם נדחו כפי שיתבאר. ומסקנת הגמרא, שהדברים הנ"ל הם הביאור האמיתי בדברי רבי יוסי. ואת הקושיות הנ"ל תירצו.

מתחילה רצו לומר, שמה שנתבאר לעיל שמותר לארס קודם שבוע שחל בו תשעה באב, אינו כדברי הכל, אלא מחלוקת תנאים, ויש תנא שאוסר לארס, כמו ששנינו, מראש חדש ועד התענית, העם ממעטים מעסקיהן, מלישא ומליתן, מלבנות ולנטוע, ומליארס ומלישא, ודעת רבי יוסי כדעת התנא הזה, ואם כן, אין לך קל וחומר להתיר אירוסיין בימי אבילות.

אולם דחו תירוץ זה, כי אפשר שלא אסרו אלא סעודת אירוסיין, אבל אירוסיין ללא סעודה מותר, ואין מחלוקת בדבר זה.

רב אשי תירץ, שאף שקודם שבוע שחל בו תשעה באב מותר לארס, אין לך

² פירש בקונטרס, דאבילות דתשעה באב דהוי ישנה ודריבם קילא. וקשיא דאכתי תקשי קל וחומר כדמעיקרא. ומפרש רבינו תם שאני בין אבילות חדשה שאסרו לארס לפי שבחדשה יש להחמיר מבישנה, מה שאין כן באבילות ישנה, ובאבילות דריבם יש להחמיר טפי לענין משא ומתן מאבילות דיחיד, דמשא ומתן שהוא דבר של פרהסיא, אם יעסקו בפרקמטיא כל היום, יבאו ויאמרו שאין חוששין להתאבל על ירושלים, ולא דמי לאירוסיין שאין אלא שעה אחת. וכדאוקמינן בקודם דקודם, אבל בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסור לארס, דאי שרי אכתי איכא קל וחומר דכיבוס. ומיהו במגילת סתרים מתיר לארס אפילו בתשעה באב, שלא יקדמנו אחר ברחמים, והביא רביה מירושלמי, וצריך לומר, דאבילות דריבם יש להחמיר נמי בכיבוס, דכיבוס נמי דבר של פרהסיא, שלא יהו כולם עוסקים לכבס ולספר ולפית עצמם, ונראים שאין חוששין להתאבל כלל. [] ואם תאמר דהנא אסרינן לארס תוך שלשים, ובפרק בתרא דמועד קטן תני, כל שלשים יום לנישואין, משמע דליארס שרי. (א) ויש לומר דההיא כרבי יהודה דשרי. (ב) אי נמי נשואין נקט לאשמועינן דאפילו נשואין שרי מיד לאחר שלשים יום, אף על פי שבאשתו קתני דצריך להמתין שלושה רגלים. [] ונראה לרבינו תם, דאף על גב דאסרינן באביו ובאמו בית השמחה עד שנים עשר חדש, מכל מקום מותר לישא אחר שלשים, משום מצות פריה ורביה, דכל שלושים יום לנשואין סתמא קתני, אפילו באביו ובאמו, דלא מפליג אלא באשתו. ואף על גב דקיים פריה ורביה שרי, דהלכה כרבי יהושע דאמר בהבא על יבמתו ישא אשה בזקנותו, שטאמר "בבקר זרע את זרעך". ואם יש לו בנים קטנים או שאין לו בנים כלל, מותר לכנוס אפילו תוך שבעה, או לכל הפחות אחר שבעה ... דכנסה לאלתר ולא בא עליה ... אלא לאחר שלושים ... [ומעשה באחת משודכת, שמת אחיה לאחר הזמנת קרואים סמוך לחופה, והתיר לכנוסה תוך שלשים, משום פריה ורביה דבעל, מאחר שאם לא ישא את זו לא ישא אחרת, ושמא אפילו אם לא היתה משודכת היה מתיר, מאחר שחפץ בה יותר מאחרת ... והוא דאסר במתניתין לארס תוך שלשים, ולא מפליג אפילו רוצה לינשא למי שיש לו בנים קטנים או למי שאין לו בנים כלל, לפי שצריכה להמתין עדיין לינשא עד שלשה חודשים משום הבחנה]. ועוד אומר רבינו תם, דמי שאין לו בנים מותר לישא ולבעול תוך שלושים, דלא מקיימא מצות פריה ורביה אלא בבעילה, אבל תוך שבעת ימי אבילות אסור לכנוס ... או שמא משום פרנסת בנים שרי לכנוס אפילו תוך שבעה ... ולר"י נראה, באין לו בנים כלל, אסור אפילו לכנוס תוך שלשים, כיון דאינו יכול לבעול עד לאחר שלשים ... [] והר"ר יוסף אומר, דהא דאסרינן בית השמחה, היינו דוקא שמחה של רשות, דאמרינן במסכת שמחות, על כל המתים אסור לילך לבית השמחה עד שלשים יום, ועל אביו ועל אמו שנים עשר חדש, אלא אם כן היתה סעודה של מצוה, דאפשר דלא שרי בסעודה של מצוה אלא אחר שלשים, וקאי אביו ואמו, אך קצת משמע דשרי אפילו תוך שלשים. [תוס'].

³ ושלוש מחלוקות בדבר, דתנא קמא אסר אפילו ארוסות לארס, דגזרו ארוסת ראשון אטו נשואה, וגזרינן ארוסיין דאחרון אטו נשואין דאחרון. ורבי יהודה סבר הנשואות יתארסו, ולא גזר אירוסיין אטו נשואין, והארוסות ינשאו ולא גזר ארוסה אטו נשואה, אבל הבחנה מיהא אית ליה, ונשואה לא תנשא. ורבי יוסי אפילו הבחנה לית ליה. [רש"י].

⁴ דאבל אין אסור בתכבוסת אלא שבעה ימים, דכל שלשים יום לגיהוץ תנן בפרק ואלו מגלחין, אבל כיבוס לא, דהא תספורת גופה אי לאו דאתיא פרע פרע מנייר לא מיתסרא. [רש"י]. וגיהוץ ידן שרי ככיבוס, כדאמרינן בפרק קמא דכתובות, דגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם, ואין להאריך. [תוס'].

אבל אינו יכול לייבם את שתיהן, כפי שדרש רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מהפסוק, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו" (דברים כ"ה ט), בית אחד הוא בונה, ואין בונה שני בתים.

וכמו כן אינו יכול לחלוץ לשתיהן, כפי שדרש מר זוטרא בר טוביה מהפסוק, "בֵּית חָלוֹץ הַנֶּעֱלָ", בית אחד הוא חולץ, ואין חולץ שני בתים.

ואין לומר, שאחרי שמייבם את האחת, השנייה צריכה חליצה, כי מאחר שייבם את האחת, השנייה אינה עולה לייבום, כפי שנתבאר, וכבר נתבאר בדף מ"א, שהעולה לייבום עולה לחליצה, ושאינה עולה לייבום, אינה עולה לחליצה.²

וטעם נוסף שלא לעשות כן, שאם יעשו כן, יאמרו שכמו כן אחרי שהאחת חולצת יכול לייבם את השנייה, ובאמת היא נאסרת לו, כי נאמר בחליצה, "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", לומר שמאחר שהיתה חליצה, מעתה אסור לו לייבם.

מנין שיש מצוות יבום כשיש שתי יבמות

נתבאר שכשיש שתי יבמות אינו עושה מעשה אלא באחת ולכאורה היה מקום ללמוד מכאן שלא נאמרה מצוות יבום אלא כשיש יבמה אחת אבל כשיש יותר מאחת אין מצוות ייבום.

ומתחילה רצו לומר, שהראיה לכך שיש מצוות יבום גם כשיש שתי יבמות, שהרי הכתוב מלמד שצרת ערווה אסורה, כלומר כשהן שתיים ואחת ערווה גם הצרה אסורה, ואם כשיש שתי נשים אין מצוות יבום, הרי גם בלא שתהא האחת ערווה, שתייהן אסורות, כי אין מצוות יבום, ומכאן, שלולא שהיתה האחת ערווה, אף על פי שהן שתיים, יש מצוות יבום.

אולם דחו זאת ואמרו, שאפשר שאף שאין מצוות יבום אלא ביבמה אחת, הוצרך הכתוב לאסור צרת ערווה, כי היה מקום לומר, שזו שהיא ערווה כמי שאינה, ויש כאן יבמה אחת בלבד, ותהא צריכה להתייבם, ולכן הוצרכה תורה ללמד, שגם צרת ערווה אסורה.

ומסקנת הגמרא, שענין זה שיש מצוות יבום גם כשיש שתי יבמות, למד **מריבוי הכתוב, שנאמר מספר פעמים "יבמתו"**, ללמד, שגם כשהן כמה יבמות, הן זקוקות לייבום.

לא ישפוך מי בורו ואחרים צריכים להם

מי שמת בלא בנים, והניח שתי נשים, אחת כשרה לכהונה, ואחת פסולה, [כגון שהיתה גרושה מנישואין קודמים].

אם בא אחיו לייבם אחת מהן, ייבם את מי שירצה, כשרה או פסולה.

אבל אם בא האח לחלוץ לאחת מהן, יחלוץ לפסולה, שהיא כבר פסולה, ובחליצה זו אינה נפסלת יותר ממה שהיתה, אבל לא יחלוץ לכשרה, שבכך הוא פוסל אותה לכהונה, ולמה יפסול אותה מהכהנים, כשיכול לחלוץ לאחיה, ולא לפסול את זו לחינם.

ואמר רב יוסף, כאן במשנה זו, לימד אותנו רבי, שלא ישפוך אדם מי בורו,

² ואם תאמר והרי חרש וחרשת דאין עולים לחליצה, ועולים לייבום, כדאמר בפרק חרש. ויש לומר, דהתם בני חליצה ניהו, אלא דפומיהו הוא דכאיב להו. [תוס'].

רבי יוסי לדעת רבי יהודה, שאמנם לדעת שניהם, כשהיתה ארוסה לבעל ראשון, מאחר שאין לחוש שנתעברה ממנו, מותרת להינשא לשני מיד, אבל כשהיתה נשואה לבעל ראשון, רבי יהודה לבדו מתיר לה להתארס לשני מיד, ורבי יוסי אוסר, שבאופן הזה שיש לחוש שהיא מעוברת לראשון, אסר לה להתארס לשני, שמא גם תינשא לו.

והוסיף רבי יוסי ואמר, שכשהתירו לארוסה מהראשון להינשא לשני מיד, לא התירו אלא כשיצאה מהראשון בגט, אבל כשיצאה מהראשון במיתתו, מאחר שמת בעלה, אף על פי שהיה בעלה מהאירוסין בלבד, יש לה להתאבל עליו שלושים יום, ומחמת אבילותה אסורה להינשא לאיש אחר כל שלושים יום, שהנישואין יש בהם שמחה, והם אסורים בימי אבילותה.³

ודחו את הדברים הללו, כי מבואר בברייתא, שאלמנה מן האירוסין אין לה דיני אבילות, שכן שנה רבי חייא בר אמי, אשתו ארוסה, לא אונן ולא מיטמא לה, וכן היא לא אוננת ולא מיטמאה לו, [כלומר אינה מצווה להתעסק בו], מתה אינו יורשה, מת הוא גובה כתובתה [וכגון שכתב לה מן האירוסין].

דף מ"ד

אין מניחים אותו לייבם אלא כשהדבר טוב ונאה

בענין מצוות יבום נאמר, "וְיִקְרָא לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְיִדְבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא הִפְצַתִּי לְקַחְתָּהּ" (דברים כ"ה ח), ודרשו חכמים, שהזקנים עצמם מדברים עמו, ולא שלוחיהם, ומשיאים לו עצה הוגנת לו, שאם היה הילד והיא זקנה, הוא זקן והיא ילדה, אומרים לו, מה לך אצל ילדה, מה לך אצל זקנה, כלך אצל שכמותך, ואל תשים קטטה בביתך. והוא הדין אם יש לו אשה, והוא דחוק במזונות, ולא יוכל לפרנס שתי נשים כראוי, מיעצים לו שלא לכנוס את הייבמה.

כמה יבמות ראוי לכנוס

נתבאר, שמי שדחוק במזונות, וכבר יש לו אשה, אין לו לכנוס את היבמה. אכן אם הוא עשיר, ויכול לפרנס נשים הרבה, ומתו לו כמה אחים, יכול לכנוס אפילו כמה יבמות.

ומכל מקום, **עצה טובה לו, שלא יכנוס יותר מארבע נשים**, שכן עונת תלמידי חכמים מערב שבת לערב שבת, וכשיהיו לו ארבע נשים, תגיע לכל אחת מהן עונה אחת בחודש, אבל כשיהיו לו יותר מארבע נשים, לא תגיע עונה לכל אחת אפילו פעם בחודש, ואין הדבר ראוי.

הניח שתי נשים אחת מהן בלבד חולצת או מתייבמת

מי שהיה נשוי שתי נשים, ומת, נשותיו זקוקות לאחיו לייבום או חליצה, ומבואר במשנתנו, שביאתה או חליצתה של אחת מהן, פוטרת צרתה.

³ וליכא למימר ... דרבי יוסי איבול לחוד אתא לאשמועינן, דנשואין אסור כל שלושים יום, דהא בנשואין כולי עלמא מודו דשמחה היא, וינשאו דקאמר רבי יהודה אגרושה, דליכא איבול קאמר. [רש"י]. אף על גב דלפי המסקנא ליכא איבול בארוסה, מכל מקום למאי דסלקא דעתך השתא דאיכא איבול בארוסה, אין סברא לומר שלא יחוש רבי יהודה לענין נישואין. [תוס'].

ואחרים צריכים להם, אף על פי שהוא אינו צריך להם.

וולד מחזיר גרושתו

המגרש את אשתו, והלכה ונתקדשה לאיש אחר, מעתה אף אם נתגרשה מהשני, או נתאלמנה ממנו, לדברי הכל אסורה לראשון מהתורה ויש בדבר איסור לא תעשה, שנאמר, "לא יוכל בעלה הראשון אֲשֶׁר שָׁלְחָה לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיטֹת לוֹ לְאִשָּׁה" (דברים כ"ד ד). ואם עברו על האיסור הזה נחלקו חכמים בדין הוולד.

לדעת רבי עקיבא – וולד הבא אף מאיסור לא תעשה בלבד, ממזר הוא, ואם כן **הוולד הזה ממזר**.

ולדעת חכמים [=שמעון התימני] – וולד הבא מאיסור לא תעשה בלבד אינו ממזר, ואם כן **אין הוולד ממזר**.

וולד נושא חלוצתו

היבמה שחלצה לייבם לדברי הכל נאסרת לו באיסור לא תעשה, שנאמר בחליצה, "אֲשֶׁר לא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו", לומר שמאחר שחלץ שוב לא יבנה. ואם עברו על האיסור הזה נחלקו חכמים בדין הוולד.

לדעת רבי עקיבא – וולד הבא אף מאיסור לא תעשה בלבד, ממזר הוא, ואם כן **הוולד הזה ממזר**.

ולדעת חכמים – וולד הבא מאיסור לא תעשה בלבד אינו ממזר, ואם כן **אין הוולד ממזר**.

וולד קרובת גרושתו

כל קרובות אשתו, כגון אמה ואם אביה, ובתה ובת בתה ובת בנה, ואחותה, אסורות לו באיסור כרת, הן בשעה שאשתו תחתיו, והן לאחר גירושה. ואם עברו על האיסור הזה, והוליד בן מקרובות אשתו, הכל מודים שהוא ממזר, כי וולד הבא מאיסור לא תעשה שיש בו כרת, **ממזר הוא גם לדעת חכמים**.

וולד קרובת חלוצתו

מתחילה אמרו, **שלדברי הכל, מדין תורה החלוצה אינה נחשבת כגרושתו**, וחכמים הם שגזרו עליה שתחשב כגרושתו, ולפיכך **קרובותיה אינן אסורות לו אלא מדברי סופרים**, כפי שנתבאר בדף מ', ואם כן, **לדברי הכל, אם בא על קרובות חלוצתו, אין הוולד ממזר**.

ומסקנת הגמרא, שזו דעת חכמים, אבל יתכן שרבי עקיבא חולק, ואומר, **שמדין תורה החלוצה נחשבת כגרושתו**, שנאמר "בֵּית חֲלוּץ הַנְּעֻל" לומר שהחלוצה נקראת ביתו, [ואין ביתו אלא אשתו, כמו שנאמר בכהן גדול, "וְיִכָּפֵר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ" (ויקרא ט"ז ו), והכוונה לאשתו], ומאחר שהחשיבה תורה את החלוצה כאשתו, קרובותיה אסורות לו מהתורה, **ואם בא על קרובות חלוצתו, הוולד ממזר**.

וולד מחזיר גרושתו לכהונה

אמר רבי יוסף אמר רבי שמעון בר רבי, אף שלדעת חכמים [=שמעון התימני],

וולד מחזיר גרושתו אינו ממזר, כי אינה אסורה לו אלא באיסור לא תעשה בלבד, מודים הם שיש ללמוד בקל וחומר, שאם היה הוולד בת היא פגומה לכהונה^א.

שכן האלמנה אסורה לכהן גדול באיסור לא תעשה בלבד, והוא איסור לא תעשה קל, שאינו שווה בכל, שהרי אסורה רק לכהן גדול, ואף על פי כן **הבן הנוולד לה הוא חלל, וכל שכן למחזיר גרושתו, שהיא אסורה באיסור לא תעשה חמור, שהוא שווה בכל**, שהוולד יהא פגום לכהונה.

והקשו על דבריו שלוש קושיות, על שתיים מהן יש תשובה, ועל אחת אין תשובה, ולפיכך נדחו דבריו. והנני להביא את הקושיות מסדר הפוך מסידורן בגמרא, שבגמרא הובאו מהקשה אל הקל, והראשונה אין להשיב עליה, ואני אכתוב את הקשה אחרונה.

א. קושיה שלישית שהקשו על דברי רב יוסף מברייתא, בה שנינו, שנחלקו רבי עקיבא במחזיר גרושתו ובוולדה. שלדעת רבי עקיבא, מאחר שיש בה איסור לא תעשה, אין קידושין תופסים בה, ואינה צריכה ממנו גט, והיא פסולה, וגם וולדה פסול. **ולדעת חכמים**, מאחר שיש בה רק איסור לא תעשה, קידושין תופסים בה, וצריכה ממנו גט, והיא כשרה, וגם וולדה כשר.

והנה כשאמרו חכמים שהאשה כשרה, על כרחך הכוונה לכך שהיא כשרה אף לכהונה^ב, שהרי לקהל דין פשוט הוא שכשרה, שאין האשה נעשית ממזרת ונאסרת לקהל על ידי זנות, ומעתה כשם שהיא כשרה אף לכהונה, כך הוולד כשר גם לכהונה, שלא כדברי רב יוסף.

ותירצו קושיה זאת ואמרו, שאפשר שיש חילוק בין כשרות האם לכשרות הוולד, כשאמרו חכמים שהאם כשרה, הכשירוה אף לכהונה, וכשאמרו שהוולד כשר, הכשירוהו בקהל בלבד, לומר שאינו ממזר, אבל לכהונה הוא פסול.

וכן יש ללמוד מדברי רבי עקיבא הפוסל את האם ואת הוולד שעל כרחך אינו פוסל אותם בשווה את האם פוסל לכהונה בלבד ולא לקהל שאין האשה נעשית ממזרת בזנות ורק לכהונה היא נפסלת והוולד פסול לקהל שהוא נעשה ממזר.

[ונמצא שלדעת רבי עקיבא, האם פסולה לכהונה בלבד, והוולד פסול אף לקהל. ולדעת חכמים האם כשרה אף לכהונה, והוולד כשר לקהל בלבד].

ב. קושיה שניה הקשו מהכתוב, שנאמר **במחזיר גרושתו "כִּי תֹעֵבָה הוּא"**, והרי זה מיעוט, לומר היא תועבה ואין בניה תועבים, ומכאן שהוולד כשר אף לכהונה שלא כדברי רב יוסף.

ותירצו קושיה זו ואמרו, שאפשר שמיעוט זה אינו נדרש על הבנים, אלא על הצרה, לומר היא עצמה תועבה וכשמת אינה מתייבמת, אבל צרתה אינה תועבה, וכשמת, צרתה מתייבמת. **אבל בניה תועבים ופסולים לכהונה**.

לרבותא נקט מחזיר גרושתו טפי משאר חייבי לאוין, דאף על גב דכתיב היא תועבה, ואין בניה תועבין, א פגום מיהא הוי. [תוס']

^א היינו לתרומה, דלכהן אסירא, דגרושה היא. [תוס']. ועיי לקמן בדף ס"ט ברש"י ד"ה ואימא, שפירש, כשרה לכהונה, וכל שכן לתרומה. וילייע בדבר. ועיי בחידושי מהרש"א.

דף מ"ה

ודחו דברים אלו, כי מבואר בברייתא, שדין וולד עבד ונוכרי הבאים על בת ישראל נחלקו בו תנאים. לדעת תנא קמא, הוא ממזר. ולדעת רבי שמעון בן יהודה הסובר כחכמים, שאין ממזר אלא מחייבי כריתות, גם וולד עבד ונוכרי הבא על בת ישראל אינו ממזר, אף על פי שאין קידושין תופסים, כי מכל מקום אין כאן חייבי כריתות.

ואמר רב יוסף, שכשאמר רבה בר בר חנה שיש המודים שוולד עבד ונוכרי הבא על בת ישראל הוא ממזר, כוונתו לרבי, שאף שגם לדעת רבי, אין ממזר אלא מחייבי כריתות, ולא מחייבי לא תעשה בלבד, מודה הוא, שכשאין קידושין תופסים, יש ממזר גם מחייבי לא תעשה בלבד. וכך אמר רב דימי אמר רב יצחק בר אבודימי משום רבי, נוכרי ועבד הבא על בת ישראל הוולד ממזר.

ומעשה ברב אחא שר הבירה ורבי תנחום בנו של רבי חייא איש כפר עכו, שפדו שביות שבאו מארמון לטבריא [וי"ג לאנטוכי], והיתה ביניהם אחת שנתעברה מנוכרי, ובאו ושאלו את רבי אמי, מה יהא דין הוולד.

אמר להם רבי אמי, רבי יוחנן ורבי אלעזר ורבי חנינא אמרו נוכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר.

אמר רב יוסף, וכי גדולה היא למנות אנשים [=רבנותא למחשב גברי] והלא רב ושמואל בבבל, ורבי יהושע בן לוי ובר קפרא בארץ ישראל, ויש המחליפים זקני דרום תחת בר קפרא, כל אלו אמרו נוכרי ועבד הבא על בת ישראל הוולד כשר. אלא אם רצונך להורות שהוולד ממזר, לא תסמוך על ריבוי האומרים כן, אלא על חשיבות האומרים כן, ועליך לומר שכן היא דעת רבי, שנוכרי ועבד הבא על בת ישראל הוולד ממזר כפי שהעיד רב דימי, ולכן יש להורות כדבריו.

ורבי יהושע בן לוי חולק, ואומר, שאין הוולד ממזר, אבל הוא מקולקל לכהונה¹, שכל האמוראים המכשירים את הוולד לקהל, לומר שאינו ממזר, מודים הם שהוא פגום לכהונה מקל וחומר. שכן אלמנה לכהן גדול אין האיסור שווה בכל ואף על פי כן ולדה פגום לכהונה, כל שכן עבד ונוכרי הבא על בת ישראל, שהאיסור שווה בכל, שהוולד פגום לכהונה. ואין לדחות כמו לעיל שדין הוא שוולד אלמנה יתחלל כי היא עצמה מתחללת כי כמו כן גם זו שבא עליה נוכרי ועבד מתחללת [הן לכהן והן לתרומה כפי שיתבאר בסמוך].

ואף אביי הקשה על דברי רב יוסף, מדוע סמכת על דברי רב דימי, שאמר, שלדעת רבי, וולד נוכרי ועבד הבא על בת ישראל ממזר, יש לך לסמוך על דברי

¹ בה הויה. ומהני קראי נפקא לן בקדושין דלא תפסי קדושין בעובדת כוכבים, ועובד כוכבים נמי מצי למילף מייניהו, הלכך אין ביאתו ביאה לשם קדושין, ודמיה לחייבי כריתות. ובשאלות דרב אחאי מפיק מהא "ויהיא בעולת בעל", ורשינן בסנהדרין, בעולת בעל יש להם, נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם, וכל שכן דארוסה לית להו, וביאה לשם קדושין נמי לית להו, דאיתקוש הויות להדי. [רש"י].

² לאו בוולד זכר מיירי, דהא פשיטא בן העובדת כוכבים לאו כהן הוא, ואי משום דלא ישא כהנת, כיון דמותר בישראלית מותר נמי בכהנת, שאין קדושה בנשים, דאפילו כשרות מותרות לפסולים, דקיימא לן לא הוהוהו כשרות מלינשא לפסולים, אלא משום וולד נקיבה נקט, דאם תלד בת פסולה לכהונה. [רש"י].

א. וקושיה ראשונה הקשו, לדחות קל וחומר, שאמרו, אפשר שהסיבה שוולד אלמנה לכהן גדול נפסל לכהונה, כי במעשה הביאה האלמנה עצמה נפסלת לכהונה², ומתוך שהיא נפסלת גם וולדה נפסל, מה שאין כן וולד מחזיר גרושתו, שהגרושה עצמה אינה נפסלת בכך לכהונה, שהרי היא כבר פסולה³, וכמו כן הוולד לא יפסל לכהונה.

ומחמת הקושיה הזו נדחו דברי רב יוסף, וולד מחזיר גרושתו כשר לכהונה.

וולד חייבי כריתות

נתבאר לעיל, שהן לדעת רבי עקיבא, והן לדעת חכמים, וולד חייבי כריתות ממזר הוא. ובדף מ"ט יתבאר בעזה"י, שרבי יהושע חולק ואומר, שאין ממזר אלא מאיסורים שיש בהם מיתת בי"ד, אבל מאיסורי כרת בלבד אין הוולד ממזר.

ואמר רב יוסף אמר רבי שמעון בר רבי, שאף לדעת רבי יהושע האומר, שוולד חייבי כריתות אינו ממזר, יש ללמוד מקל וחומר, שלכל הפחות הוולד פגום לכהונה.

שכן האלמנה האסורה לכהן גדול, אף שהאיסור קל, שאינו שווה בכל, הוולד פסול לכהונה, וכל שכן לחייבי כריתות, שהוא איסור חמור השווה בכל, שהוולד פסול לכהונה.

ואין לדחות קל וחומר זה, בטענה, שוולד אלמנה דין הוא שיפסל לכהונה, שהרי גם האלמנה עצמה מתחללת, כי כמו כן חייבי כריתות, גם כן האשה עצמה מתחללת, שהיא נעשית זונה בביאת איסור⁴, וגם וולדה יתחלל⁵.

וולד עבד ונוכרי הבאים על בת ישראל

נתבאר שלדעת חכמים [=שמעון התימני], מאיסורי לא תעשה שאין בהם כרת, אין הוולד ממזר.

ומתחילה אמרו, שלדברי רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, מודים חכמים אלו, שדווקא כשקידושין תופסים, [אפילו לא קידש בפועל], אין הוולד ממזר באיסורי לא תעשה שאין בהם כרת, אבל כשאין קידושין תופסים, אף על פי שיש איסור לא תעשה בלבד, הוולד ממזר, ובכלל זה כשעבד או נוכרי באים על בת ישראל מאחר שאין קידושין תופסים הוולד ממזר⁶.

² שאם מת כהן גדול, אסורה אפילו לכהן הדיוט, שפסלה זה בביאתו, ועשאה חללה, דכתיב "לא יחלל זרעו", ולא כתיב ולא יחל, ומשמע שני חילולים, אחד לה ואחד לזרעו, והכי מפרש בקדושין, או אם בת כהן היא, פסלה מן התרומה, כדאמר במכילתין לקמן. [רש"י].

³ דאי למפסלה לכהן, לא מפסלה בהאי חזרה, דהא פסולה וקיימא משעת גירושין, ואי לתרומה, לא מתסרא בהכי, כדאמר בפרק אלמנה לכהן גדול. [רש"י].

⁴ משמע דלרבי יהושע אין קדושין תופסין בחייבי כריתות, דבתפיסת קדושין תלוי שם נזות ... והא דמשמע בסמוך דמזורות תלוי בתפיסת קדושין ... היינו לשמעון התימני ולרבי עקיבא ... אבל לרבי יהושע אף על גב דאין קדושין תופסין בחייבי כריתות, לא הוי ממזר ... [תוס'].]

⁵ אבל לעיל גבי מחזיר גרושתו ליכא לשנויי הכי, דאמר בפרק אלמנה לכהן גדול, ואימא נבעלה לפסול לה מחזיר גרושתו, ומשני זר אצלה מעיקרא בעינן. [רש"י].

⁶ סתם איסורי לא תעשה תופסים בהם קידושין, כדנפקא לן בפרק כיצד, מ"כי תהיין לאיש שתי נשים וגו'". ועבד ועובד כוכבים לאו בני קדושין נינהו, דכתיב, "שבו לכם פה עם החמור", עם הדומה לחמור, ועובד כוכבים נמי ליתיה בכלל קדושין, דכתיב בשבעת אומות, "לא תחתן בס'", לא יהא לך בהן חיתון. ובשאר אומות כתיב, "ואחר כן תבוא אליה ובעלתה", מכלל דמעיקרא לית

רבין, שאמר, שלדעת רבי נתן ורבי יהודה הנשיא, וולד נוכרי ועבד הבא על בת ישראל כשר.

ואף רב הורה בדין זה להיתר, שכשבא לפניו וולד של נוכרי מבת ישראל, ושאל אותו מה דינו, אמר לו שהוא כשר.

אמנם כשביקש אותו אדם מרב, שיתן לו את בתו לאשה, השיב לו רב, לא אתן לך. אמר לו שימי בר חייה לרב, אומרים בני האדם, גמלא במדי אקבא רקדא [=גמל גדול מרקד בתוך קב קטן בארבע רגליו, במלכות מדי, וגוזמא היא], הא קבא והא גמלא והא מדי ולא רקדא [=יבא וירקד לפנינו] כלומר, אתה שהתרת דבר חידוש, האמת דבריך, ותן לו בתך. השיב לו רב, גם אם היה כיהושע בן נון לא הייתי נותן לו בתי? [כלומר מה בכך שהוא כשר, אם אינו הגון לי לתת לו בתי, לא אתן לו]. חזר שימי בר חייה ואמר, זה אף שאינו הגון כיהושע בן נון, יש לך לתת לו בתך, כדי ללמד שהוא כשר, שאם לא תתן לו, הכל ידחו אותו. ולא הסכים רב. המשיך אותו אדם לעמוד לפני רב, ולבקש את בתו, נתן בו רב את עיניו, ומת [=ושכיב].

ואמרו עוד שאף רב מתנה היה מורה בדבר זה להיתר. וכמו כן רב יהודה ורבא היו מורים בדבר זה להיתר, שכשהיה בא לפניהם וולד נוכרי ועבד הבא על בת ישראל, שלא היו רוצים לתת לו בת ישראל לאשה, היו אומרים לו, לך למקום שלא יכירוך, ושא שם בת ישראל^א, הרי שלדעתם הדבר מותר. ועוד אמרו לו, שאם יכירוהו, ולא ירצו לתת לו בת ישראל, מכל מקום לא ישא ממזרת, כי כשר הוא, ואסור בממזרת, ולכן ישא אשה שהוא כמותו, כלומר וולד נוכרי ועבד הבא על בת ישראל, שבאמת שניהם כשרים, ומותרים זה בזה.

והנה אף שהיה מקום לחלק בדין זה בין נוכרי ועבד הבאים על בת ישראל פנויה, לבין נוכרי ועבד הבאים על בת ישראל שהיא אשת איש, דעת נהרדעי משמו של רבי יעקב, שאין לחלק כן.

לדעת האומרים, עבד ונוכרי הבא על בת ישראל הולד פסול, הולד פסול אף אם היתה פנויה.

ולדעת האומרים, עבד ונוכרי הבא על בת ישראל הולד כשר, הולד כשר אף אם היתה אשת איש.

ושניהם לא למדו זאת אלא מאשת אב, שענין ממזרות נסמך אצלה, שנאמר, "לא יקח איש אשת אביו ולא יגלה בנה אביו. לא יבא פצוע דבא וקרית שפכה בקהל ה'." לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה' (דברים כ"ג א-ג).

לדעת האומרים שהולד פסול, כך הוא הלימוד, כשם שאשת אב אין קידושין תופסים לו בה, והולד ממזר, כך עבד ונוכרי הבאים על בת ישראל, מאחר שאין קידושין תופסים להם בה, הולד ממזר.

ולדעת האומרים שהולד כשר, כך הוא הלימוד, כשם שאשת אב דווקא לו אין קידושין תופסים בה, אבל לאחרים תופסים, הולד ממזר, כך בשאר איסורי

... ואם תאמר והא בעי ראייה, כדאמר בפרק שני בכתובות, דמעלין מתרומה ליוחסין. ויש לומר דהתם^א להשיא בתו לכהן העובד על גבי המזבח, כמו שמוכיח שם רבינו תם. א"נ התם כרבי מאיר, אבל חכמים אומרים כל משפחות בחוקת כשרות הם עומדות, בפרק עשרה יוחסין. [תוס'].

כרת, שדווקא לו אין קידושין תופסים בה, אבל לאחרים תופסים, הולד ממזר, להוציא עבד ונוכרי הבאים על בת ישראל, שאין להם קידושין לא בה ולא באחרת, אין הולד ממזר.

ואמר רבינא, אמר לי רב גזא, נזדמן רבי יוסי בר אבין למקומנו, והיה מעשה בעבד שבא על בת ישראל פנויה, והכשיר את הולד, והיה מעשה בעבד הבא על בת ישראל אשת איש, ופסל את הולד. והרי זה שלא כדברי נהרדעי.

ורב ששת אמר, שלו אמר רב גזא דברים אחרים, והם, שלא רבי יוסי בר אבין הורה את ההלכה במעשים הללו, אלא רבי יוסי ברבי זבידא, ולא הורה לחלק בין פנויה לאשת איש, אלא בזו ובזו הכשיר את הולד. והרי זה כדברי נהרדעי.

ורב אחא בנו של רבא אמר לרבינא, שאמימר נזדמן למקומו, וגם כן הכשיר את הולד, בין כשהיתה בת ישראל פנויה, ובין כשהיתה אשת איש.

ומסקנת הסוגיה שכן ההלכה, נוכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, בין בפנויה בין באשת איש.

נוכרי ועבד הבא על בת ישראל פסולה

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון, מנין לנוכרי ועבד הבא על הכהנת ועל הלוייה ועל הישראלית שפסולה מאכילת תרומה^א וכל שכן מלהינשא לכהן. שנאמר, "ובת כהן פי תהינה אלקינה וגרושה וזרע אין לה ושבחה אל בית אביה כנעריה מלקח אביה תאכל וכל זר לא יאכל בו" (ויקרא כ"ב י"ג), מי שיש לו אלמנות וגירושין בה, כגון ישראל, אז כשמת בעלה, וזרע אין לה, ושבחה אל בית אביה, יצאו עובד כוכבים ועבד, שאין להם אלמנות וגירושין בה, ואם נבעלה להם נפסלה מהכהונה^ב.

וולד מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל

בני המקום הנקרא בי מיכסי שלחו לשאול מרבה, מה דין הולד, כשמי שחציו עבד וחציו בן חורין בא על בת ישראל, כגון שהיה העבד של שני שותפים, ואחד מהם שחרר את חלקו, וכך נעשה חציו עבד וחציו בן חורין.

השיב להם רבה, הלא אפילו אם היה כולו עבד, ובא על בת ישראל, הולד כשר, [שכן מסקנת הגמרא לעיל], ואם כן, כל שכן כשחציו עבד וחציו בן חורין, שיהיה הולד כשר.

ורב יוסף הקשה, הלא רב יהודה עצמו שאמר לעיל, וולד עבד הבא על בת ישראל כשר, הוא עצמו אמר שכשמי שחציו עבד וחציו בן חורין בא על בת ישראל, אין לוולד תקנה, כי הוא ממזר, ואסור בקהל.

ונאמרו שני אופנים להעמיד את דברי רב יהודה אלו.

^א כהנת נפסלת מתרומת אביה, ולויה וישראלית נפסלות שנישאו לכהן, וילדו לו בנים, וכשמותו בעליהן היו אוכלות בתרומה בשביל בניהם, ואם בא עליה עובד כוכבים ועבד פסלה מתרומה. [רש"י].

^ב ואם תאמר, והא רבי יוחנן אית ליה לעיל, דעובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, אם כן למה לי קרא, דהשתא ממזר הוי, מפסיל בביאתו מיבעיא. ויש לומר הא דידיה הוא דרביה. ועוד דאמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן כדאמרינן סוף פרק קמא. ושם פירשתי אמאי הוי ממזר מעובד כוכבים, כיון דביאת היתר היא מדאורייתא. [תוס'].

ומאחר שאמו של רב מרי בר רחל היתה מישראל, מינה אותו רבא' להיות גבאי ממונה על ישראל בבבל.

נוכרית שטבלה לשם אנתתא

עבדו של רבי חייה בר אמי רצה לבעול נוכרית אחת, ותחילה הטבילה טבילת נידות, כלומר להיטהר מנידותה.¹

ואמר רב יוסף, יכול אני להכשיר אותה ואת בתה הנולדת לה.

שכן מאחר שנוכרית אינה טובלת לנידותה, זו שטבלה לנידותה, הרי היא מראה שכוונתה להתגייר, וטבילה זו עצמה, אף שלא נתכוונה בה שתהא לשם גיור, אלא לשם טהרת נידותה, עולה לה גם לשם גיור, כסברת רב אסי להלן, שטבילת נידות מועילה לגיור, והרי היא גיורת.

ומעתה מאחר שהיא גיורת הבת הנולדת לה מאותו עבד כשרה היא כפי שנתבאר שעבד הבא על בת ישראל הוולד כשר.

טבילת נידה מועילה לגיור

היה אחד, שהיו הכל קוראים לו בר ארמייתא [=בן נוכרית], משום שהיה אמו גיורת שלא טבלה בשעת גירותה, וכל גר שלא טבל אינו גר.

אמר רב אסי, אף אם בשעת הגירות לא טבלה, הלא לאחר מכן טבלה פעמים הרבה, להיטהר מנידותה, ואותה טבילה עלתה לה לטבילת גירות, שהרי הטבילה הזו היא משום דת יהודית.²

ליה דעובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, אלא ודאי לא נשא ישראלי. [ו] ואם תאמר מכל מקום אמאי עבדא הוא, והלא מסתמא כשמלך הורדוס נתייאשו בעליו, ושמואל אית ליה, המפקיר עבדו יצא לחירות, ואין צריך גט שחרור. ויש לומר דשמא היו מצפים שתהא גאווה מושפלת. [ו] ואם תאמר דהכא משמע דגר שאין אמו מישראל אין כשר לדון, ובפרק אחד דיני ממונות תנו, הכל כשרים לדון, ופריך תנינא, [ומשני] חדא לאתויי גר, וחדא לאתויי ממזר, משמע דגר אף על פי שאין אמו מישראל אלא שנתגייר בעצמו דכשר לדון, דקרינן ליה בא מטיפה פסולה דקאמר התם אבל גר מטיפה פסולה לא. ויש לומר דהתם מייירי לדון גר חברו, כדאמר בפרק מצות חליצה, גר דן את חברו דבר תורה, ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל. [ו] ואם תאמר בפרק עשרה יוחסין אמרינן, מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים, למימרא דלא מוקמינן פסולים, ורמינהו הכל כשרים לדון ... ואמר רב יהודה לאתויי ממזר, ומאי קושיא, דהתם היינו לדון את חברו. ויש לומר דממזר כיון דאביו ואמו מישראל, מקרב אחיך קרינן ביה ... [תוס'].

³ רבא גרסינן ולא רב, דרב מרי בריה דאיסור גיורא הוה, שהיה בימי רבא כדמוכח בפרק מי שמת. [תוס'].

¹ כן פירש רש"י שהטבילה להיטהר מנידותה. ותוס' כתבו שהיה רוצה לייחדה לו, והיה מטבילה דרך כל בנות ישראל שטובלות משנתבעות לנישא, וטועה היה, דבעבד לא גזרו נשג"ז כדאמרינן בנדה. [תוס']. ולשני הפירושים הללו הסוגיה מתבארת בשווה כמו שכתוב בפנים. והוסיף רש"י לשון אחר, "אטבלא לשם אנתתא", לשם אישות. וטבילת גירות הוה, אלא שאינה טבילה, דאמר בכיכד, אחד איש שנתגייר לשום אשה, ואחד אשה שנתגיירה לשום איש, אינן גרים. ואמר יכילמא לאכשורי בה על ידי טבילת אחרות שטבלה אחר כך לנדותה. כך שמעתי. וקשיא לי, חדא דקבעינן הלכתא התם הלכה כולן גרים. ואפילו למשנה ראשונה נמי, אי קמייתא לא סלקא לה, בתרא נמי לא סלקא לה, דלאו לשם שמים נתגיירה. ולשון ראשון עיקר. ונראה בעיני. [רש"י].

² תימה דאמר לקמן, דגר צריך שלשה, דמשפט כתיב ביה. ואפילו למאן דאמר בריש סנהדרין, דבר תורה חד נמי כשר, מכל מקום אין דרך נשים להביא איש עמהן בשעת טבילה, ואשה אינה ראויה לדון, כדתנן, כל הכשר לדון כשר להעיד, ובהדיא איתא בירושלמי דיומא, מעתה שאין אשה מעידה אינה דנה, ודבורה לא היתה דנה אלא מלמדת להן שידונו, אי נמי על פי הדיבור שאני. ויש לומר האי דבעינן שלשה היינו לקבלת המצות, אבל לא לטבילה. ואף על גב דאמרינן לקמן דשני תלמידי חכמים עומדים מבחוץ, היינו לכתחלה, דעדיף טפי. ויש מפרשים דכיון דידוע לכל שטבלה, כאילו עומדים שם דמי. [ו] ומיהו קשיא דטבילת נדה בלילה, ולקמן אמר אין מטבילין גר

א. כשקידש בת ישראל. כלומר, מתחילה אמרו, שדברי רב יהודה, הפוסל את הוולד של חציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל, אמורים, כשאותו חציו עבד וחציו בן חורין קידש בת ישראל, שמאחר שקידש אותה, נתקדשה לצד חירות שבו, ובכך נעשית אשת איש, ומעתה כשבא עליה, נמצא צד עבדות שלו בא על אשת איש, ולכן הוולד ממזר.

ולפי הביאור הזה, כשהכשיר רב יהודה וולד עבד ונוכרי הבא על בת ישראל, לא הכשיר את הוולד אלא כשהיתה פנויה, אבל אם היתה אשת איש, הוולד ממזר. שהדברים קל וחומר, ומה ישראל, שהוא מותר בה כשהיא פנויה, אם בא עליה כשהיא אשת איש, הוולד ממזר, עבד ונוכרי שאסורים בה כשהיא פנויה, כל שכן שאם היא אשת איש, הוולד ממזר.

ודחו דברים אלו, שהרי נהרדעי אמרו משמו של רבי יעקב, שלדעת האומרים עבד ונוכרי הבא על בת ישראל הוולד פסול, הוולד פסול אף אם היתה פנויה. ולדעת האומרים, עבד ונוכרי הבא על בת ישראל הוולד כשר, הוולד כשר אף אם היתה אשת איש.

ב. כשבא על אשת איש. כלומר מסקנת הסוגיה, שדברי רב יהודה, הפוסל את הוולד של חציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל, אמורים, כשאותו חציו עבד וחציו בן חורין בא על אשת איש, ולא משום צד עבדות שלו הוולד ממזר, שהרי לדעת האומרים עבד הבא על בת ישראל הוולד כשר, הוא כשר גם אם היתה אשת איש, והסיבה שהוולד ממזר, משום צד חירות שבו, שמשום צד חירות שבו הוא כשאר ישראל, הבא על אשת איש, ולכן הוולד ממזר.

רב מרי בר רחל

רחל בתו של שמואל נשבית, ובא עליה נוכרי, ונולד לה ממנו רב מרי, ונמצא רב מרי זה וולד נוכרי הבא על בת ישראל.

מנוי גרים על ישראל

בענין המלכת המלך על ישראל נאמר, "שום תִּשִׁים עֲלֶיךָ מִלֶּךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בוּ מִקִּרְבֵּי אֲחִיךָ תִּשִׁים עֲלֶיךָ מִלֶּךְ לֹא תִּבְחַל לְתֵת עֲלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִיךָ הוּא" (דברים י"ז ט"ו), ולמדו חכמים מהריבוי "שום תִּשִׁים", שלא רק המלך יהיה מקרב אחיך, אלא אף כל משימות ומינויים שאתה משים וממנה על ישראל, לא יהיו אלא מקרב אחיך, אבל גרים אין משימים אותם על ישראל.

ומבואר שדווקא מי שהוא גר ממש, או שהוא בני גרים בלא צד ישראל בדורותיו, אין ממנים אותו על ישראל, אבל אם היתה אפילו אמו בלבד מישראל, ממנים אותו.³

¹ והא דמשמע בפרק קמא דקדושין, דהתקדשי לחציי לא אמר כלום, אי לאו משום דאי בעינן למינסב אחריתי נסיבנא קאמר, היינו משום דשיר בקנינו כדאמר בהשולח, והכא לא שיר. [תוס'].

² מנאן קשה לפירוש הקונטרס, דפירש באלו נאמרין, גבי אגריפס המלך, שאמרו לו אחינו אתה, וקאמר בגמרא דבאותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה, שהחניפו לאגריפס, ופירש בקונטרס, שקראוהו אחינו, לפי שהיתה אמו מישראל. ולפירושו, אמאי נענשו, הא אמרינן הכא כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה. ואף על גב דתניא בתוספתא דאין מעמידין מלך אלא מן המשיאים לכהונה, מכל מקום תימה הוא לומר דמשום איסורא דרבנן נתחייבו כלייה. ואומר רבינו שמואל, דהורדוס לא נשא בת ישראל, שעשה תשובה כדאמרינן בפרק קמא דבבא בתרא, ולכן נענשו. ואף על פי שהיה עבד קראוהו אחינו, לפי שהיה אחיהם במצות. ואתי שפיר הא דאמר שמואל בפרק עשרה יוחסין, כל דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, ושמואל גופיה אית

טבילת קרי מועילה לגיור

היה אחד, שהיו הכל קוראים לו בר ארמאה [=בן נוכרי], משום שהיה אביו גר
שלא טבל בשעת גירותו, וכל גר שלא טבל אינו גר.

אמר רבי יהושע בן לוי, אף אם בשעת הגירות לא טבל, הלא לאחר מכן טבל
פעמים הרבה, להיטהר מקריו, ואותה טבילה עלתה לו לטבילת גירות, שהרי
הטבילה הזו היא משום דת יהודית.

דף מ"ו

הקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שעבוד

אמר רבא, הקדש חמץ ושחרור, מפקיעים מידי שעבוד.

א. הקדש – עשה שורו אפותיקי לחובו, כלומר ייחד שורו לגביית חוב שחייב
לחבירו, ואמר לו מכאן תגבה חובך, ובכך נשתעבד השור לתשלום החוב,
ולאחר מכן הקדיש את השור קדושת הגוף להקריבו למזבח, הקדש זה מפקיע
את השור משעבודו.

ב. חמץ – עשה חמצו שברשותו, אפותיקי לנוכרי לחובו, כלומר ייחד חמצו
לגביית חוב שחייב לנוכרי, ואמר לנוכרי, מכאן תגבה חובך, ובכך נשתעבד
החמץ לתשלום החוב, ולאחר מכן הגיע שעה ששית של ערב פסח, מאחר
שהחמץ ברשות ישראל ועדיין לא זכה בו הנוכרי ממש אלא השתעבד לו בלבד,
איסור חמץ המוטל על ישראל מפקיע השעבוד והישראל חייב לבער את החמץ.

ג. שחרור – עשה עבדו אפותיקי לחובו, כלומר ייחד עבדו לגביית חוב שחייב
לחבירו, ואמר לו מכאן תגבה חובך, ובכך נשתעבד העבד לתשלום החוב,
ולאחר מכן שחרר הבעלים הראשון את העבד, שחרור זה מפקיע את השעבוד
של העבד והרי זה יוצא לחירות, ואין למלווה זכות בו.

קניית עבד מנוכרי

כשישראל קונה עבד, הוא **מטבילו לשם עבדות**, שכן מאחר שהוא נעשה עבד
של ישראל, הוא מתחייב במצוות כאשה, וצריך לטבול עם קבלת מצוות.

ואמר רב חמא בר גוריא אמר רב, **שאם קדם העבד, וטבל עצמו לשם בן חורין**,
ולא לשם עבדות, **קנה העבד עצמו להיות גר בן חורין**.

וחסיבה לכך, כי העבד הזה, כשהיה ביד הנוכרי, לא היה קנוי לבעליו הנוכרי
קנין הגוף, שאין נוכרי קונה נוכרי קנין הגוף, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך,
ולא היה לבעלים הנוכרי בו אלא קנין פירות בלבד, כלומר שהיה משועבד לו
לעבדו.

וכשבעלים הנוכרי מקנה את העבד לישראל, אינו מקנה לישראל אלא מה שיש
לו, כלומר את השעבוד, אבל את גוף העבד, הישראל קונה מעצמו, על ידי
החזקתו בעבד.

ולפיכך, אם הקדים העבד לטבול לשם גירות, קודם שהחזיק בו הישראל
לקנות את גופו, קנה העבד את עצמו, ומאחר שנעשה בן חורין, שחרור זה

בלילה. אבל אי לאו כתיב משפט אלא אקבלת מצוה, אתי שפיר, והא דאין מטבילין, היינו
לכתחלה מדרבנן. [תוס']

שנשתחרר, הפקיע ממנו גם שעבודו לעבודה, והרי הוא בן חורין לכל דבר.

נוכרי המתגייר עם עבדיו

נתבאר שעבד הבא מרשות נוכרי לרשות ישראל צריך טבילה, ואם קדם וטבל
לשם בן חורין יצא לחירות.

ומהטעם הזה, נוכרי שהיו לו עבדים, ובא להתגייר, צריך להטביל את העבדים
שלו לשם עבדות, שהרי מאחר שהוא מתגייר, עבדיו באים מרשות נוכרי
לרשות ישראל.

**וכשהוא טובל תחילה, והם אחריו, אם טבלו בסתם, טבילתם לשם עבדות,
ואם פירשו שטובלים לשם בן חורין, יצאו לחירות, כמבואר לעיל.**

**אבל כשהם טובלים תחילה קודם לבעלים, אפילו לא פירשו שהם טובלים
לשם חירות, יוצאים הם לחירות,** שהרי בשעת טבילתם, הבעלים עודו נוכרי,
ואינם יכולים להיות קנויים לו, והרי הם כעבד של ישראל שאין לו בעלים,
שהוא יוצא לחירות.

וכן היה מעשה בבלוריא הגיורת שקדמו עבדיה וטבלו לפניו ובא מעשה לפני
חכמים ואמרו קנו עצמם בני חורין.

בעלות של עבד נוכרי

נתבאר, שנוכרי אינו קונה את גוף הנוכרי להיות לו עבד, אלא שהוא משועבד
לו למעשה ידיו, וישראל קונה את גוף הנוכרי להיות לו לעבד.

ומבואר, שענין זה למד מסתירת הכתובים. שכן מצד אחד נאמר, "וְגַם מִבְּנֵי
הַתּוֹשְׁבִים הַגֵּרִים עִמָּכֶם מִהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחַת אִשְׁרָאֵל עִמָּכֶם אִשְׁרָאֵל הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ
לְכֶם לְאֶחָזָה" (ויקרא כ"ה מ"ה), ודרשו מהכתוב הזה, אתם קונים מהם, ולא הם
קונים מכם, ולא הם קונים זה מזה.

וכתוב שני אומר, "וְכִי תִשְׁיַג דָּבָר וְתוֹשֵׁב עִמָּךְ וּמִן אֶחָיֶךָ עָמְדוּ וְנִמְכַר לְגֵר תוֹשֵׁב
עִמָּךְ אוּ לְעֶקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר" (ויקרא כ"ה מ"א), ואמרו שמשפחת גר היינו נוכרי, הרי
שישראל נמכר לנוכרי.

ויישוב הכתובים הוא, שהכתוב הראשון מדבר בקנין הגוף, וקנין הגוף **בעבד**,
רק אתם קונים מהם, ולא הם מכם, ולא הם זה מזה. אבל קנין פירות, להיות
משועבד לעבודה, גם הם קונים מכם, וקונים זה מזה.

הקונה נוכרי בן חורין לעבד

לעיל נתבאר שישראל הקונה עבד של נוכרי אם מקדים וטובל לשם בן חורין
יצא לחירות.

ואמר רב אויא, שכן הדין כשקונה עבד מבעליו הנוכרי, שאינו נכנס לרשות
ישראל עד אחר הטבילה, אבל **נוכרי שבא ומכר עצמו לישראל, מיד קנה**
ישראל את גופו, ומעתה על כרחו טבילתו לשם עבדות, ולא לשם בן חורין.

ורב אחא הקשה על דבריו, מנין לחלק כן, הלא אפשר שאינו נכנס לרשות
ישראל עד אחר הטבילה, ואם מקדים וטובל לשם בן חורין, יצא לחירות.

אופן טבילת עבדים שלא ישתחררו

נתבאר שהקונה עבד מנוכרי צריך להטבילו לשם עבדות של ישראל שהוא

הבא על בת ישראל הוולד ממזר.

מתחייב במצוות כאשה ואם קדם טבל לשם בן חורין נעשה גר גמור ויוצא לחירות.

ב. דבר נוסף שראה רבי חייא בר אבא, יין של ישראל שנוכרים מוזגים וישראל שותים. ומחמת הדבר הזה אמר לו רבי יוחנן, להכריז על יינם שהוא יין נסך, ואף על פי שהנוכרים לא היו נוגעים ביין עצמו, אלא מוזגים אותו בלבד, אסר להם את היין כאילו נגעו בו, משום שהוא נמזג מכווס, ויש לעשות הרחקה לדבר, כמו שאומרים לנוזר, שילך סביב הכרם, ולא יקרב אליו, שמא יכשל באיסור עצמו.

ואמר שמואל, שהאופן שבו יטבילו אותו, ולא יוכל לטבול לשם בן חורין, הוא, שיתקפו אותו במים, כלומר בעודו במים יתנו עליו עול מלאכה, וכך נראית טבילתו לשם עבדות, ואפילו יאמר הוא לשם בן חורין, לא קנה עצמו, ואין ממשות בדבריו.

ג. דבר נוסף שראה רבי חייא בר אבא, שהיו נוכרים שולקים [=בישול מרובה] תורמוסים, וישראל אוכלים. ואמר לו רבי יוחנן, מאחר שאינם בני תורה, יש להכריז עליהם שהם אסורים משול בישולי נוכרים. וזה כדעת רבי יוחנן, האומר, שכל מאכל שאינו עולה על שלחן מלכים אין בו משום בישולי נוכרים, ולכן מעיקר הדין מותר לאכול את התורמוסים הללו, שבישלו הנוכרים, ורק משום שבני גבלא אינם בני תורה, החמיר עליהם. אמנם יש אומרים, שרק כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי נוכרים², אבל כל המוכשר לאכילה על ידי בישול, אף אם איננו עולה על שלחן מלכים, יש בו משום בישולי נוכרים, ולדעתם, מעיקר הדין התורמוסים הללו שבישולם נוכרים, אסורים.

וכן עשו עם מנימין עבדו של רב אשי, שרצה רב אשי להטבילו לשם עבדות, ומסרו לרבינא ורב אחא בנו של רבא, ואמר להם, ראו, אם יקדים ויאמר לשם בן חורין, אתבע מכם את הפסדי.

נתנו לו חבל בצוארו, והיה באותו החבל עניבה, שהיו יכולים להרפות הקשר ולצמצמו, והכניסו את העבד למים, והרפו את הקשר, כדי שיכנסו המים בין החבל לגופו, ולא יהא חציצה, ושוב צמצמו את החבל, שלא יאמר, בן חורין אני טובל.

וכשהרים ראשו מהמים, הניחו על ראשו כלי מלא טיט, ואמרו לו, לך והבא לבית רבך.

אלו שאינם נותנים כרגא משתעבדים לאלו הנותנים בעבורם

הכל היו חייבים לתת לגבאי המלך כסף וגולגולת הנקרא כרגא, ואותם שלא היו נותנים, היו תופסים אותם גבאי המלך, וביתו של פפא בר אבא היו עשירים, והיו פורעים המס למלך בשביל אותם שלא נתנו, וקונים אותם מהגבאים לעבדים.

ורב פפא נסתפק באותם עבדים שהיו נוכרים, האם כשקנאום בני ביתו של פפא בר אבא מגבאי המלך, קנאום קנין הגוף, להיות להם עבדים גמורים, וכשמוציאים אותם צריכים שטר שחרור³.

והשיב לו רבא, אם שכבתי [כלומר שכבר היתה נפטרת], לא הייתי אומר לכם דין זה, כך אמר רב ששת, חותם עבדות של אלו מונח באוצר המלך, כלומר הכל נחשבים עבדי המלך עד שיתנו לו מס גלגולת, וחוק המלכות הוא, שאותם שאינם נותנים, נקנים לאלו הנותנים בעבורם, והרי הם עבדים גמורים להם, ולפיכך, בני ביתו של פפא בר אבא זכו בהם כעבדים לכל דבר, ואם באים להתגייר, ולשאת בת ישראל, צריכים גט שחרור.

דברים שראה רבי חייא בגבלא והכרזות רבי יוחנן עליהם

רבי חייא בר אבא נזדמן למקום הנקרא גבלא וראה שם שלושה דברים שלא היו כהוגן ולא אמר להם דבר וכשבא לפני רבי יוחנן אמר לו להכריז שלוש הכרזות מחמת שלושת הדברים הללו. ואלו הדברים שראה וההכרזות שאמר רבי יוחנן להכריז על כך.

א. דבר אחד שראה רבי חייא בר אבא, שהיו בנות ישראל שנתעברו מגרים שמו ולא טבלו. ומחמת הדבר הזה, אמר לו רבי יוחנן, להכריז על בניהם שהם ממזרים. והסיבה לכך כי לדעת רבי יוחנן, לעולם אין הנוכרי נעשה גר, עד שימול ויטבול, ואם כן נתעברו בנות ישראל הללו מנוכרים. ולדעתו, נוכרי

פסח נקנה ממעות חולין ולא ממעות מעשר שני
רבי אליעזר אומר, פסח דורות נקנה ממעות חולין בלבד, ולא ממעות מעשר שני, והדבר למד בגזרה שווה⁴, שכן פסח דורות נקרא "פסח", וכמו כן פסח שקרב במצרים נקרא "פסח", ומעתה, כשם שפסח שקרב במצרים, נקנה ממעות חולין ולא ממעות מעשר שני, [שבאותו זמן עדיין לא היה מעשר שני], כך פסח הקרב לדורות, נקנה ממעות חולין, ולא ממעות מעשר שני.

אמר לו רבי עקיבא, וכי דנים אפשר משאי אפשר, הלא הסיבה שפסח מצרים לא קרב ממעות מעשר שני, כי לא היה אפשר, שעדיין לא היה מעשר שני בעולם, ומנין לך שכן הדין כשיש מעות מעשר שני בעולם, ואפשר לקנות בהם⁵. השיב לו רבי אליעזר, אף על פי שאי אפשר, ראייה גדולה היא ונלמד ממנה. ומכאן שלדעת רבי אליעזר דנים אפשר משאי אפשר.

טבילה ומילה של גירות

הנוכרי הבא להתגייר, להיכנס לברית, ולקבל עליו עול תורה ומצוות כישראל,

² אומר רבינו תם דכולהו מודו דכשנאכל כמות שהוא חי דאין בו משום בישולי עובדי כוכבים, דאמר באין מעמידין, דאיכא בינייהו דגים קטנים ארוי ודיסא, היינו דברים שאין עולים על שלחן מלכים ואין נאכלים כמות שהן חיין, ולא נקט כמה דברים הנאכלים כשהן חיין ועולים על שלחן מלכים, כמו פירות וגבינה וכיוצא בהן. והא דאסר רבי יוחנן התם ביצה אף על גב דראוי לגומעה חיה, אין זו אכילה חשובה, דהכי נמי בשר מליח מותר לטלטלו בשבת, דחזי לאכילה, ואפילו הכי יש בו משום בישולי עובדי כוכבים. [תוס']

³ כן נראה לכאורה מלשון הגמרא. אולם התוסי' המובאים בהערה הבאה כתבו, שאין זו גזרה שווה, ולא בנין אב, אלא היקש.

⁴ תימה, לרבי עקיבא מנלן דאין משלישן במכות, דפרק קמא דמכות ילפינן לה ממיטה, והיינו אי אפשר. ואין לומר דהתם דגזירה שוה היא מודה רבי עקיבא דדנין משאי אפשר, משום דאין גזרה שווה למחצה, אבל הכא בנין אב הוא, דהא הכא נמי היקישא הוא, כדמסיק בסוף התודה, דדריש רבי אליעזר מ"יעבדת", שיהו כל העבודות שוות זה כזה, ולא קיבל רבי עקיבא, אף על גב דאין היקש נמי למחצה. [תוס']

⁵ מספקא ליה אי דינא דמלכותא דינא או לא, ואף על גב דלא קני גופיה, הכא קני. או דלמא הכא נמי לא קני, אלא למעשה דידי. ובנכריותן מיירי אם היו באין להתגייר. [תוס']

מילה לבד	טבילה לבד	מילה לבד	רבי אליעזר
גר	גר	גר	גר
גר	גר	אינו גר	רבי יהושע
גר	אינו גר	אינו גר	חכמים

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, לעולם אינו גר, עד שימול ויטבול, כדעת חכמים. והסיבה שהוצרך לפסוק בפירוש חכמים, ולא סמך על הכלל, יחיד ורבים הלכה כרבים, כי באמת החכמים הללו אינם רבים, שדעה זו היא דעת רבי יוסי לבדו, כפי שיתבאר בעזה"י להלן, ולכן הוצרך לפסוק כמותו בפירוש³.

היכן מבוואר שאבותינו טבלו כשנכנסו לברית

נתבאר לעיל, שלדעת רבי יהושע, כשנכנסו אבותינו לברית בהר סיני, מלבד מה שמלו עצמם, גם טבלו. ולהלן יתבאר בעזה"י, מהיכן הוא למד זאת.

ומתחילה רצו לומר, שהדבר למד בקל וחומר, שכן קודם מתן תורה נצטוו ישראל לכבס את בגדיהם, כמו שנאמר, "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְשֵׁתֶם הַיּוֹם וּמָחָר וְכַבְּסוּ שְׂמֹתֵיכֶם" (שמות י"ט). ומעתה הדברים קל וחומר, אם במקום שלא הצריכה תורה להטביל הבגדים, הצריכה טבילת הגוף, כגון בעל קרי, שהוא לבדו טעון טבילה, ובגדיו טהורים, ואינו צריך להטבילם, במקום שהצריכה תורה להטביל את הבגדים, כגון במתן תורה, כל שכן שהצריכה טבילת הגוף.

אולם דחו זאת, כי אמרו, שאפשר שכשצוותה תורה לכבס הבגדים במתן תורה, לא צוותה לטהרם בטבילה, אלא לנקותם בלבד שיהיו הגונים לקבל פני שכינה, ואין ללמוד מזה שהגוף טעון טבילת טהרה.

ומסקנת הסוגיה, שענין זה, שבני ישראל היו טעונים טבילה, למד ממה שהיו טעונים הזאה, כמו שנאמר, "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעָם" (הזאה הוא) וַיֹּאמֶר הַנֶּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (שמות כ"ד ח), שכן קבלה בדינו, שאין הזאה בלא טבילה⁷, ומכאן שטבלו עצמם⁸.

³ כתב בה"ג, דגר שנתגייר כשהוא מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית, וקטן שנולד כשהוא מהול, אין צריך להטיף. וטעמא, דקטן שלא היתה לו ערלה מעולם, אין צריך, אבל גר שהיתה לו ערלה, ומילתו אינה מילה, צריך להטיף דם ברית. ומיהו אם נכרת לו כל הגיד ובא להתגייר, אין דומה שמילתו מעכבתו מלהתגייר, ומודי רבי יוסי בההיא, דסגי בטבילה לחודה. ור"ח פסק במסכת שבת איפכא מה"ג, וכן משמע בפרק רבי אליעזר דמילה, דקאמר, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית, על מה נחלקו על גר שנתגייר כשהוא מהול. ונראה שעל זה סמכו ה"ג, דסברי להו כאמוראי דהתם, דאית להו דקטן אין צריך, ובגר סברי כרבי יוסי דשמעתין, דמשמע דהלכתא כוותיה, ובפרק הערל פליגי רבי אלעזר ברבי שמעון ורבנן, בגר שנתגייר כשהוא מהול, אם נמול ביום או אפילו בלילה, אבל כולו מודו דצריך הטפת דם ברית. [תוס']

⁷ מפרש רבינו תם בלא טבילה לפני הזאה, כדי לקבל הזאה... ואותה טבילה כשרה אף בלילה... ולענין טומאה יש עוד טבילה אחרת אחר הזאה שהיא כדי לטהר מטומאה... ואותה טבילה אינה כשרה אלא ביום... ויש מפרשים דהתם בטבילת אוזב איירי, אין טובלים אוזב אלא ביום... והשתא אתי שפיר הא דתנן טבילה קודם, להזאה והא דקאמר התם בגמרא לא מוזין אלא ביום דכתיב, והזה הטוהר על הטמא. [תוס']

⁸ ואין לתמוה, כיון דבעו הזאה, היאך מקבלים גרים בזמן הזה, דבפרק [ארבעה] מחוסרי כפרה נפקא לן מקרא דלא בעינן. [תוס']

נכנס לברית על ידי מילה או טבילה או שניהם, כפי שיתבאר בעזה"י.

בזמן מתן תורה, כשיצאו ישראל מכלל בני נח לקבל תורה ופני שכינה, נחשבו כגרים, ומה שמצינו אצלם שעשו לצורך גירות, מועיל לגרים של שאר דורות. ולהלן יתבאר בעזה"י אם טבילה לבדה מועילה או מילה לבדה מועילה או שאינו גר עד שימול ויטבול.

א. גר שטבל ולא מל

הנשים [=האמהות] שנכנסו לברית בזמן מתן תורה, לא מלו עצמן, שהרי אין מילה בנשים, והדבר היחידי שיכלו לעשות הוא הטבילה, ואם כן על כרחך הנשים נעשו גירות בטבילה בלבד.

ומכאן למד רבי יהושע, שכמו כן לדורות, בטבילה לבדה הגר נכנס לכלל ישראל, כמו הנשים שהיו בזמן מתן תורה, וכשם שהנשים נכנסו לברית בטבילה בלבד, כך גם האנשים נכנסו לברית בטבילה בלבד, ומכאן שגר שטבל אף על פי שעדיין לא מל הרי זה גר.

ומתחילה רצו לומר, שרבי אליעזר חולק בזה על רבי יהושע, ואומר שדווקא נשים נעשות גרות בטבילה לבד, כי אין בהן מילה, אבל אנשים שיש בהם מילה, אינם נעשים גרים בלא מילה, ואין דנים אנשים שאפשר בהם במילה, מנשים שאי אפשר בהם במילה.

אולם דחו זאת, שכן נתבאר, שגם לדעת רבי אליעזר, דנים אפשר משאי אפשר, ואם כן, יש ללמוד מהנשים שהיו בזמן מתן תורה, שכל גר שטבל, אף על פי שלא מל הרי זה גר.

ומכל מקום, זו דעת רבי יהושע ורבי אליעזר, אבל חכמים חולקים, ואומרים שאין דנים אפשר משאי אפשר⁹, ולדעתם, בטבילה לבד אין הגר נעשה גר.

ב. גר שמל ולא טבל

לדעת רבי אליעזר, האנשים [=אבותינו] שנכנסו לברית בזמן מתן תורה, מלו עצמם, אבל לא טבלו. ולפיכך, מהם יש ללמוד, שכמו כן לדורות, גר שמל ולא טבל הרי זה גר.

ולדעת רבי יהושע, האנשים שנכנסו לברית בזמן מתן תורה מלו עצמם וגם טבלו, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ואם כן יש לך ללמוד מהם שהמילה לבדה אינה מועילה, ורק עם הטבילה היא מועילה, ומתוך כך שמצינו בנשים שהטבילה בפני עצמה מועילה, יש לך ללמוד שגם באנשים העיקר היא הטבילה, וגר שמל ולא טבל אינו גר².

ודעת חכמים כדעת רבי יהושע לענין זה שהמילה לבדה אינה מועילה, אבל לדעתם גם הטבילה לבדה אינה מועילה, ולעולם אינו גר עד שימול ויטבול.

⁹ יל"ע אם טעמם הוא משום שאין דנים אפשר משאי אפשר, או שלדעתם באנשים היתה מילה וטבילה, כדעת רבי יהושע להלן, ואם כן יש לך ללמוד אנשים מאנשים, ולא אנשים מנשים.

² תימה דלקמן בריש הערל ממעט רבי עקיבא גר שמל ולא טבל מפסח, מדכתיב תושב ושכיר, והשתא כמאן סבר רבי עקיבא, אי כרבי יהושע, למה לי קרא, פשיטא דלא אכיל בפסח דעובד כוכבים גמור הוא, ואי כרבי אליעזר, כיון דגר מעליא הוא, אין סברא למעטו מפסח כדמשמע התם. ויש לומר דלעולם כרבי יהושע סבירא ליה, ולאו מטעמיה, דאיהו סבר דבאבות נמי טבילה הוא, ורבי עקיבא סבר מדמעטיה קרא בפסח, שמע מינה דאין גר עד שימול ויטבול. [תוס']

בא ואמר מלתי ולא טבלתי

בא לפנינו אדם כשהוא מהול, ואמר, נתגיירתי, ומלתי לשם גירות, אבל לא טבלתי.

הכל מודים, שמילה שמל כבר אינה כלום, שמא הוא מהאומות שמלים עצמם בגיותם, כערבים וגבעונים, ומכל מקום נחלקו חכמים בדינו.

לדעת רבי יהודה – אף על פי שאין מילתו כלום, לא אכפת לנו, כי אין צריך גם מילה וגם טבילה, ודי באחד מהם, ולפיכך מטבילים אותו, והרי הוא כישראל.

ולדעת רבי יוסי – לעולם אינו גר עד שימול ויטבול, ומאחר שאין לסמוך על המילה שלו, אין להטבילו עד שיטיפו ממנו תחילה דם ברית.

טבילת גר בשבת

גר שמל כדין קודם השבת, ועדיין לא טבל עד שנכנסה שבת, נחלקו בו החכמים הנ"ל אם מותר לו לטבול בשבת.

לדעת רבי יהודה – הואיל ובמילה לבדה די, וכבר נעשה על ידה כישראל גמור, מותר לו לטבול בשבת.

ולדעת רבי יוסי – מאחר שאינו גר עד שימול ויטבול, הטבילה היא גמר גירותו, ובה הוא נתקן, ולכן אסור להטבילו בשבת.^א

ואמרו, שהוצרכו להשמיענו מחלוקתם בשני הדינים הנ"ל, [א] מלתי ולא טבלתי (ב) והטבלתי (בשבת). כי אם היו מלמדים רק את המחלוקת הראשונה, לא היינו יודעים שלדעת רבי יהודה די באחד מהם, והיינו סבורים שלדעתו הטבילה היא העיקר ולכן מטבילים אותו אף על פי שמילתו אינה כלום. וכמו כן לא היינו יודעים שלדעת רבי יוסי צריך את שניהם, והיינו סבורים שהמילה היא העיקר, ולכן אין מטבילים אותו.

שלושה דיני גירות שלמדנו ממעשה שארע בבית רבי חייא בר רבי

ואמר רבה, מעשה היה בבית רבי חייא בנו של רבי, שבא לפניו גר בליה, ואמר לו, מלתי ולא טבלתי, והשיב לו רבי חייא בר רבי, המתן כאן עד למחר ונטבילך. ורב יוסף אמר שלא היה רבי חייא בר רבי לבדו במעשה זה אלא רבי אושעיא בר רבי היה עמו. ורב ספרא אמר שהיה עימהם גם רבי אושעיא בר חייא. ומהמעשה הזה למדנו שלושה דינים.

א. מתוך דברי רב ספרא, שאמר, שבאותו מעשה היו שלושה חכמים, למדנו שהגיוור צריך להיות בפני שלושה. אמנם אין ללמוד ממדברי רב ספרא, שהגיוור צריך להיות דווקא בפני שלושה מומחים, כאותם חכמים שהיו שם, כי אפשר שכך ארע, אבל לא בכוונה היו שם שלושה אלו.^ב ובעיקר הדבר שגר שלושה, כן אמר גם רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, גר צריך שלושה, שנאמר בו משפט "ותרך אחת וימשפט אֶתְּךָ הֲיֵה לְכֶם לְגֵר הָגֵר אֶתְּכֶם" (במדבר ט"ו ט"ז) ואין משפט פחות משלושה.^ג

^א ואף על גב דלענין טומאה שרי לטבול בשבת, משום דנראה כמיקר, שאני הכא דבעי שני תלמידי חכמים לעמוד שם בשעת טבילה להודיעו המצות כדאמרין לקמן ונראה כמתקן. [תוס'].

^ב אבל שלושה ודאי שמעינן, מודקפליג רב ספרא, ומוסיף עד דהוו תלתא. [רש"י]. ואם תאמר ודלמא דאיסקלעו. ויש לומר דמרב ספרא דייק, שהרי רבי חייא הזכירו לפי שהיה בעל מעשה וראש, ורב יוסף הזכיר רבי אושעיא חברו, אבל רב ספרא למה הזכיר רבי אושעיא ברבי חייא. [תוס'].

^ג הפסוק הנ"ל הביאו רש"י. ותוס' הביאו פסוק אחר, "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרוי".

ב. מתוך כך שהורה רבי חייא לגר להמתין עד שיטבול, למדנו שאינו גר עד שימול ויטבול.^א

ג. מתוך כך שהורה רבי חייא לגר להמתין עד למחר, למדנו שאין מטבילים גר בליה.^ב

דף מ"ז

בא ואמר גר אני

מי שבא ואמר, גר אני, אף על פי שאמר נתגיירתי בב"ד, אין מקבלים אותו, עד שיביא ראיה שכן הוא כדבריו, שנאמר "יְכִי יְגוֹר אֶתְּךָ גֵר בְּאַרְצְךָ לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ" (ויקרא י"ט ל"ה), במוחזק לך הכתוב מדבר, ואם אינו מביא ראיה, אינו גר, עד שישוב ויטיף דם ברית ויטבול.^א

אמנם, אם הביא עדים, שאמרו, שמענו שנתגייר בב"ד פלוני, אף על פי שאינם מעידים על הגירות עצמה, די בכך, והרי זה מוחזק לגר, שנאמר, "יְכִי יְגוֹר אֶתְּךָ גֵר בְּאַרְצְךָ לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ" (ויקרא י"ט ל"ה), לרבות עדות כזו.

לדעת רבי יהודה – מתוך כך שנאמר "בְּאַרְצְךָ", למדנו, שדווקא בארץ, הבא ואומר גר אני, צריך להביא ראיה, ובלא ראיה אינו נאמן, כי יש לחוש, שמא גבעוני מהול הוא, ומשום שבח ארץ ישראל הוא משקר, ומחזיק עצמו גר, אבל בחוצה לארץ, שאין לו סיבה לשקר, הוא נאמן גם בלא ראיה. אבל אין לומר שבחוצה לארץ אין מקבלים אותו כלל, שהרי נאמר, "גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ" (ויקרא כ"ה ל"ה), בכל מקום שהוא עמך, הדין שווה.

ולדעת חכמים – אין חילוק בדבר, ובין בארץ ובין בחוצה לארץ, בלא ראיה אינו נאמן לומר שנתגייר, שנאמר "גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ" (ויקרא כ"ה ל"ה), בכל מקום שהוא עמך הדין שווה. והכתוב "בְּאַרְצְךָ", לא בא ללמד שבארץ הדין שונה מחוצה לארץ, אלא אדרבה בא ללמד שהדין שווה, כי היה מקום לומר, שבארץ לא יקבלו גרים כלל, שמא אין כוונתם לשם גירות, אלא משום טובת הארץ, שהיא זבת חלב ודבש, ואף כשפסקה בה טובה זו, עדיין יש בה טובה במתנות עניים לקט שכחה ופאה ומעשר עני, ולכן הוצרך הכתוב ללמד שגם בארץ מקבלים גרים.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, הלכה כחכמים, בין בארץ בין בחוצה לארץ, הגר צריך להביא ראיה. ואף שכלל בידינו שיחיד ורבים הלכה כרבים הוצרך רבי יוחנן לפסוק חכמים בפירוש משום שטעמו של רבי יהודה

אי נמי "משפט אחד יהיה לכם ולגרי". ואפילו למאן דאמר בסנהדרין, דבר תורה חד נמי כשר, הכא לגזילות וחבלות דבעינן שלשה לכולי עלמא. ורבי יוחנן דהכא אית ליה בהדיא בירושלמי, דשנים שדנו אין דיניהם דין. ואם תאמר ואנן היכי מקבלין גרים, הא בעינן מומחין. ויש לומר דשליחותיהו עבדינן, כדמשמע נמי בשילהי המגרש, וכמו שחשו לנעילת דלת בפני לוויין, חשו נמי לנעילת דלת בפני גרים. [תוס'].

^א מהכא לא מצי לדקדק דלא תיטיג בטבילה לחודה, ולא בא לדקדק אלא דמילה בלא טבילה לא מהניא. [תוס'].

^ב דמשפט כתיב ביה. ואף על פי שכבר מל, חשיב ליה כתחילת דין. [תוס'].

^ג אומר רבינו תם, דדוקא בדידיעין דהוה עובד כוכבים מעיקרא, דאי לא הוה ידעינן, מהימן, מנו דאי בעי אמר ישראל אני, דמהימן ... [תוס'].

מסתבר^א.

אתה נאמן לפסול את בניך^ב.

אין גירות אלא בב"ד

נאמר "וְאֶצְנָה אֶת שְׁפִטֹתַי בְּעַת הַהוּא לְאֹמֶר שְׁמַע בֵּין אֲחִיכֶם וּשְׁפִטֹתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אֶחָיו וּבֵין גֵּר" (דברים א' ט"ז), ומתוך כך שנאמר "גֵּר" אצל "וּשְׁפִטֹתֶם", למד רבי יהודה, שהגירור הרי הוא כמשפט, ואם כן, גר שנתגייר בב"ד הרי זה גר, נתגייר בינו לבין עצמו אינו גר.

נאמנות האב על בניו

א. להודיע מי הבכור.

בענין מצוות הנחלת הבכור פי שנים נאמר "כִּי אֶת הַבְּכֹר בְּן הַשְּׁנֵי־אָהָה לְכִיר לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכָל אֲשֶׁר יִמְצָא לוֹ כִּי הוּא רְאשִׁית אֹנוּ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה" (דברים כ"א י"ז), וכוונת הכתוב היא, שהאב מכיר את בנו בכורו לאחרים, כלומר מורה להם מי הבכור, ונאמן על כך, ועל ידו יטול בן זה פי שנים, אף על פי שאין ראייה אחרת שהוא הבכור.

ב. להודיע שהוא פסול.

לדעת חכמים – לפסול את בנו אין האב נאמן.

ולדעת רבי יהודה – כשם שהאב נאמן להורות מי הוא בנו הבכור, כך הוא נאמן להורות על בניו שהם פסולים, כגון שהיה האב כהן, ואומר על בנו, זה בן גרושה או בן חלוצה, ופוסלו מכהונה כדן חלל^א. ומסקנת הגמרא, שלענין זה שנינו בברייתא, שגם לדעת רבי יהודה, יש חילוק בדין זה, בין בנו קטן לבין בנו גדול, אם היה בנו קטן, כלומר שלא היה לבנו בנים, הוא נאמן לפוסלו, אבל אם היה הבן גדול, כלומר שכבר היה לבן בנים, אין האב נאמן לפסול את בנו^ב.

נתגיירתי ביני לבין עצמי

נתבאר, שהמתגייר בינו לבין עצמו אינו גר. ומעשה באחד שבא לפני רבי יהודה, ואמר לו, נתגיירתי ביני לבין עצמי. ואם כן לפי דבריו אינו גר.

שאל אותו רבי יהודה, האם יש לך עדים, [שהגירות היתה בינך ובין עצמך בלא ב"ד]^א, והשיב לו, לאו. חזר רבי יהודה ושאל, האם יש לך בנים. והשיב לו, הן.

אמר לו רבי יהודה, נאמן אתה לפסול את עצמך, לומר שאין גרותך גירות, ואין

^א דהא עמך כל מקום שאתך משמע, ואפילו בארץ, ובארצכם למה לי, אלא לאו אראיה קאי, דבארץ צריך להביא ראיה, ולא בחוצה לארץ. [רש"י].

^ב [א] רבי אליהו מפרי"ש מפרש, דנפקא לן מדכת"ב, "בן השנואה יכיר", וכן משמע בירושלמי ... [ב] ולשון השי"ש לא משמע הכי, דקתני כשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור, משמע דמינה גמר. [ג] וי"מ דטעמא דרבי יהודה, דמשמע ליה קרא דנאמן אדם לומר זה בני בכור אפילו על תינוק בין הבנים, וכשאומר על הקטן שהוא בכור, אם כן הראשון ממזר, אלמא דנאמן לפוסלו, והכי נמי דנאמן לומר שהוא בן גרושה. [תוס'].

^ג ומלשון הברייתא משמע שבאופן הזה גם את בנו אינו נאמן לפסול. ולכאורה הטעם לכך, כי בזה הוא פוסל גם את בן בנו. וכן פירוש ר"י בסמוך. אולם מפירוש רש"י משמע שרק את בן בנו אינו פוסל. ויל"ע בדבר.

^ד ותימה אי הא דבעינן שלושה היינו דוקא לכתחלה, אבל דיעבד חד נמי כשר, אם כן אם יש לו עדים, לאו בינו לבין עצמו הוא. [תוס'].

ונאמרו שני אופנים, לבאר את דברי רבי יהודה, מדוע זה אינו נאמן לפסול את בניו, הלא לדעת רבי יהודה, האב נאמן לפסול את בניו, כפי שנתבאר לעיל.

לדברי רב נחמן בר יצחק – הסיבה שגר זה אינו נאמן לפסול את בניו, כי כשאומר נתגיירתי ביני לבין עצמו, הרי הוא מחזיק עצמו כנוכרי, שאין גירותו כלום, ומאחר שלדבריו נוכרי הוא, אין מקבלים עדותו, שהנוכרי פסול לעדות^א, והואיל והבנים כבר הוחזקו בכשרות, אין עדות הנוכרי פוסלת אותם.

ולדברי רבינא – אמנם דעת רבי יהודה, שאדם נאמן לפסול את בניו, אבל את בני בניו אינו נאמן לפסול. וכך אמר לו רבי יהודה לאותו גר שאמר שנתגייר ביני לבין עצמו, נאמן אתה לפסול את בניך, כדן אב הנאמן על בנו, ואין אתה נאמן לפסול את בני בניך^ב.

ומסקנת הגמרא שהלכה כרב נחמן בר יצחק, ואפילו את בניו אינו פוסל, בדבריו שאומר נתגיירתי ביני לבן עצמי, כי לדבריו נוכרי הוא, ואין עדות לנוכרי^א.

קבלת גרים בזמן הזה

גר שבא להתגייר בזמן הזה, אין מקבלים אותו מיד, אלא תחילה מזכירים לו שישאל בצער, ומלמדים אותו מקצת מצוות ועונשים, שמא על ידי שישמע דברים הללו, יפרוש מלהתגייר. ולא אכפת לנו אם יפרוש, שהרי אין אנו מבקשים שירבו הגרים, כי קשים לישראל, על ידי שאוחזים מעשיהם הראשונים, ולומדים ישראל מהם, או סומכים עליהם באיסור והיתר^א, וכן אמר רבי חלבו, קשים גרים לישראל כספחת, שנאמר, "כִּי יָרַחם ה' אֶת יַעֲקֹב וַיִּבְחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַהֲפִיחֵם עַל אַדְמַתֶּם וְנָלְנָה הַגֵּר לְעֵלְיָהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב" (ישעיהו י"ד א'), הרי שהצטרפותם לבית ישראל נאמרה בלשון ספחת, שהוא נגע.

וכך אומרים לו, מה ראית שבאת להתגייר? אין אתה יודע שישאל בזמן הזה דוויים דחופים סחופים [=שפלים וכפויים] ומטורפים, ויסורין באין עליהם?

^א ואם תאמר, היכי דמי, אם אשתו עובדת כוכבים, ממה נפשך בניו פסולים, דאין קרוי בנך אלא בנה, ואם היתה אשתו ישראלית, ממה נפשך בניו כשרים, דקיימא לן עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. וכי תימא נהי דממזר לא הוי, פגום מיהא הוי, הא חשתי נמי דאין נאמן פגומין הם, דרבי יהודה אית ליה בפרק עשרה יוחסין, דבת גר זכר כבת חלל זכר. ויש לומר דקסבר רבי יהודה עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר ... [תוס'].

^ב ועל עצמו נאמן, משום דשוי נפשיה חתיכה דאיסורא ... והיינו דוקא במילי דמשוי נפשיה חתיכה דאיסורא, אבל אם בא על בת כהן, לא פסלה ... [תוס'].

^ג אומר ר"י, דהכי פירושו, נאמן אתה לפסול בניך ... כשאין לו אלא בנים, ואין לו בני בנים. ואי אתה נאמן לפסול בני בניך, כשיש לו בני בנים, אין נאמן לפסול אפילו בניו. דאין סברא לומר, שיהיו בניו פסולים ובני בניו כשרים. [תוס'].

^ד משמע דהלכה כרבי יהודה, דנאמן אף לפסול בניו, דדוקא משום דאין עדות לעובד כוכבים, דאין יכול לפוסלן. ולא כמו שמפרש רבינו תם, דאין הלכה כרבי יהודה, אלא כשפוסל אחרים על ידי הכרת בכור, אבל בלא הכרת בכור לא. ובשאלתות בפרשת וירא נמי דקדק מהך דשמעתין, דבכל ענין הלכה כרבי יהודה. [תוס'].

^ה [א] כן פירש כאן רש"י, לפי שאין בקיאות בדקדוקי מצות, וישאל למדין ממעשיהם. [ב] ובמסכת נדה פירש בקונטרס עוד לשון אחר, משום דכל ישראל ערבים זה בזה. וקשה דבפרק אלו נאמרים משמע, שלא היו ערביין על הגרים, דלא חשיב התם ערבות של ערב רב. [ג] ועוד יש לומר, דקשים גרים לישראל, לפי שמתערבין בהם, ואין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות בשישראל. [ד] וי"מ לפי שיותר הוזהרו ישראל על הגרים, ואין יכולין להזהר מאונאתן. [תוס'].

נעשה בפני שלושה, ולכן צריך שיהיו שלושה תלמידי חכמים עומדים על גביו.

טבל הגר ועלה, הרי הוא כישאל לכל דבריו, ומעתה אף אם יחזור בו, להתנהג כנוכרי, אינו נוכרי, אלא ישראל מומר, ואם קידש בת ישראל קידושו קידושין.

וטבילת גר, וכן טבילת עבד משוחרר, אף שאינה טבילת טהרה כשאר טבילות, יש לעשותה כשאר טבילות.

המקווה היא מקווה של ארבעים סאה, כמקווה הכשר לטבילת נידה.¹

וכל דבר שחוצץ בטבילת טהרה, חוצץ בטבילת גר ועבד משוחרר. וכן בטבילת נדה להיות מותרת לבעלה.²

גזל בן נח

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בן נח שגזל אפילו פחות משווה פרוטה, מאחר שהם מקפידים על כך, הרי זו גזילה, ובן נח שגזל, אין לו דין השבה, אלא נהרג על כך, אף בלא התראה.

שאצל ישראל נאמר, "וְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל" (ויקרא ה' כ"ג), אבל אצל בני נח, כל איסור שבהם יש להם חיוב מיתה, וכיון שעבר על הגזל, שהוא אחד מאיסורים האמורים שבהם, חייב מיתה.

נעמי מקבלת את רות לגיור

לאחר שהפצירה נעמי בשתי כלותיה לשוב, נאמר, "וַתִּשָּׁנֶה קוֹלָן וַתִּבְכְּינָה עוֹד וַתִּשָּׁק עֲרֹפָהּ לַחֲמוּתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ. וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבָמְתְּךָ אֵל עַמָּה וְאֶל אֱלֹהֶיהָ שׁוֹבִי אַחֲרַי יְבָמְתְּךָ. וַתֹּאמֶר רות אֵל תִּפְגְּעִי בִּי לְעֻזְבֶּךָ לְשׁוֹב מֵאַחֲרַיךָ" (רות א' י"ד-ט"ז). ואז החלה נעמי ללמד את רות מקצת מצוות.

אמרה לה נעמי, אסור לנו לצאת בשבת חוץ לתחום. השיבה לה רות, "כִּי אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֱלֹהֶיךָ".

הוסיפה נעמי ואמרה, אסור לנו הייחוד כלומר אסור לאיש להתייחד עם אשת איש אחר, [וי"ג אסור לנו להתייחד אשה עם איש]. השיבה לה רות "וּבְאֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלֶיךָ".

הוסיפה נעמי ואמרה, נצטוונו על שש מאות ושלוש עשרה מצוות. השיבה לה רות "עֲמֹד עִמִּי".

הוסיפה נעמי ואמרה, עבודה זרה אסורה לנו. השיבה לה רות "וְאֵלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי".

הוסיפה נעמי ואמרה, ארבע מיתות נמסרו לבי"ד. השיבה לה רות "בְּאֲשֶׁר תִּמְוֹתַי אָמוּת".

¹ טבילת נדה לא כתב קרא בהדיא. [א] ופירש רב יהודה גאון, דנפקא לן בקל וחומר ממגעה דטעון טבילה, וכל שכן היא עצמה. [ב] ורבינו תם מפרש, דנפקא לן מהא דדרשינן בעבודה זרה "אך במי נדה יתחטא" מים שהנדה טובלת בהם, וכמה הם ארבעים סאה. [ג] ורבינו יצחק פירש, דנפקא מהא דדרשינן בפרק במה אשה, תהיה בנדתה, תהא בנדתה עד שתבא במים. [תוס'].

² תימה דלענין הכשר מקוה פשיטא ליה שאין לחלק בין נדה לבעלה ובין טהרות, דקאמר במקום שהנדה טובלת, ולענין חציצה תלי נדה בטבילת טומאה וטהרה. ויש לומר דבחציצה דאיכא מילי טובא דלא הוי אלא מדרבנן, כגון רובו ואינו מקפיד או מעוטו ומקפיד, איצטרך לאשמעינן דבחציצה דרבנן נמי אין לחלק בין לבעלה לטהרות, ואיכא מילי דחציצה דאמר בפרק בתרא דנדה, הני מילי לטהרות, אבל לבעלה לא, והיינו ספק חציצה, אבל ודאי חציצה אפילו דרבנן לא הקילו לבעלה יותר מלטהרות, ובקונטרס לא גרס ליה במסכת נדה, משום הא דהכא. [תוס'].

ואם אומר, יודע אני, ואיני כדאי, כלומר יודע, ואיני ראוי להשתתף בצרתם, ומי יתן ואזכה לכך. מקבלים אותו מיד, ללמדו מקצת מעיקרי היהדות הבאים.

מודיעים אותו מקצת מצוות קלות. ומקצת מצוות חמורות. ועוון מי שאינו נותן מתנות עניים לקט שכחה ופאה ומעשר עני. י"מ שהסיבה לכך שמלמדים אותו, שישראל חייבים לתת מתנות עניים, שמא כשיראה עניים מלקטים בשדהו, יעמוד עליהם ויהרגם, כמו שהיה יכול לעשות בגיותו, שהרי בגיותו, אם היו עניים באים ולוקחים משלו אפילו פחות משווה פרוטה, גולנים הם, ובן נח נהרג אפילו על גזל של פחות משווה פרוטה, ואין צריך התראה. וי"מ שהסיבה לכך שמלמדים אותו, שחייב לתת מתנות עניים, כי עד עתה היה רגיל להקפיד על הממון, כשאר בני נח, שמקפידים אף על פחות משווה פרוטה, ושמא כשישמע שעליו לתת מתנות עניים, יפרוש מלהתגייר.^א

ומודיעים אותו עונשן של מצוות, אומרים לו, הוי יודע, שעד שלא באת למדה זו, אכלת חלב, אי אתה ענוש כרת, חללת שבת, אי אתה ענוש סקילה. ועכשיו, אכלת חלב, ענוש כרת, חללת שבת, ענוש סקילה.

וכשם שמודיעים אותו עונשן של מצוות, כך מודיעים אותו מתן שכרן של מצוות, אומרים לו, הוי יודע, שהעולם הבא אינו עשוי אלא לצדיקים, וישראל בזמן הזה אינם יכולים לקבל, לא רוב טובה, [לפי שיצר הרע מחזר אחריהם, ושמא תזוח דעתם עליהם ויחטאו], ולא רוב פורענות.

ואין מרבים עליו דברים לאיים עליו שיפרוש, ואין מדקדקים עליו.

ואמר רבי אלעזר, שכל הדברים הנ"ל למדים מהמשא ומתן שהיה בין נעמי לרות, כשרצתה להתגייר, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

וכשקבל עליו כל הדברים הללו, שוב אין משהים את הדבר, ומתחילים מיד בהכנסתו בברית, שלא להשהות את המצווה, ולפיכך מלים אותו מיד.^ב ואם נשתיירו בו יציצים המעכבים את המילה, כלומר חתיכות בשר של ערלה, חוזרים ומלים אותו פעם שניה [ולהלן יתבאר בעזה"י אלו יציצים מעכבים את המילה].

וממתינים לו עד שיתרפא מהמילה, ומיד כשמתרפא מטבילים אותו, אבל קודם לכן אין מטבילים אותו, משום שהמים מכבידים את חולי המכה.

ובשעת המילה, שני תלמידי חכמים עומדים על גביו, ומודיעים אותו מקצת מצוות קלות, ומקצת מצוות חמורות, שבשעת הטבילה הוא נכנס לכלל גירות, ולכן בשעת טבילת מצווה, צריך לקבל עליו עול מצוות.

והאשה, נשים מושיבות אותה במים עד צוארה, ושני תלמידי חכמים עומדים לה מבחוץ, ומודיעים אותה מקצת מצוות קלות, ומקצת מצוות חמורות.

ולדעת רבי יוחנן, [הן באיש והן באשה] לא די בשני תלמידי חכמים, כי הגיור

^א ולשון זה עיקר, דאי משום טעמא קמא, מאי לשון עון לקט שכחה ופאה, יודיעוהו שילקטו עניים בשדהו. [רש"י]

^ב משמע שהמילה קודם טבילה, וכדאמר אין גר עד שימול ויטבול. ותימה דאמר בהערל, מעוברת שנתגיירה, בנה אין צריך טבילה [שטבילתה עולה לו אף שהיא קודם המילה]. ואומר ר"י דשאני תם, דאכתי לא חזי למילה. [תוס'].

טבילת שחרור עבדים

מתוך הברייתא המובאת בדף מ"ז משמע, שכשם שהגר המתגייר, לאחר שכל, צריך טבילה וקבלת מצוות בטבילה, כך העבד המשתחרר, [שכבר נימול בהיותו עבד], צריך טבילה, וקבלת מצוות בטבילה.

ורב ששת אמר, שנחלקו חכמים ורבי שמעון בן אלעזר אם הוא צריך קבלת מצוות.

שכן נתבאר, שלדעת רבי שמעון בן אלעזר, יש לאשת יפת תואר היתר מיד, אף כשאינה רוצה להתגייר, וזאת על ידי שיטבילנה תחילה על כרחיה לשם עבדות, ושוב יטבילנה לשם שחרור, שבכך היא נעשית ישראלית, אף על פי שלא קבלה עליה מצוות, והוא הדין לכל עבדים המשתחררים, שהם נעשים כגרים בלא קבלת מצוות.

וחכמים חולקים עליו, ואומרים, שאין היתר לאשת יפת תואר בלא הסכמתה, כי גם אם יטבילנה לשם עבדות וישחררנה, אם לא תקבל עליה מצוות, אינה נעשית כישראלית, והוא הדין לכל עבדים המשתחררים, בלא קבלת מצוות אינם נעשים כגרים.

ורב פפא הקשה על הדברים הללו, שכן אפשר שרק אשת יפת תואר, אמרו בה חכמים שאינה נעשית גיורת בלא קבלת מצוות, כי מתחילתה לא היתה אצלו כשפחה, ועדיין לא היתה חייבת במצוות. אבל שאר עבדים, מאחר שמשעת היותם לעבדים הם חייבים במצוות^א, מעתה כשהם משתחררים, אינם צריכים קבלת מצוות פעם שניה, ובלא קבלת מצוות דינם כגרים גמורים.

אמנם בטבילה וודאי שווים עבדים המשתחררים לשאר גרים, וכשהם משתחררים הם טעונים טבילה^ב, כמו גרים הטעונים טבילה.

עשיית צפרנים של אשת יפת תואר

בענין אשת יפת תואר נאמר, "ויהבאָתָּה אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְגִלְחָה אֶת רֵאשֶׁה וְעִשְׂתָּה אֶת צִפְרָנֶיךָ" (דברים כ"א י"ב), ונחלקו חכמים, מהי עשיית הצפרנים האמורה כאן.

לדעת רבי אליעזר – כשם שהמעשה האמור בראש, הוא הסרת השערות, ככתוב "וְגִלְחָה אֶת רֵאשֶׁה", כך המעשה האמור בצפרנים "וְעִשְׂתָּה אֶת צִפְרָנֶיךָ", הוא הסרתם, ואף על פי שאין בכך ניוול, גזרת הכתוב היא, שתקצוץ צפרניה.

ולדעת רבי עקיבא – כשם שהמעשה האמור בראש, הוא מעשה של ניוול שהגילוח הוא ניוול לאשה, כך המעשה האמור בצפרנים "וְעִשְׂתָּה אֶת צִפְרָנֶיךָ", הוא מעשה של ניוול, ואם כן, הכוונה לכך שתגדל את צפורניה.

וראיה לדברי רבי אליעזר, מהכתוב, "וּמִפְּשֵׁת בֶּן שָׂאוֹל יָרַד לְקִרְיַת הַמְּלָךְ"

^א דמשעה שטובל לשם עבדות שייך במצוות, דכתיב, "למען ינוח עבדך ואמתך". ועוד דגמרינון לה לה מאשה. [רש"י].

^ב בכלי שמעתין משמע דעבד בעי טבילה כשמשחררו, ולא סגי ליה בטבילה קמייתא. וקשה דבהשולח אמרינון, הכותב שטר אירוסין לשפחתו, ואמר לה צאי בו והתקדשי בו, משמע דמקודשת אף על גב דלא טבלה. ויש לומר דאייירי כגון שטבלה מקודם לשם שחרור, שהטבילה של שחרור קודמת לגט, כדמשמע לקמן, דקתני ומטבילה לשם שחרור, ומשחררה, ומותר בה מיד.

הוסיפה נעמי ואמרה, שני בתי קברות נמסרו לבי"ד, אחד לנסקלים ולנשרפים, שהרשיעו בעבירות חמורות, ואחד לנהרגים ולנחנקים, שאין מיתתן חמורה, ואינם רשעים כל כך. השיבה לה רות "וְיָשֶׁם אֶקְבֹּר פֶּה יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכֹה יִסִּיף כִּי הַמָּוֶת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינְךָ".

ומאחר שקבלה עליה רות כל זאת מיד קבלה אותה נעמי להתגייר כמו שנאמר, "וַתָּרָא כִּי מִתְאַמְצֶת הִיא לְלֶכְתָּ אִתָּה וַתְּחַדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ".

ציצים המעכבים את המילה

נתבאר לעיל לענין מילת גר שאם נשארו בו ציצים המעכבים את המילה יש לחזור ולמול פעם שניה כי כל זמן שלא הוסרה כל הערלה נידון כערל והדבר מעכב את גירותו. וכן הדין לענין מילת קטן כל שנשארו חתיכות בשר ערלה נידון כערל ואם הוא כהן אסור הוא בתרומה.

ובמסכת שבת נתבאר, שהציצים המעכבים את המילה, הם בשר החופה את העטרה, [שורה גבוהה שסביב הגיד, שממנה הולך ומשפיע למעלה ולמטה].

ואמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב, בשר החופה רוב גובהה של עטרה, אף שאינו חופה רוב ההיקף.

היתר אשת יפת תואר

בענין אשת יפת תואר שהתירה תורה לקחת במלחמה, מבואר, שאינה מותרת לזה שלקחה, עד שיעשה בה כל הסדר האמור בתורה, "וְהִבֵּאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ וְגִלְחָה אֶת רֵאשֶׁה וְעִשְׂתָּה אֶת צִפְרָנֶיהָ. וְהִסִּירָה אֶת שְׂמֹלֶת שִׁבְנֶיהָ מֵעֵלֶיהָ וְנִשְׁבְּהָ בְּבֵיתְךָ וּבְכֶתֶף אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יָרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וְיִבְעַלְתָּהּ וְהִיתָ לָּהּ לְאִשָּׁה" (דברים כ"א י"א).

ואמרו חכמים, שמה שנאמר, שאינה מותרת לו אלא כשיעשה בה כל הסדר האמור בתורה, כל זה, כשאינה רוצה להתגייר מעצמה, אבל אם קבלה עליה להתגייר, רשאי להטבילה מיד לשם גירות, ומותר בה מיד.

ורבי שמעון בן אלעזר אומר, שגם כשאינה רוצה להתגייר מעצמה, יש דרך להתירה לו מיד, והיא, על ידי שיטבילנה בעל כרחיה לשם עבדות, והעבד מקבל מצוות על כרחו, ולאחר מכן יטבילנה שוב לשם שחרור, וישחררנה, ובכך על כרחיה היא כגיורת, ומותר בה מיד. [וחכמים חולקים עליו, כי לדעתם, אם בשעת שחרור לא קבלה עליה מרצונה לקיים מצוות, אינה נעשית גיורת].

דף מ"ח

ואמר רבא, שענין זה, שיש חילוק בין גיור עבדים לגיור נוכרים, למדו רבי שמעון בן אלעזר מהכתוב, "וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנֶתְךָ כֶּסֶף וּמִלְתָּה אִתּוֹ אָז יֵאָכֵל בּוֹ" (שמות י"ב מ"ד), שמשמעות הכתוב היא, שהעבד הנלקח מאיש נוכרי, נימול ונעשה ישראל על כרחו, אבל האיש הנוכרי עצמו, אינו נימול ונעשה ישראל על כרחו, וכיצד העבד נעשה ישראל על כרחו, על ידי שחרורו.

וחכמים חולקים, ואומרים, שכשם שהנוכרי אינו נעשה ישראל על כרחו, כך העבד אינו נעשה ישראל על כרחו, וצריך קבלת מצוות. והכתוב "עֶבֶד אִישׁ" בא ללמד דין אחר, והוא, שרק עבד של איש, כלומר שיש לו בעלים, נקרא עבד, אבל עבד שאינו של איש, כגון שהפקירו בעליו, אינו נקרא עבד, ואינו צריך גט שחרור.

וְלֹא עֲשֶׂה רְגְלִיו וְלֹא עֲשֶׂה שְׁפָמוֹ וְאֵת בְּגָדָיו לֹא כִבֵּס לְמִן הַיּוֹם לְכַתּוּב הַמְּלֻכָּה עַד הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּא
בְּשָׁלוֹם" (שמואל ב' י"ט כ"ה), **כְּלוֹמֵר, לֹא יִקְצַר צִיפּוֹרְנִי רַגְלִיו^א, וְלֹא גִילַח שְׁפָמוֹ, הֲרִי
שֶׁהֵעִשָּׂה הִיא הַקְּצִיצָה.**

הַשְּׂבִיעִי, אֵלָּא אִף עֲבָדוֹ שְׂאִינוֹ מֵהוּל. [ולהלן יתבאר בעזרה"י כיצד יתכן שיהיו עבדו
ואינו מהול].

גר תושב מוזהר על השבת

שני כתובים מלמדים, שהגר מצווה על שבייתת יום השבת.

א. "וַיְהִי הַשְּׂבִיעִי שֶׁבֶת לְה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אִתָּה וּבְגָדְךָ וּבַעֲבָדְךָ
וְאֶמְתָּךְ וְשׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֵמְתְּךָ וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עִבְדְּךָ וְאֶמְתְּךָ כְּמוֹד" (דברים
ה' י"ג).

ב. "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְיִנְפְּשׁ בֶּן
אֶמְתְּךָ וְהַגֵּר" (שמות כ"ג י"ב).

ונצרכו שני הכתובים הללו, **ללמד, שלא רק גר צדק מוזהר על השבת אלא אף
גר תושב** שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים, ואוכל נבלות, והזהירו הכתוב
על השבת, שהמחלל את השבת כעובד עבודת כוכבים¹.

עבדים שאינם נמולים

נתבאר שהכתוב "וְיִנְפְּשׁ בֶּן אֶמְתְּךָ" מלמד, שעבד ערל הוא בכלל שבייתת יום
השבת, כעבד מהול, ואם כן יש ללמוד, שיתכן שיהיה לישראל עבד ערל שאינו
מהול.

ואמנם, **רבי ישמעאל למד מכאן, שמותר לישראל לקיים עבד שאינו נימול.**

ורבי עקיבא אמר, שאסור לישראל לקיים עבד שאינו נימול², והכתוב המלמד
על כך שעבד ערל ביד ישראל מצווה על השבת, מדבר (א) באופן שלא היה יכול
למולו קודם השבת, כגון שקנאו בין השמשות, ולא הספיק למולו, ואמר
הכתוב, שאף שעדיין לא מל, מצווה על שבייתתו, אבל לאחר השבת, לא יקיימו
בלא למולו. (ב) א"י באופן המבואר להלן בסמוך, שמודה בו רבי עקיבא,
שמותר לקיים את העבד שנים עשר חודש. (ג) א"י כשהתנה עמו על מנת שלא
למולו שגם כן מודה בו רבי עקיבא כפי שיתבאר בעזרה"י להלן.

אופן שרבי עקיבא מתיר לגלגל עמו שנים עשר חודש

אמר רבי יהושע בן לוי, הלוקח עבד מן הנוכרי, ולא רצה למולו, מגלגל עמו עד
שנים עשר חודש, לא מל, חוזר ומוכרו לנוכרי.

החכמים שהיו יושבים לפני רב פפא, היו סבורים, שדברי רבי יהושע בן לוי הם
שלא כדעת רבי עקיבא, שהרי רבי עקיבא אסר לקיים עבד שאינו מהול, אפילו
יום אחד.

אולם רב פפא לימד אותם שיש לחלק בדבר ויש אופן שגם רבי עקיבא מודה
שמותר לגלגל עם העבד עד שנים עשר חודש.

¹ כן פירש רש"י. וקשה, דאם כן נפיש להו משבע מצות, ובמסכת עבודה זרה משמע, דבשבע מצות
שקבלו בני נח איקרי גר תושב. ועוד דבפרק ארבע מיתות אמרין, דעובד כוכבים ששבת חייב
מיתה ... ובפרק ארבעה מחוסרי כפרה קאמר רבי עקיבא דגר תושב אין מוזהר על השבת. ונראה
דחכמי בעושה מלאכה לצורך ישראל, דומיא ד"וינפש בן אמתך". [תוס'].

² פירש ריב"ן, שלא ינסך יינו. וקשיא לרי"י, דאם כן כי אתני בהדיה נמי. ועוד דמתשבותו של רבי
ישמעאל משמע דמדאורייתא פליגי. ונראה לרי"י דטעמא דרבי עקיבא, לפי שצוה הקב"ה
לאברהם למול עבדיו, לכך אסור לקיים שאינם מולים. [תוס'].

על מי בוכה אשת יפת תואר

בענין אשת יפת תואר נאמר "והסיקה את שמלת שביה מעליה וישיבה בביתך ובקתה את
אביה ואת אמה ירח ימים ואחר כך תבוא אליה ובעלתה והיתה לה לאשה" (דברים כ"א י"ג).

**לדעת רבי אליעזר – אביה, זה אביה ממש, ואמה, זו אמה ממש, כלומר בוכה
על אביה ועל אמה שהולידה.**

**ולדעת רבי עקיבא – אביה ואמה זו עבודת כוכבים, וכן הוא אומר, "אמרי
לעץ אבי אתה ולאבן אתך ולדתנך כי פנו אלי ערף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו"¹
(ירמיהו ב' כ"ז), ואם כן בוכה על עבודת כוכבים².**

זמן בכיה של אשת יפת תואר

בענין זמן בכי אשת יפת תואר נאמר "ירח ימים". ונחלקו חכמים בדבר.

לדעת תנא קמא – כוונת הכתוב, לירח אחד של שלושים יום.

**ולדעת רבי שמעון בן אלעזר – כך הכתוב הזה נדרש, "ירח" אלו שלושים יום,
"ימים" אלו שלושים ימים נוספים, "ואחר כן" אלו שלושים ימים נוספים, סך
הכל תשעים יום.**

**ורבינא הקשה על דרשת רבי שמעון בן אלעזר, מנין לך שהכתוב "ואחר כן" בא
להוסיף שלושים יום בלבד, שמא הוא בא לכפול את כל הימים הנזכרים
תחילה, ואם כן בא להוסיף עוד ששים יום, סה"כ מאה ועשרים יום.**

עבדים המצווים על המנוחה בשבת

שני כתובים מלמדים, שעבדו של ישראל הוא בכלל מנוחת יום השביעי.

א. "וַיְהִי הַשְּׂבִיעִי שֶׁבֶת לְה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אִתָּה וּבְגָדְךָ וּבַעֲבָדְךָ
וְאֶמְתְּךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֵמְתְּךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עִבְדְּךָ וְאֶמְתְּךָ כְּמוֹד" (דברים
ה' י"ג).

ב. "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְיִנְפְּשׁ בֶּן
אֶמְתְּךָ וְהַגֵּר" (שמות כ"ג י"ב).

ונצרכו שני הכתובים הללו, **ללמד, שלא רק עבדו מהול בכלל מנוחת יום**

¹ לא עשה רגליו, פירש בקונטרס צפרני רגליו. ולר"י נראה דהיינו שער בית הערוה ... מכאן אין
ראיה דשרי לגלח שער של בית הערוה, דשמא מדרבנן אסור. אבל בריש פרק שני נזירים קאמר רב
בהדיא, מיקל אדם כל גופו בתער, אפילו שער בית השחי ובית הערוה ... ומשני כי קאמר רב
במספרים ... כעין תער ... ובה"ג ... ולגיסא זו שאר אברים ודאי אסור לגלח בתער, אבל
במספרים שרי אף בית השחי ובית הערוה. ובערוך בערך גינוסטרא גורס כגירסת ספרים שלנו.
ובתשובת הגאונים שרי לגלח בית השחי ובית הערוה כי מגלח כל גופו מראשו ועד רגליו, ולא
משמע דאיירי במצורע, דפשיטא הוא, אלא במגלח לרפואה, כיון דמגלח כל גופו אין זה ייפוי אלא
ניוול, ותדע דלא משתייט בשום דוכתא גבי מצורע שיהא עשה דמצורע דוחה לאו דלא ילבש גבר
אלא לאו דהקפת הראש וזקן גרידא. [תוס'].

² "ילדתני" כתיב.

³ [א] למיסבר קראי פליגי. [ב] אי נמי נפקא מינה אם מתו אביה ואמה או נתגירו. [ג] וריב"ן פירש,
דלרבי עקיבא צריכה שתכפור בעבודת כוכבים קודם שתבעל לו. [תוס'].

מפני מה גרים מעונים בזמן הזה

א. רבי חנניא בנו של רבן גמליאל אומר, מפני מה גרים בזמן הזה מעונים, ויסורים באין עליהם, מפני שבעודם נוכרים, לא קיימו שבע מצות בני נח. ועד עכשיו שהיו נוכרים, לא נפרעו מהם, כי היתה פורענותם גנוזה לעתיד לבוא, אבל כשמתגיירים, כדי למרק חובתם, נפרעים מהם כאן.

ב. ורבי יוסי חולק ואומר, גר שנתגייר דומה הוא לקטן שנוגד, ואינו נענש על חטאים שעשה בנכריותו. והסיבה לכך שהגרים בזמן הזה מעונים, לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצות ישראל.

ג. ואבא חנן אומר משום רבי אלעזר, לפי שאין עושים מאהבה אלא מיראה, כלומר מיראת גיהנם והפורענות האמורה עליהם.²

ד. ואחרים אומרים, מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה. ואמר רבי אבהו או רבי חנניא שענין זה מבואר בדברי בועז לרות, "יְשֻׁלַם ה' פְּעֻלָּךְ וְתִהְיֶינָה מִשְׁפָּרְתְּךָ שְׁלָמָה מֵעַם ה' אֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל [כלומר את תטלי שכר שלם, ולא תהיי מעונה, והסיבה לכך] אֲשֶׁר בָּאת לְחַסֹּת תַּחַת כְּנָפָיו" (רות ב' י"ב), כלומר מהרת לבוא ולא שהית³, אבל אותם ששהו, מעונים הם על ששהו.

דף מ"ט

מיהו ממזר

א. לדעת רבי עקיבא [במשנתנו] – כל שהאיש והאשה אסורים זה לזה מחמת היותם קרובים, אף שהוא איסור לא תעשה בלבד, ואין בו כרת, הוולד שלהם הוא ממזר. ובכלל זה, אנוסת אביו כדעת רבי יהודה [בדף ד'], שיש בה איסור לא תעשה מחמת קורבה, "וְלֹא יִגָּלֶה קִנְיָ אָבִיו" (דברים כ"ג א'), ואין בו כרת. וכן חלוצתו, שיש בה איסור לא תעשה מחמת קורבה "לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו" (דברים כ"ה ט'), ואין בו כרת.

ורבי עקיבא למד זאת ממה שנסמך דין אנוסת אביו לאיסור ממזרים, שכן דעת רבי עקיבא כדעת רבי יהודה, שהכתוב "לא יקח איש את אשת אביו וְלֹא יִגָּלֶה קִנְיָ אָבִיו" (דברים כ"ג א'), בא לאסור את אנוסת אביו, ורק איסור לא תעשה יש בה, ולא עונש כרת, וסמוך¹ לזה נאמר, "לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא

¹ אותו, ולמה צריך טעם נוסף. ושמה טעם זה שייך גם כשאין מקפידים על טהרות. עוד אפשר שטעם זה נאמר גם על עבדים נימולים, שאין משהים אותם כלל בעיר הסמוכה לספר [כשהם דור ראשון לעבדות והיה להם קשר עם הנוכרים שמסביב], שמה יחזור לסורם, ויודיע לחברו הנוכרי דברים על ישראל. ויל"ע בדבר.

² כאן מבואר שהעושים מאהבה טובים והעושים מיראה גרועים. ובפרק נוטל משמע, ששניהם רעים. ובפרק כשם משמע דשניהם לשבח. ואומר ר"י, דמאהבת המקום ומיראת המקום הו תרווייהו לשבח, מאהבת אדם ומיראת אדם תרווייהו לגרועותא, או כמו שפירש שם בקונטרס, מאהבת שכר, וכגון שאם לא יהיה לו שכר תוהא על הראשונות ואין עושה אלא על מנת לקבל פרס, ומיראה היינו מיראת עונש. אבל הכא קשה, דנקט מאהבה לשבח, ומיראה לגרועותא, והווי מצי למימר איפכא, או תרווייהו לגרועותא או תרווייהו לשבח. [תוס'].

³ ותימה דבפרק מי שאמר ... אומר, רות בת בנו של עלון בנו של בלק מלך מואב היתה, וכשתחשוב שנותני של אהוד שהרג עלון עד סוף ימים של אבצן דהיינו בועז תמצא יותר ממאתים שנה, ולעת זקנתו נשאה, דכתיב "לבלתי לכת אחרי הבחורים". ויש לומר דבת בנו של עלון לאו דוקא, אלא כלומר דמזרעו היתה, כמו בן בנו של נמרוד הרשע, ובקרא קרי לה נערה. [תוס'].

⁴ ואם תאמר והא מפסיק קרא דלא יבא פצוע דכא בינתיים. ויש לומר דכיון דלאו בני בנינים נינהו,

לפירוש מורו של רש"י, כשמעולם לא הסכים העבד למול ולקבל עליו גירות של עבדות, אסור לקיימו אפילו יום אחד, אבל אם מתחילה הסכים למול, ואחר כך חזר בו, מגלגל עמו עד שנים עשר חודש, שמה יתרצה שנית.

ולפירוש שני, כשאינו קוצב לעבד זמן למול עצמו, אסור לקיימו אפילו יום אחד, אבל אם קוצב לו זמן, כגון שנה, שאומר לו, עד שנה אמתין לך, ואם לא תמול אמכור אותך, מותר לגלגל עמו שנים עשר חודש.

ולפירוש רבינו תם, כשהעבד אומר שלא ימול כלל, אסור לקיימו אפילו שעה אחת, ואם נתרצה למול, אבל דוחה הדבר מיום ליום, ואומר בכל יום אמול מחר, מותר לגלגל עמו עד שנים עשר חודש ולא יותר.

ולפירוש ר"י, כשהעבד מתרצה למול, אבל דוחה הדבר מיום ליום, אסור לקיימו אפילו יום אחד בלא למולו, כי מאחר שנתרצה למול, אין להשהות המצווה. וכשלא נתרצה למול, אין חובה למולו על כרחו, ומגלגל עמו עד שנים עשר חודש, אולי יתרצה למול. וכן פירש בשערי דרב האי בשער רביעי.

ושנינו ברייתא כדברי רבי יהושע בן לוי, "הלוקח עבד מן הנוכרי, ולא רצה למול, מגלגל עמו עד שנים עשר חדש, לא מל, חוזר ומוכרו לנוכרי".

וכשרב חנינא בר פפי ורבי אמי ורבי יצחק נפחא ישבו בחדר כניסת ביתו [=אקילעא] של רבי יצחק נפחא, ישבו ואמרו, עיר אחת היתה בארץ ישראל, ולא רצו עבדיה למול, וגלגלו עמהם עד שנים עשר חדש, וחזרו ומכרום לנוכרים, כדעת הברייתא הזו.

לקח עבד על מנת שלא למולו

שלח רבין משמו של רבי אילעאי, וכל רבותי אמרו לי משמו, איזהו עבד ערל שמותר לקיימו? זה שלקחו רבו, על מנת שלא למולו.

החכמים שהיו יושבים לפני רב פפא, היו סבורים, שדברי רבי אילעאי הם שלא כדעת רבי עקיבא, שהרי רבי עקיבא אסר לקיים עבד שאינו מהול, אפילו יום אחד.

אולם רב פפא לימד אותם, שיש לחלק בדבר, ואפשר שגם רבי עקיבא מודה לדין זה, ואומר, שרק כשלא התנה עמו, הוא מחויב למולו, ואם אינו רוצה למול, אסור לקיימו, אבל אם התנה עמו שלא ימול אותו, אינו מחויב למולו, ומותר לקיימו.

מקומות שאין מגלגלים עם העבד שאינו רוצה למול

לעיל נתבאר, שעד שנים עשר חודש מותר לגלגל עם העבד שאינו רוצה למול.

ומבואר בברייתא, שלדעת רבי שמעון בן אלעזר, אין הדין הזה אמור בכל מקום, ובשני המקומות הבאים אין משהים את העבד כלל.

א. בארץ ישראל אין משהים אותו מפני הפסד טהרות, שכל זמן שאינו נימול, דינו כנוכרי, ומטמא את התרומות, שכן גזרו על הנוכרים שיהיו כזבים לכל דבר.

ב. בעיר הסמוכה לספר [=כרך המבדיל בין ארץ ישראל לארץ העמים], אין משהין אותו כל עיקר, שמה ישמע דבר, וילך ויאמר לחברו נוכרי⁴.

⁴ יל"ע בדבר זה, הלא אם הכוונה לעיר הסמוכה לספר בארץ ישראל, מחמת טהרות אין משהים

"לא יוכל בעלה הראשון אֶשֶׁר שִׁלְחָה לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֶשֶׁר הִסְמָאָה" (דברים כ"ד ד), וכן הנושא אשה משבעה אומות, שנאמר בהם, "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם" (דברים ז' ג), וכן עמוני או מואבי שנשא בת ישראל, שנאמר בו "לֹא יָבֹא עִמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בְּקֶהֱל ה'" (דברים כ"ג ד), בכל אלו הוולד ממזר.

ה. ולדעת רבי ישבב – כל שהאיש והאשה אסורים זה בזה **אף באיסור עשה** בלבד, ואינו מחמת קורבה, הוולד ממזר. ובכלל מצרי ואדומי קודם שלושה דורות שנאמר בהם "בָּנִים אֶשֶׁר יִנְלְדוּ לָהֶם דֹּר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֶהֱל ה'" (דברים כ"ג ט) לומר דווקא דור שלישי ולא דור ראשון ושני.

ולדברי שניהם, ענין זה, שגם מאיסורים אלו יש ממזר, למד מריבוי וי"ו, בכתוב "וְלֹא יִגְלַה כְּנָף אֲבִיו".

ואמר רבי שמעון בן עזאי, מצאתי מגילת יוחסין בירושלים, וכתוב בה, "איש פלוני ממזר מאשת איש", ומתוך כך שנכתב בה שהוא ממזר מאשת איש, שיש בה חיוב מיתה, יש ממנה ראייה לקיים דברי רבי יהושע, שאמר, אין ממזר אלא מחייבי מיתות בי"ד.

איסורים שהכל מודים בהם שאין הוולד ממזר

א. בא על הנדה – אף על פי שהבא על הנדה עובר באיסור לא תעשה ויש בו עונש כרת, מודה שמעון התימני (ורבי עקיבא), שאין הוולד ממזר, והטעם לכך הוא כי הנדה גם בשעת נידותה תופסים בה קידושין, שנאמר, "וְאִם שָׁכַב יִשְׁכַּב אִישׁ אִתָּהּ וְתִהְיֶינָה עֵלְיוֹ וְטָמְאָה שְׂבָעַת יָמִים וְכָל הַמְשָׁכָב אִתָּהּ יִשְׁכַּב עִלְיוֹ וְיִטְמָא" (ויקרא ט"ו כ"ד) "תהיי", לשון הויה של קידושין, ולימד הכתוב, שאף בעודה נדה, עליו היא, כלומר תופסים לו בה קידושין.

ב. בא על הסוטה – אשת איש שזנתה תחת בעלה, נאסרה לו באיסור לא תעשה בלבד ואין בו כרת [כפי שנתבאר לעיל בדף י"א] ואף על פי שיש בה איסור לא תעשה, מודים בה רבי סימאי ורבי ישבב, שאין הוולד ממזר, כי גם אחר שזנתה, תופסים לו בה קידושין.

ג. שומרת יבם לשוק – אשה שמת בעלה וזקוקה לייבום אסורה להינשא לשאר בני אדם שנאמר "לֹא תִהְיֶה אִשְׁתְּךָ תַּחַת חַוְצָה לְאִישׁ זָר" (דברים כ"ה ה). ולדעת הברייתא, אם עברה ונישאת לאיש אחר, אף על פי שיש בדבר איסור לא תעשה, מודה רבי עקיבא שאין הוולד ממזר, כי קידושין תופסים בה שנאמר "לֹא תִהְיֶה" לשון הויה של קידושין, ומשמע שאם נשאת לזר, תפסו קידושין. ואב"י לא הזכיר זאת, כי נחלקו אמוראים בדבר זה, כפי שיתבאר בעזה"י בדף צ"ב, ודעת רב, שאין קידושין תופסים בה, ואם כן לפי דברי רב, דעת רבי עקיבא שהוולד ממזר, ואף שמואל מסתפק אם קידושין תופסים בה או לא, ולפי דבריו, לדעת רבי עקיבא הוולד ספק ממזר.

יבא לו בקהל ה"י (דברים כ"ג ג), ללמד שהממזר בא מאנוסת אביו, הרי שהנולד מאיסורי לא תעשה של קורבה, הוולד ממזר, אף על פי שאין באיסור זה עונש כרת.

ב. ולדעת שמעון התימני – כל שהאיש והאשה אסורים זה לזה, ויש באיסור זה עונש כרת, הוולד שלהם ממזר, [אבל נושא חלוצתו ואנוסת אביו אין הוולד ממזר]. ומבואר במשנתנו שהלכה כדבריו.^א

ושמעון התימני למד זאת ממה שנסמך דין שומרת יבם של אביו לאיסור ממזרים, שכן דעת שמעון התימני כדעת חכמים, שהכתוב "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֲבִיו וְלֹא יִגְלַה כְּנָף אֲבִיו" (דברים כ"ג א), מדבר בשומרת יבם של אביו, שאסורה לו, ויש בה גם איסור כרת, שהיתה אשת אחי אביו, וסמוך לה נאמר, "לֹא יָבֹא מִמְזֵר בְּקֶהֱל ה'" גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה"י (דברים כ"ג ג), ללמד שהממזר בא משומרת יבם של אביו, הרי שהנולד מאיסורי לא תעשה של קורבה שיש בהם כרת, הוולד ממזר.

ג. ולדעת רבי יהושע^ב – כל שהאיש והאשה אסורים זה לזה, ויש באיסור זה עונש מיתת בית דין, הוולד שלהם ממזר.

ורבי יהושע למד זאת ממה שנסמך הכתוב "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֲבִיו וְלֹא יִגְלַה כְּנָף אֲבִיו" לאיסור ממזרים, שכן אם באה סמיכות זו ללמד שגם מחמת איסור שומרת יבם של אביו הוולד ממזר, די היה לכתוב בסמיכות זו את איסור שומרת יבם בלבד, "וְלֹא יִגְלַה כְּנָף אֲבִיו", ומתוך כך שנכתב כאן גם איסור אשת אב שיש בו מיתת בי"ד, "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֲבִיו", על כרחך בא הכתוב ללמד, שמאיסור אשת אב שיש בו מיתת בי"ד ועד איסור שומרת יבם של אב, הוולד ממזר^ב, אבל בשומרת יבם ושכמותה, שיש כרת בלבד בלא מיתת בי"ד, אין הוולד ממזר.^ג

הנה נתבאר במשנתנו, שלדעת רבי עקיבא באיסורים שאין בהם כרת, אין ממזר אלא מאיסורי קורבה. ובגמרא הובאו דברי שני תנאים, האומרים, שלדעת רבי עקיבא, יש ממזר גם מאיסורים קלים שאינם מחמת קורבה.

ד. לדעת רבי סימאי [וכן דעת המשנה בדף מ"ד] – כל שהאיש והאשה אסורים זה לזה באיסור לא תעשה, אף על פי שאינו מחמת קורבה, ואין בו עונש כרת, הוולד ממזר^ד. ובכלל זה מחזיר גרושתו משנישאת לאחר, שאסורה לו מהכתוב

ולא שייך מינייהו ממזר, לא חשיב הפסק. [תוס'].

^א אף על גב דאין למדן הלכה מפי גמרא, הכא הלכתא כוותיה ... [תוס'].

^ב יש מגיהים רבי יהודה במקום רבי יהושע ... ואין נראה דהיאך היה בן עזאי אומר לקיים מילתיה דרבי יהודה והא קשיש מינייה טובא, דהא בן עזאי תלמיד חבר הוה לרבי עקיבא ... ורבי יהודה מתלמידי בתראי דרבי עקיבא הוה, ועוד דרבי יהודה סבר כרבי עקיבא ... [תוס'].

^ג לשון הגמרא "מלא יקח עד לא יגלה", ופירש רש"י, דהיינו אשת אב הכתובה בין לא יקח ללא יגלה. ועיי' תוס'.

^ד ואי קשיא, כנף אביו למאי כתביה, אי בשומרת יבם לעבור עליו בשני לאוין, ערות אחי אביך לא תגלה, ולאו דלא יגלה כנף אביו, ואי באנוסת אביו, אשמעינן דאסורה. [רש"י]. ונראה לר"י כגירסת הספרים, דגרסי לכתוב רחמנא או לא יקח או לא יגלה, דמלא יקח נמי שמעינן כריתות, דהא דומיא דאשת אב דלא תפסי בה קידושין ... ומדכתב תרויהו שמע מינה, דמלא יקח היינו חייבי סקילה, עד לא יגלה דהיינו חייבי כריתות הוי ממזר, ואתא לרבווי כל חייבי [כריתות] ומיתות קלות, וסבר כרבנן, דבשומרת יבם הכתוב מדבר, ולא הוה לא יגלה בכלל, דאי הוה בכלל, לא לכתוב אלא לא יגלה. [תוס'].

^ה חוץ מאלמנה לכהן גדול, שעושה חללין ולא ממזרים. [עיי' רש"י].

¹ תימה דלא נקט במגילה חייבי מיתות בי"ד סתם. ואי משום דמעשה שהיה כך היה, אם כן מנא ליה דהוי כרבי יהושע. ויש לומר דנקט אשת איש לרבותא, דאף על פי שהוא קל משאר חייבי מיתות, דהוי בתנן, ויש לה היתר בחיי אסורה. [תוס'].

² פירש בקונטרס, דאף לאחר שזינתה, לא פקעי מינה קידושיה הראשונים. וקשה לר"י, דנדה נמי לא פקעי קידושיה, ואפילו הכי איצטריך קרא לאתווי דתפסי בה קידושין. ואומר ר"י דגרס ... סוטה נמי הא כתיב בה הויה, ותפסי בה קידושין, פירוש, שגרשה ומחזירה ... [תוס'].

דברים שהיו כתובים במגילת יוחסין שמצא בן עזאי

נתבאר שרבי שמעון בן עזאי מצא מגילת יוחסין בירושלים וממנה למד מיהו ממזר. ובברייתא הובאו שלושה דברים שמצא כתוב באותה מגילה.

א. איש פלוני ממזר מאשת איש.

ענין זה נזכר גם במשנתנו, וכבר נתבאר לעיל.

ב. משנת רבי אליעזר קב ונקי.

כלומר, במקומות מועטים דבריו נזכרים במשנה [או בברייתא], כקב, שהיא מידה מועטת, אבל דבריו נקיים, שבכל מקום שנזכרו דבריו, הלכה כמותו.

ג. מנשה הרג את ישעיה.

ענין זה יתבאר בעזה"י להלן.

הריגת ישעיה בידו מנשה

להלן יתבאר בעזה"י, שיש דברים, שבהם לכאורה ישעיה חולק על האמור בתורה, ובאמת אין הדבר כן, ודבריו מיושבים עם האמור בתורה, כפי שיתבאר.

וכשמלך מנשה, דן את ישעיה על דבריו, שנראים כחולקים על דברי משה, לומר היאך חולק הוא על דברי תורה.

אמר ישעיה בלבו, יודע אני במנשה שכוונתו להרגני, ולא יחזור בו אם איישב לו קושיותיו עלי, ולפיכך טוב לי שלא אענה לו, שבכך כשיהרגני סבור הוא שכדין הוא עושה, והרי הוא שוגג, ולא איישב דבריו^א, שאז יהרגני מזיד, ולפיכך, במקום להשיב לו על קושיותיו, אחליט ישעיה לברוח מפניו.

אמר ישעיה שם ונבלע בתוך ארז. הביאו את הארז והחלו לנסרו, וכשהגיע המסור ליד פיו של ישעיה, ניסרו את פיו, ומת [נ=נפש].

ואמרו שהסיבה לכך שנענש בפיו כי אמר "ויאמר אוי לי כי נדמיתי כי איש טמא שפתיים אֲנִי וְבִתּוֹךְ עִם טֹמֵא שְׁפָתַי אֲנִי יוֹשֵׁב כִּי אֶת הַמֶּלֶךְ הוּא צְבָאוֹת רָאוּ עֵינַי" (ישעיהו ו' ה') שקרא לישראל עם טמא שפתיים מדעתו, שלא צוה לו הקב"ה, ולא מחמת תוכחה.

ראיית ה' בנבואה

בספר התורה שניתן על ידי משה נאמר, "ויאמר לא תוכל לראת את פני כי לא יראתך האדם וְחִי" (שמות ל"ג ב'), ומבואר שלא יתכן שאדם חי יראה את המראה. ואילו ישעיה הנביא אומר, "בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזִיָּהוּ וְאַרְבָּאָה אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוֹלֵי מְלָאִים אֶת הַהִקְלִי" (ישעיהו ו' א'), הרי שראה והוא חי.

ויישוב הכתובים הוא על פי מה ששנינו, כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, ומשה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה. שכל הנביאים, מאחר שאינם רואים בבירור, סבורים שרואים את מראה ה', ובאמת לא ראו, אבל משה, שראה בבירור, ידע שלא ראהו בפניו.

^א פירש ר"ח [שעל השאלה בענין ראיית ה'] רצה להשיבו, דבמשה כתיב "ויראו את אלהי ישראל". [תוס'].

זמן שה' מצוי לקוראים

בספר התורה שניתן על ידי משה נאמר, "כי מי גוי גדול אשר לו אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו כַּח' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו" (דברים ד' ז'), ומבואר שבכל זמן שקוראים לו הוא עונה. ואילו ישעיה הנביא אומר, "דָּרְשׁוּ ה' בְּהַמְצָאוֹ קְרָאָהוּ בְּהִיתוֹ קְרוֹב" (ישעיהו נ"ה ו'), משמע שזמנים יש שהוא מצוי וזמנים יש שאינו מצוי.

ויישוב הכתובים הוא, שכשכל הציבור קוראים לו, הוא עונה תמיד. אבל כשהיחיד קורא לו, פעמים הוא מצוי לו, ופעמים אינו מצוי לו. והזמן שהוא מצוי גם ליחיד, הם עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.

השלמת קצבת ימי האדם

בספר התורה שניתן על ידי משה נאמר, "לא תהיה משפלה וְעַקְרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר קְמִידָה אֲמַלְא" (שמות כ"ג כ"ו), ומשמע שמשלים קצבת ימיו אבל אינו מוסיף יותר מהקצבה. ואילו ישעיה הנביא מנבא לחזקיה, "וְהִסְפַּתִּי עַל קְמִידָה חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיִּמְכַּר מִלְּךָ אֲשׁוּר אֲצִילְךָ וְאֶת הַעֵיר הַזֹּאת וְנִגְוִיתִי עַל הַעֵיר הַזֹּאת לְמַעַנִּי וְלְמַעַנֵּי דָוִד עַבְדִּי" (מלכים ב' כ"ו), משמע שמוסיף לו יותר ממה שנקצב לו תחילה.

דף נ'

ונחלקו חכמים ורבי עקיבא ביישוב שני הכתובים הללו.

לדעת חכמים – מי שזוכה, מוסיפים לו ימים יותר ממה שנקצב לו תחילה, וכשנאמר "אֶת מִסְפַּר קְמִידָה אֲמַלְא", אין הכוונה להשלמת הקצבה שקצבו לו, אלא לתוספת שמוסיפים לו עוד ימים².

ולדעת רבי עקיבא – מי שזוכה, משלימים לו קצבה שקצבו לו, ולא יותר. וכשנאמר לחזקיה, "וְהִסְפַּתִּי עַל קְמִידָה חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה", לא נאמר לו שיוסיפו לו יותר ממה שנקצב תחילה, אלא תחילה כך היה קצוב לו, ומחמת עונשו פחתו לו, וחזרו והוסיפו לו עד השלמת קצבתו. וראיה לכך, שכבר קודם לכן היה ראוי לחיות כן, שהרי בימי ירבעם כבר נאמרה הנבואה על לידת יאשיהו בן אמון בן מנשה, "וַיִּקְרָא עַל הַמְּזַבֵּחַ בְּדַבַּר ה' וַיֹּאמֶר מְזַבֵּחַ מְזַבֵּחַ כַּח אֲמַר ה' הִנֵּה בֶן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עֲלֶיךָ אֶת כָּהֲנֵי הַמִּקְטָרִים עֲלֶיךָ וְעֲצֻמוֹת אֲדָם יִשְׂרָפוּ עֲלֶיךָ" (מלכים א' י"ג ב'), ומנשה נולד לחזקיה רק באותן חמש עשרה שנה שנוספו לו, ומכאן שכבר מתחילה היה ראוי לחיות אותן שנים³. וחכמים דחו ראיה זו, כי אפשר שהיה יאשיהו נולד ממלך אחר מזרע דוד, ולא מחזקיה.

² והא דאמר במועד קטן, בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. פשיטא דזכות גדול מועיל, כדאמר בשבת, אין מזל לישראל, ומיהו לא שכח שישנתה המזל, כדמוכח בעתנית גבי עובדא דרבי אלעזר בן פדת. [תוס'].

³ והא דאמר בפרק קמא דחגיגה, גבי איתתא מגדלא נביא, כי חזינן צורבא מרבנן דמעבר אמיליה, מוסיפין ליה. אומר ר"י, דנחא אפילו לרבי עקיבא, דאין זה תוספת, כיון שנגזרו לשום אדם. [תוס'].

⁴ ואם תאמר והלא אם לא התפלל חזקיהו על עצמו, היה מת, והיתה נבואה בטלה, אלא על כרחך אין הנביא מתנבא אלא מה שראוי להיות אם לא היה חוטא, אם כן היכי מוכח מאן דמשלו הוסיפו לו, אפילו לא הוסיפו לו משלו, וחיה כבר כל שנותיו שנגזרו לו, מה שלא נתקיימה הנבואה לפי שחטא, ואילו לא חטא ונשא אשה בשנים הראשונים היה מוליד. ואומר ר"י, דשמא הדורות נגזרו להוולד באותו הזמן ובאותו הפרק שהם נולדים, ובשני התוספת נגזר לו להוליד מנשה. [תוס'].

איסור אחות אשה

נאמר, "וְאִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ לֹא תִקַּח לְצֶרֶר לְגִלּוֹת עֲרֻנָּתָה עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ" וויקרא י"ח י"ח), ללמד, שהנושא אשה, מעתה כל זמן שהיא בחיים, אפילו גירשה, ואפילו נישאת לאחר, הוא אסור באחותה, אבל אחר מותה, הוא מותר באחותה. וזהו ששינוי, אשתו שמתה מותר באחותה. גירשה ומתה מותר באחותה. נישאת לאחר ומתה מותר באחותה. ולפירוש ר"י, על משנה זו אמר רב יוסף, כאן שנה רבי, משנה שאינה צריכה, שהרי הדבר מפורש בפסוק, וכל בר בי בר יודעו^א.

איסור אחות יבמתו

היבמה כל זמן שהיא זקוקה לייבם, דומה היא לאשתו, ולפיכך כל זמן שהיא בחיים, אפילו חלץ לה, ואפילו נישאת לאחר, הוא אסור באחותה, אבל אחר מותה, הוא מותר באחותה. וכן שינוי, יבמתו שמתה, מותר באחותה. חלץ לה ומתה מותר באחותה. נישאת לאחר ומתה מותר באחותה. ולפירוש ר"י, על משנה זו אמר רב יוסף, כאן שנה רבי, משנה שאינה צריכה, שכן מאחר ששנה התנא דין זה באשתו כל שכן ביבמתו, שיבמתו אינה חמורה כאשתו.

סליק פרק החולין

^א וקשה, דבכמה מקומות שונה התנא מה שבפסוק בפירוש. ועוד דגרשה ומתה מותר באחותה איצטריך למידק, הא לא מתה, אסירא, דלא כתיב בהדיא ... [תוס'].

דברי תורה לפרשיות השבוע

לפרשת חיי שרה מתוך הספר "להבין במקרא" ח"א

רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים

וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעִפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר ... וַיִּקֶּם שָׂדֵה עִפְרוֹן
אֲשֶׁר בְּמִכְפֵּלָה ... לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה ... וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ

כתב רבינו יונה בפרושו למסכת אבות (ה, ג), שהניסיון העשירי
שנתנסה בו אברהם אבינו הוא, שנאמר לו, "קום התהלך בְּאֶרֶץ
לְאֶרְצָה וּלְרַחֲבָהּ כִּי לָךְ אֶתְנַנְּנָה" (בראשית יג, יז), וכשמתה אשתו,
לא מצא מקום לקבורה, עד שקנאו, ולא הרהר.

וכן מצינו במסכת סנהדרין דף קי"א, שאמר לו הקב"ה למשה,
חבל על דאבדין ולא משתכחין, אמרתי לאברהם, "קום התהלך
בְּאֶרֶץ לְאֶרְצָה וּלְרַחֲבָהּ כִּי לָךְ אֶתְנַנְּנָה", ביקש מקום לקבור את
שרה, ולא מצא, עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר
אחר מידותיו.

ולא עוד, אלא שהשטן עצמו הודה לה' אחר מעשה זה, שאין
כאברהם, כמובא במסכת בבא בתרא דף ט"ו, שאמר לקב"ה,
ריבונו של עולם, שטתי בכל העולם כולו, ולא מצאתי נאמן כעבדך
אברהם, שאמרת לו, "קום התהלך בְּאֶרֶץ לְאֶרְצָה וּלְרַחֲבָהּ כִּי לָךְ
אֶתְנַנְּנָה", ואפילו הכי, בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה, עד
שקנה בארבע מאות שקל כסף, לא הרהר אחר מידותיך.

והדברים תמוהים ביותר, שהרי מפורש בכתוב, שעפרון רצה לתת
את אחוזת הקבר במתנה, שנאמר "לא אֶדְנִי שְׁמַעְנִי הַשְּׂדֵה נְתַתִּי
לָךְ וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ" (בראשית כג, יא), ואברהם הוא
שעמד על כך שישלם, באמרו "אֵף אִם אֶתָּה לּוֹ שְׁמַעְנִי נְתַתִּי כֶּסֶף
הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי" (בראשית כג, יג), ואם כן לא היה כאן שום
ניסיון, שהרי היה יכול לקבל חנם.

עוד יש לבאר, מה שלמדו חז"ל מעפרון, שרשעים אומרים הרבה,
ואפילו מעט אינם עושים, (עיין ברש"י פסוק ט"ז), שלכאורה
הרבה היינו שיתן חנם, כמו שאמר, ומעט היינו שיתן תמורת
תשלום, כמו שהתבקש, ואם כן מעט הרי עשה, שהרי מכר את
הקרקע לאברהם, וכך היו צריכים לומר, "רשעים אומרים הרבה

ועושים מעט". נורק אם לא היה מסכים לבסוף להעביר את
הקרקע כלל, היה אפשר ללמוד מכאן, שאפילו מעט אינם עושים.
ונקדים בביאור המשא ומתן, שהיה בין אברהם לעפרון, אברהם
אמר, "וַיִּתֶּן לִי אֶת מְעַרַת הַמִּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לּוֹ אֲשֶׁר בְּקִצְהַ שְׂדֵהוּ"
(בראשית כג, ט), הרי שלא ביקש לקנות את השדה, רק את
המערה, אולם עפרון משיב, "לא אֶדְנִי שְׁמַעְנִי הַשְּׂדֵה נְתַתִּי לָךְ
וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ", שעשה את השדה עיקר, ואת
המערה טפילה לו.

למה הדבר דומה, למי שביקש משכנו מעט מים להרוות צימאונו,
ודרך העולם הוא, שנותנים שכנים זה לזה דבר מועט, במתנה
גמורה, וללא צורך בתמורה, אלא שהלה הייתה עינו צרה בשכנו,
אף בדבר מועט שכזה, מה עשה, נטל חבית חתומה של יין ונתנו
לו, ביודעו שבוודאי ישיב לו שכינו את חובו עד תומו, מאחר
שדבר יקר כזה, אין רגילות לתת חנם.

זוהי דרכו של קמצן, שאינו רוצה למחול כלום משלו, שאם
יבקשו ממנו דבר מועט, שאין מכבודו לדרוש תמורה עבורו, ייתן
דבר גדול, כדי שיהיה ברור שצריך לשלם לו עבורו.

וכך כששמע עפרון, שאברהם מבקש את המערה שבקצה שדהו,
שאינה חשובה, ואינה ראויה לגידולי קרקע, ידע, שאם יאמר
שנותן אותה לבדה, עלול אברהם לחשוב שיש כאן מחילה גמורה,
ולכן מהר להוסיף גם את השדה, ולא עוד אלא שעשה את השדה
עיקר, ואת המערה טפילה, כלומר שאין המערה יכולה להינתן
לבדה, אלא כחלק מן השדה.

וכששמע אברהם את דבריו, הבין היטב את כוונתו, אדם שמוכן
לתת דווקא הרבה, אין כוונתו לתת כלל, אלא לקבל תמורה
מליאה, ולכן השיב, "נְתַתִּי כֶּסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי".

ועל פי זה מובן מה שאמרו, שלא מצא אברהם מקום לקבור את
שרה עד שישלם, שהרי באמת לא רצה עפרון לתת לו חנם, אלא
בתשלום מלא.

וגם יתבאר היאך למדו מכאן חז"ל, שרשעים אומרים הרבה,
ואפילו מעט אינם עושים, שכשרשע אומר, שיתן הרבה יותר ממה

המריבה את האחוה, שהיא הקשר והקירבה אליו, היפך המריבה, [כמו שנאמר, "אַל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ ... כִּי אֲנֹשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ" (בראשית יג, ח)], הלא היה ראוי שיאמר, "ואהרגה את יעקב אויבי ושנוא נפשי", אלא נראה, שעיקר רצונו של עשו להרוג את יעקב, [מלבד מה שהיה בזה סיפוק לשנאתו], היה לשם השגת תכלית ומטרה שהיתה חשובה בעיניו, אף יותר מרצונו לנקום ביעקב, והיא השגת הברכות, שכל כך חשק בו, וכוונתו בהריגת יעקב היתה, שעל ידי מותו של יעקב, ישובו הברכות אליו, כיוון שהוא יורשו הבלעדי, וזאת הסיבה שהדגיש כאן את האחוה, לא מפני שרצה להראות את חיבתו, אלא שהדגיש בזה, שהוא יורשו, ובהריגתו יזכה בברכות.

ועל פי דברים אלו, נוכל להבין מדוע נתיירא יעקב בשובו מפדן, ואמר, "פֶּן יָבֹא וְהִפְנִי אִם עַל בָּנִים", שהרי עיקר כוונת עשו בהריגת יעקב היתה, שיירש אותו במותו, וזה יוכל להתקיים רק כשלא יהיו ליעקב יורשים אחרים, אבל כשיהיו ליעקב בנים, הם ירשו אותו, אפילו אם יהרגו עשו, ולא ישיג את מטרתו, לכן דאג יעקב דווקא פן יכהו מכה של אם על בנים, כלומר שיכרית את משפחתו, וישוב להיות יורשו היחידי, אבל שיהרג יעקב בעצמו לא חשש², שהרי יצחק עדיין חי, ולא ירצה עשו לצערו בהריגת יעקב, כמו שאמר בליבו מתחילה.

ועל דרך זו יתבאר גם המדרש, שהביא רש"י בפרשת ויצא, שבאמת ציווי עשו להרוג את יעקב, לא היה הריגה ממש, שהרי יצחק עודנו חי, ולא רצה לצערו כמו שאמר, אלא כוונתו היתה למה שדרשו חז"ל, (במסכת נדרים סד, ב), שמי שאין לו בנים חשוב כמת, והיה רצונו למנוע מיעקב להביא תולדות לעולם, כדי שלא יהיו לו יורשים אחרים זולתו, ולשם כך בלבד, שלח את אליפז אחריו, שיעשה כל דבר שיפריע ליעקב למצוא לעצמו שידוך, [כגון שיוציא לו שם רע, ויספר עליו גנות], וכנגד זה אמר לו יעקב, שייטול ממנו את ממונו, ועל ידי זה גם כן יתקיים רצון עשו, שהרי בוודאי לא ימצא אשה, שתרצה להינשא לעני מרוד כמותו.

ב. ואף על פי שנאמר מתחילה 'ויירא יעקב מאד ויצר לו' (ל"ב ח') ופירש רש"י ויירא שמא ייהרג ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים, זה נאמר כששמע על ארבע מאות האנשים שהיו עם עשו שאפשר שהם ירצו להרוג אותו עצמו, אבל כשביקש מה' הצלה מעשו עצמו הזכיר רק 'פן יבוא והכני אם על בנים'.

שביקשו ממנו, כוונתו לומר, שאפילו את המעט שביקשו ממנו, אינו רוצה לתת, וראיה לזה מעפרון, שביקש ממנו אברהם מעט, "וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעֵרַת הַמְּכַפְלָה", וענה לו עפרון שיתן לו הרבה יותר, "הַשֵּׁדָה ... וְהַמְעָרָה", ובעצם התכוון לומר, שאף את המערה לא ייתן, אלא ימכרנה בכסף מלא. ויתפרשו הרבה ומעט כך, הרבה היינו נתינת כל השדה עם המערה במתנה, ומעט היינו נתינת המערה לבדה במתנה, הרי שאמר הרבה, ואפילו מעט לא עשה.

לפרשת תולדות מתוך הספר "להבין במקרא" ח"א

אחוות רשעים

וַיִּשְׁטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַכּוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִל אָבִי וְאַהֲרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי

העידה תורתנו, שהחליט עשו שלא להרוג את יעקב, כל זמן שיצחק עודנו חי, על כן יש לשאול, מדוע חשש ממנו יעקב, כשחזר מפדן ארס, ואמר, "פֶּן יָבֹא וְהִפְנִי אִם עַל בָּנִים" (בראשית לב, יב), הלא יצחק עוד היה חי באותה שעה³.

וכן קשים דברי המדרש, שהביא רש"י בפרשת ויצא, על הפסוק, "וַיִּשְׁק יַעֲקֹב לְרַחֵל וַיִּשָּׂא אֶת קָלוּ וַיִּבְדֶּךָ" (כ"ט י"א), לפי שבא בידים ריקניות... לפי שרדף אליפז בן עשו במצוות אביו אחריו להרגו, והשיגו, ולפי שגדל בחיקו של יצחק, משך ידו, אמר לו, מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו יעקב, טול מה שבידי, והעני חשוב כמת. ע"כ.

ובאמת מדרש זה מוקשה הוא ביותר מיניה וביה, שהרי אם ציווי עשו לאליפז היה, שיהרוג את יעקב, פירוש הדבר שימות ממש, וכל עוד רוח חיים באפו, לא נתקיים ציווי, ואף על פי שדרשו חז"ל, שעני חשוב כמת, מכל מקום אין לזה שום שייכות לציווי עשו, שרצה מת כפשוטו, ולא מת כמדרשו, ואם כן איך נתקיים ציווי בנטילת הממון.

ויבואר כל זה בהקדם מה שיש לדקדק בדברי עשו, שאמר "וְאַהֲרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (בראשית כז, מא), מדוע הזכיר בשעת

א. ואין לומר שלא ידע יעקב, שכל זמן שאביו חי אין לו לחוש, שהרי כל מה שאמר עשו בלבו, נודע לרבקה ברוח הקודש, כמו שפירש כאן רש"י.

אשה, ולהעמיד יורשים, שוב לא המתין יותר, ולא חש על צערו של אביו, כי בזה עלול היה להפסיד את עיקר מטרותו.

ומכל מקום אמר יעקב לאליפז, כיוון שסיבת שליחותו להרגו, אינה אלא למנוע ממנו לישא אשה ולהעמיד יורשים, די לו בזה שייטול ממנו את ממונו, ובזה גם כן תתקיים תכלית שליחותו, מפני שבלא ממונו, קרוב לוודאי שלא יזכה למצוא אשה, ולהקים בנין לדורות.

אכן, אפילו אם נאמר, שכוונת עשו בשליחת אליפז היתה הריגת יעקב ממש, עדיין אפשר ליישב בדרך זו, שאף על פי שאמר "יִקְרְבוּ יָמֵי אַבְלָא אָבִי", מכל מקום אין זאת אלא בתנאי, שיוכל לקיים, "וְיִאֱהָרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי", כלומר רצונו היה לזכות בברכות על ידי שירש אותן מאחיו, אלא שאם היה יכול לקיים זאת בלא לצער את אביו, היה מעדיף לעשות כן, ולא היה ממהר להרוג את יעקב, וכל זמן שנשאר יעקב רווק, המתין ולא שלח להרגו, אולם כששמע ששם יעקב פעמיו לחרוץ, על מנת לשאת